

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu
v pobytové fázi azylové procedury**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. David Urban, Ph.D.

Autor: Klára Lopourová

2010

Abstract

The presented thesis name is Health Social Situation of Applicants for International Protection in Staying Period of Asylum Procedure.

The applicants for the international care are an endangered group. They go through the change of the social classification of man where the position of a refugee represents almost the lowest status. Each emigration is a highly stressing and traumatizing experience. The long-lasting asylum procedure means for many applicants for the international protection months spent in the isolation of refugee facilities or a not settled living in the private environment. Providing the basic life requirements and providing material aid is not sufficient for an honest life. People applying for international protection are entitled also to satisfaction of further needs.

In the theoretical part, I treat the asylum procedure and its residential center stay stage, residential centers. Following chapters contain the social situation of applicants for the international protection living in the Residential Centers and in private environment. I focus here on their needs defined by the Supreme Commissariat for Refugees UNO, access to the social security and offer of social services. Moreover I deal with the health situation of the applicants for the international protection living in Residential Centers and in the private environment. I treat here their health status, medical insurance and health care, and last but not least also the psychosocial determinants of health (social support, socio-economic status). The last chapter of the theoretical part summarizes the social and health situation of applicants for the international protection in the Residential Centre of Refugee Facilities Administration and the social and health situation of applicants for the international protection living in private environment.

The selected methodology was the qualitative research. The method was questioning through the half-controlled talks. Based on the definition of needs by the Supreme Commissariat for Refugees of UNO and theory of psycho-social determinants of health, a research was performed focusing on the health and social situation of applicants for the international protection.

The research was performed in the Residential Center for applicants for the international protection. Moreover, talks with the respondents living in private environment took place. The research complex consists of the applicants for the international protection living in the facility of the Refugee Facilities Administration of the Ministry of Interior of the Czech Republic and also in private environment.

The target of the thesis was to map and to compare the health and social situation of applicants for the international protection living in the Residential Center and those living in private environment. This target of the qualitative research was met.

The anticipated utilization of the thesis consists first of all in the feedback for the Residential Centre in Kostelec nad Orlicí. Thanks to establishing the health and social situation of the applicants for the international protection living in the Residential Centre and in private environment, the quality of the system of help to these persons will be mapped. The information acquired by the research will be provided to the Residential Centre for feedback and the employees may utilize them subsequently to improve the quality of care for the applicants for the international protection.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma „Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytové fázi azylové procedury“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum

.....

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, za odborné vedení práce, poskytování rad, cenných připomínek a trpělivost. Také děkuji osloveným respondentům za ochotu při provádění výzkumu.

Obsah

Úvod.....	9
1. Současný stav.....	11
1.1 Azylová procedura.....	11
1.1.1 Žadatelé o mezinárodní ochranu.....	12
1.1.1.1 Práva žadatelů o mezinárodní ochranu.....	15
1.1.1.2 Potřeby podle Vysokého komisariátu OSN.....	20
1.1.1.3 Potřeby podle Maslowovy hierarchie.....	23
1.1.1.4 Sociální zabezpečení.....	26
1.2 Pobytová fáze azylové procedury.....	28
1.2.1 Pobytová střediska Správy uprchlických zařízení.....	28
1.2.1.1 Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí.....	30
1.3 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu.....	32
1.3.1 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení.....	32
1.3.2 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí.....	38
1.3.2.1 Nestátní neziskové organizace poskytující služby žadatelům o mezinárodní ochranu žijícím v soukromí.....	41
1.3.2.2 Metody sociální práce v péči o žadatele o mezinárodní ochranu.....	47
1.4 Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu.....	50
1.4.1 Zdravotní stav.....	50
1.4.2 Zdravotní pojištění a zdravotní péče.....	51
1.4.3 Psychosociální determinanty zdraví.....	53

1.4.3.1	Sociální opora.....	53
1.4.3.2	Socioekonomický status.....	54
1.4.4	Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení.....	56
1.4.5	Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí.....	57
1.4.5.1	Projekt Sdružení občanů zabývajících se emigranty „Berlička“	58
1.5	Shrnutí.....	59
1.5.1	Sociální a zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení.....	59
1.5.2	Sociální a zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí.....	61
2.	Cíle práce a hypotézy.....	63
2.1	Cíl práce.....	63
3.	Metodika.....	65
3.1	Výzkumná metoda.....	65
3.2	Charakteristika výzkumného vzorku.....	66
3.3	Způsob vyhodnocení a prezentace výsledků.....	68
4.	Výsledky.....	69
4.1	Kasuistiky z Pobytového střediska Kostelec nad Orlicí.....	69
4.2	Kasuistiky ze života v soukromí v Brně.....	83
4.3	Vyhodnocení výsledků.....	99

4.3.1	Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí.....	99
4.3.2	Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících na soukromé adrese v Brně.....	104
4.3.3	Srovnání zdravotně sociální situace obou skupin oslovených respondentů.....	108
4.3.4	Přehled snazšího naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu.....	113
5.	Diskuse.....	115
6.	Závěr.....	128
7.	Seznam použitých zdrojů.....	131
8.	Klíčová slova.....	139
9.	Přílohy.....	140

Úvod

Azylovou proceduru lze rozdělit na tři fáze: přijímací, pobytovou a integrační. Těmito fázím odpovídají zařízení Správy uprchlických zařízení, jsou to Přijímací střediska, Pobytová střediska a Integrační azylová střediska. V diplomové práci se zaměřuji se na pobytovou fázi azylové procedury. Zabývám se zdravotně sociální situací žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení a v domácím prostředí, protože je tato doba čekání pro žadatele o mezinárodní ochranu velmi nepříjemná. Jejich zdravotně sociální situaci lze sociální prací a nabídkou sociálních služeb jak v azylových zařízeních, tak prostřednictvím nestátních neziskových organizací zaměřených na žadatele o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí, do značné míry pozitivně ovlivnit. Proto se zabývám zdravotně sociální situací žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytové fázi azylové procedury. Na základě zmapování jejich situace by se mohla zkvalitnit péče o žadatele o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku.

Zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu podmiňuje naplňování jejich potřeb podle Maslowovy hierarchie potřeb a také jak je vymezil Vysoký komisař Organizace spojených národů pro uprchlíky, týkající se rodinného života, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, zaměstnání a identity. Dále tato oblast zahrnuje, jakým způsobem jsou uplatňována lidská práva zakotvená v Úmluvě o právním postavení uprchlíků, Všeobecné deklaraci lidských práv a v neposlední řadě také přístup ke zdravotní péči, psychologické péči, systému sociálního zabezpečení. Zdravotně sociální situace obecně souvisí se stavem ekonomické situace této skupiny, politickou situací v zemi, ale také například se stavem životního prostředí, zdravotní péčí. Výrazná je změna způsobu jejich života, kulturních zvyklostí i spirituálních potřeb a změna životní úrovně v souvislosti s přechodem často do úplně odlišné kultury. S ohledem na takové změny se tato skupina lidí, jedna z nejzranitelnějších a nejznevýhodněnějších, s nejnižším sociálním statutem ve společnosti, často setkává s diskriminací a předsudky obyvatel nové země. Přestože mezinárodní dokumenty

zakotvují princip nediskriminace, který by měly státy, které tyto dokumenty ratifikovaly, dodržovat.

Cílem kvalitativního výzkumu je zmapování a porovnání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku a těch, kteří žijí v soukromí.

Výzkumný soubor tvoří žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v pobytovém zařízení Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky a žadatelé o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí. Výzkum byl proveden se žadateli o mezinárodní ochranu žijící v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí a se žadateli o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí v Brně. Zvolenou metodou je dotazování s technikou polořízeného rozhovoru. Rozhovory jsou přepsány do kasuistik a následně vyhodnoceny.

1. Současný stav

„Milovaný dává člověku mnoho ran a tisíce mučení
kdo miluje, ten pochopí mé trápení
Srdce měl jako ze skály
nedal mi žádný lék na mé rány
Zpívám jako slavík o svém trápení
oheň lásky srdce mého klid nedá mi“

arménská lidová píseň

(příloha 1)

1.1 Azylová procedura

Proces azylové procedury začíná požádáním cizince o azyl. Cizinec tedy vstupuje na území České republiky (dále jen ČR) s úmyslem vyhledání azylu. Svůj záměr požádat o azyl sdělí Policii ČR. Toto sdělení může učinit již na hraničním přechodu. Samotná azylová procedura se zahajuje podáním návrhu na zahájení řízení o udělení azylu. Návrh cizinec podá v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně, nebo v Příjímacím středisku Zastávka. Při podání návrhu je cizinci odebrán cestovní pas či jiný průkaz totožnosti. Následný pobyt v příjímacím středisku slouží k založení základních dat do evidence, provedení lékařských prohlídek a karanténních opatření. Formou vstupního pohovoru, který je veden pracovníky ministerstva vnitra, jsou zjišťovány důvody, které vedly k podání žádosti o azyl. Pokud existují jakékoliv důkazy, podporující cizincovo tvrzení, je dobré předložit je co nejdříve. Po skončení doby karantény a nezbytné administrativy (přibližně dva až tři týdny) bude žadatel o azyl přemístěn do jiného zařízení, a to do pobytového tábora (63).

Azylová žádost by měla být posouzena individuálně. Na individuálním posouzení azylové žádosti se podílí stát, členové parlamentu přijetím legislativy, která je v souladu s mezinárodními standardy a Úřadem vysokého komisaře Organizace

spojených národů pro uprchlíky (dále jen UNHCR). Dokud není žádost spravedlivě posouzena, má žadatel o mezinárodní ochranu právo využívat humanitárních standardů v oblasti péče (9). V ČR je za posouzení žádosti o azyl odpovědné Ministerstvo vnitra (dále jen MV), odbor azylové a migrační politiky (dále jen OAMP), které vede správní řízení (1), přičemž období získávání mezinárodní ochrany může představovat dlouhodobou záležitost. Azylová procedura se může protáhnout až na několik let, a to i přes snahu Ministerstva vnitra zefektivnit rozhodovací proces o žádostech o azyl a přes jisté zrychlení oproti předchozím létům (8). Po celou dobu procedury má žadatel o azyl možnost kontaktovat kancelář UNHCR anebo nevládní organizace, které poskytují právní a sociální poradenství. Tyto služby jsou poskytovány bezplatně (63).

1.1.1 Žadatel o mezinárodní ochranu

V této kapitole uvádím vymezení žadatelů o mezinárodní ochranu, jejich počty, nejčastější země původu a úspěšnost v řízení o udělení mezinárodní ochrany v roce 2009 z důvodu představy o tom, jak početnou skupinu představují v ČR a odkud nejčastěji přicházejí. Tyto informace jsou důležité pro sociální práci s touto cílovou skupinou a pro pochopení odlišností ve smyslu změny jejich zdravotně sociální situace. Další podkapitoly se zaměřují na práva a povinnosti žadatelů o mezinárodní ochranu, potřeby podle Vysokého komisariátu OSN, potřeby dle Maslowovy hierarchie a sociální zabezpečení žadatelů o mezinárodní ochranu. Na základě těchto informací jsem popsala sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu jak v pobytovém středisku SUZ, tak v domácím prostředí (kapitoly 1.3.1 a 1.3.2).

Podle zákona o azylu č. 325/1999 Sb. (a jeho novely č. 350/2005 Sb.) rozumíme pod pojmem žadatel o mezinárodní ochranu cizince, který projevil úmysl požádat o azyl písemnou či jinou formou a z této formy je zřejmé, že hledá v ČR ochranu před pronásledováním (5). Žadatele o mezinárodní ochranu definuje zákon o azylu jako cizince, který požádal ČR o mezinárodní ochranu, nebo cizince, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany v jiném členském státě Evropské unie, je-li ČR příslušná k jejímu posuzování (1).

UNHCR dále upřesňuje, že žadatelem o mezinárodní ochranu je osoba, která uvádí, že je uprchlíkem, ale její nárok na uprchlický status zatím nebyl s konečnou platností posouzen (59). Matoušek poukazuje na situaci žadatelů o mezinárodní ochranu, že se nacházejí v jakémisi životním provizoriu (16, s. 334). Do životního provizoria se tito lidé dostávají, když opouštějí vlastní zemi, což s sebou nese nesmírné ztráty, které je možné přirovnat ke ztrátě blízké osoby. Člověk se tak musí vzdát socio kulturních zvyklostí, společné historie, domácí kuchyně, národní hudby, a dokonce i svého jazyka (13).

Vágnerová definuje žadatele o mezinárodní ochranu jako „Cizince, který přichází do nové, ze sociokulturního hlediska více či méně odlišné společnosti.“ Upozorňuje přitom na aspekt, že postoj k této společnosti se liší v závislosti na tom, zda ji považuje za tranzitní, nebo cílovou (61, s. 659). Oficiální status žadatele o mezinárodní ochranu, který je obtížné získat, představuje také určité sociální postavení, ze kterého vyplývají konkrétně vymezená práva i povinnosti (viz kapitola 1.1.1.1). Žadatel o přiznání tohoto statusu je povinen podrobit se lékařským prohlídkám, karanténním nebo zdravotním opatřením, zdržovat se až do vyřízení žádosti v určeném uprchlickém táboře a dodržovat stanovený režim. Žadatel o mezinárodní ochranu nemá stejné postavení jako občan ČR, nemá volební právo, brannou povinnost a má omezené možnosti vykonávat výdělečnou činnost nebo získat majetek. Oproti cizinci, který má povolen pobyt na území ČR, má některé výhody, například nemůže být vyhoštěn (61).

Mezi žadateli o mezinárodní ochranu jsou také ohrožené skupiny, které představují zvláštní kategorii klientů z hlediska poskytované péče. Jedná se o klienty, kteří jsou v porovnání s ostatními znevýhodněni a zranitelnější. Mezi ohrožené skupiny patří děti, nezletilí bez doprovodu zákonného zástupce, samostatné ženy a matky s dětmi, neúplné rodiny, senioři a fyzicky, mentálně či sociálně handicapované osoby (8). Do ohrožených skupin kromě výše jmenovaných, patří také oběti fyzického nebo psychického násilí (49). Tyto skupiny mají ještě více ztížené naplňování svých potřeb, než žadatelé, kteří do výše vymezených ohrožených skupin

nepatří, a proto mohou mít i horší zdravotně sociální situaci. Níže uvádím příčiny migrace, které současně vysvětlují, z jakých důvodů sem přicházejí ohrožené skupiny.

Důvod k opuštění původní země (příčinu migrace) současně vymezuje složení skupiny imigrantů: ekonomickými imigranty jsou častěji mladší muži, kteří přicházejí bez rodiny, zatímco válečnými uprchlíky bývají ženy s dětmi, i staří lidé. Politickými azyly jsou často celé rodiny. Motivace k emigraci je multifaktoriálně podmíněna. Větší tendence k emigraci ovlivňuje nepříznivá ekonomická a politická situace v zemi, odkud přicházejí, přelidnění a přírodní či jiné katastrofy. Jsou to válečné konflikty, kdy už nejde jen o zachování určité kvality života, ale často o pouhé přežití. (61).

Podle informací z Odboru azylové a migrační politiky z oblasti mezinárodní ochrany za rok 2009 je patrný klesající trend v počtu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. Co se týče počtu žadatelů o mezinárodní ochranu v České republice (dále jen ČR) v roce 2009, tak podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany celkem 1 258 osob. I nadále pokračuje trend poklesu, který započal v roce 2004 (po vstupu ČR do EU), v roce 2009 byl zaznamenán pokles o 24,0 %. Průměrný měsíční počet podaných žádostí o mezinárodní ochranu činil cca 105 (23). Tento trend může mít pozitivní efekt na poskytovanou péči v azylových zařízeních, ve smyslu individuálního přístupu pracovníků k žadatelům a zvýšení časového prostoru pro poskytování péče.

Za rok 2009 bylo evidováno 625 opakovaných žádostí o mezinárodní ochranu, což představuje téměř polovinu z celkového počtu všech žádostí, tedy 49,7 %. Nově přichozích cizinců žádajících o mezinárodní ochranu tak bylo jen 633. Ve srovnání jednotlivých kontinentů odkud žadatelé o mezinárodní ochranu pocházeli, dominovaly osoby původem z Asie celými 56 %. Zastoupení evropských žadatelů dosáhlo 30 % a žadatelé z Afriky tvořili 8 %. O mezinárodní ochranu žádali cizinci 60 různých státních příslušností. Stejně jako v předchozím roce bylo nejvíce žádostí podáno státními příslušníky Ukrajiny, 203 osob. Na druhém místě jsou státní příslušníci Kazachstánu se 186 žádostmi a následují státní příslušníci Mongolska se 159 žádostmi, kteří stejně jako v předchozím roce zauímají třetí příčku v žebříčku nejpočetněji zastoupených zdrojových zemí. S větším odstupem následují státní příslušníci Turecka se 66 žádostmi. Tyto čtyři státní příslušnosti se podílejí téměř 50 % na celkovém počtu

podaných žádostí. Mezi deseti hlavními zdrojovými zeměmi je dále 65 osob bez státní příslušnosti, 63 osob z Vietnamu, 57 osob z Ruska, 54 osob z Běloruska, 45 osob ze Sýrie a 41 osob z Nigérie (23). Tyto informace jsou důležité pro představu, z jakých kultur žadatelé přicházejí a jaké z toho vyplývají odlišnosti, se kterými by měl sociální pracovník počítat a brát v úvahu při odlišném způsobu naplňování jejich potřeb ovlivňujících jejich zdravotně sociální situaci.

Dalším ukazatelem azylové procedury je úspěšnost v řízení o udělení mezinárodní ochrany (23). Tento ukazatel souvisí s délkou čekání na vyřízení žádosti. Tato doba čekání je pro žadatele riziková, způsobuje mimo jiné tzv. táborový syndrom ve středisku (7). Ministerstvo vnitra vydalo v řízení o udělení mezinárodní ochrany celkem 1 030 rozhodnutí. Mezinárodní ochrana v podobě azylu či doplňkové ochrany byla přiznána ve 103 případech. Azyl byl udělen celkem v 75 případech, nejčastěji z důvodů vymezených Ženevskou konvencí ve 28 případech. Nejvyšší počty azylů získalo 21 státních příslušníků z Myanmaru, kteří byli přesídleni do ČR a azyl jim byl udělen z politických důvodů. Dále byl azyl udělen 9 státním příslušníkům Ukrajiny, většinou se jednalo o azyl z humanitárních důvodů a 8 státním příslušníkům Vietnamu, kterým byl udělen azyl z důvodů sloučení rodiny či humanitárních důvodů. Po 7 osobách byl azyl udělen také státním příslušníkům Afghánistánu z důvodů hrozby pronásledování a 4 osobám z Kazachstánu z důvodu sloučení rodiny (23). (příloha 2)

1.1.1.1 Práva žadatelů o mezinárodní ochranu

Práva žadatelů o mezinárodní ochranu jsou upravena v české a mezinárodní legislativě. Ústava ČR garantuje základní lidská práva a svobody v duchu demokratických hodnot. Znamená to, že každý člověk má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Etnické a národnostní menšiny mají právo na vzdělání ve vlastním jazyce, právo užívat svůj jazyk v úředních kontaktech, právo participovat na rozhodování, které se vztahuje k jejich menšině. Mezi další základní práva patří například právo na právní ochranu, dále práva ekonomická, sociální, kulturní a politická

(5). UNHCR poukazuje na to, že by žadatelé o mezinárodní ochranu měli mít stejná základní hospodářská a sociální práva (60).

Hlavní mezinárodní legislativou, která upravuje tuto oblast je Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951, tzv. Ženevská konvence a Protokol o právním postavení uprchlíků z roku 1967, tzv. Newyorský protokol (5).

Lidská práva jsou odsouhlasené mezinárodní standardy, které uznávají a ochraňují důstojnost a bezúhonnost každého jednotlivce bez rozdílu. Lidská práva jsou zakotvena v právních dokumentech, které se všeobecně označují jako nástroje lidských práv. Nejdůležitější z nich je Charta OSN a Listina lidských práv OSN, tvořená Všeobecnou deklarací lidských práv, Mezinárodní úmluvou o občanských a politických právech a Mezinárodní úmluvou o ekonomických a sociálních právech (9).

Právní postavení uprchlíků v rámci české legislativy je zakotveno v zákoně o azylu číslo 325/1999 Sb. Tento zákon nahradil zákon číslo 498/1990 Sb., a doplnil azylovou proceduru (práva a povinnosti žadatelů o azyl, problematiku azylových zařízení). Zákon o pobytu cizinců číslo 326/1999 Sb. upravuje v návaznosti na použitelný právní předpis Evropských společenství podmínky vstupu cizince na území ČR a vycestování cizince z tohoto území, stanoví podmínky pobytu cizince na území a vymezuje působnost Policie ČR, ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí v této oblasti státní správy. Mezi další dokumenty, které regulují problematiku uprchlictví a migrace patří zákon o nabytí a pozbytí českého občanství číslo 40/1993 Sb., zákon číslo 71/1967 Sb. o správním řízení určený pro zajištění pravidel azylové procedury (podání žaloby, kasační stížnosti), dále pokyn číslo 21 836/2000-11 MŠMT ČR ke vzdělávání cizinců v základních školách, středních školách a vyšších odborných školách, včetně speciálních škol v ČR (vydáno 24. 7. 2000, účinnost od 1. 9. 2000, uveřejněno v čísle 9/2000 Věstníku MŠMT ČR), pokyn číslo 21 153/2000-35 ministra školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění kurzů českého jazyka pro azylanty a další (5).

Mezinárodním legislativním dokumentem upravujícím problematiku uprchlictví je Úmluva OSN o právním postavení uprchlíků. Tato úmluva je základem mezinárodního uprchlického práva. Definuje pojem „uprchlík“ a stanovuje minimální

standards pro zacházení s osobami, které postavení uprchlíka získají. Úmluva je významným milníkem v procesu přijímání norem týkajících se zacházení s uprchlíky. Zahrnuje základní koncepty režimu ochrany uprchlíků a zůstává hlavním opěrným bodem tohoto režimu. V době svého přijetí, 28. července 1951, měla tato Úmluva řešit především nepříznivé důsledky světové války v Evropě. Impulsem pro přijetí Úmluvy bylo silné přání mezinárodního společenství zajistit, aby se již neopakovalo přesídlení a trauma způsobené pronásledováním a ničením válečných let. V následujících desetiletích se však uprchlický problém globalizoval a Protokol z roku 1967 proto rozsah Úmluvy rozšířil. To jsou kořeny, z nichž vyrůstá zjevně humanitární charakter Úmluvy zajišťující pevnost jejích základních konceptů. Tento dokument prokázal svou pružnost. Má právní, politický a etický význam, jež daleko přesahuje své specifické pole působnosti: právní jelikož poskytuje základní standardy, na nichž může být zásadové jednání založeno, politický, jelikož nabízí vskutku univerzální rámec pro spolupráci států a sdílení zodpovědnosti během situací násilného přesídlení a etický jelikož se jedná o jedinečnou deklaraci velkého počtu států (které ji ratifikovaly) dodržovat a chránit práva jedné z nejzranitelnějších a nejznevýhodněnějších skupin lidí (9). K úmluvě přistoupilo 144 států (7).

Níže jsou uvedena základní práva v oblasti ochrany žadatelů o mezinárodní ochranu. Většina zásadních práv pro ochranu uprchlíků je zároveň základním právem uvedeným ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948. Tato práva výrazným způsobem pozitivně ovlivňují zdravotně sociální situaci, pokud jsou naplňována (9).

- Právo na život, svobodu a bezpečnost osoby.
- Právo hledat a využívat azyl.
- Ochrana před mučením nebo krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestem.
- Ochrana před otroctvím nebo nevolnictvím.
- Uznání osoby před zákonem.
- Svoboda myšlení, svědomí a náboženství.
- Ochrana před svévolným zatčením a vazbou.
- Ochrana před svévolným zasahováním do soukromí, domova a rodiny.

- Svoboda názoru a projevu.
- Právo na vzdělání.
- Právo účastnit se kulturního života společnosti.

Například ochrana před svévolným zasahováním do soukromí je více porušována v pobytových střediscích. Právo účastnit se kulturního života společnosti, mají žadatelé možnost naplňovat v pobytových střediscích. Kvůli svobodě myšlení a náboženství často žadatelé o mezinárodní ochranu odcházejí ze své původní země, kde jsou jejich práva výše uvedená, porušována (9).

Dalšími zásadními právy jsou práva v oblasti rodinného života žadatelů o mezinárodní ochranu. Tato práva nemohou žadatelé o mezinárodní ochranu saturovat v případě, kdy neodešli ze své země původu se svou rodinou, nebo je rodina oddělena v rámci azylových zařízení, přičemž v roce 1951 bylo vyhlášeno právo na jednotu rodiny za základní právo žadatele o mezinárodní ochranu. Úmluva se dotýká rodinného života žadatele o mezinárodní ochranu v článku 12 odstavci 2, když stanoví, že smluvní státy dodržují dříve nabytá práva žadatele o mezinárodní ochranu spojená s jeho osobním statutem, zvláště pak práva spojená s manželstvím (39).

Ochrana jednoty rodiny žadatele o mezinárodní ochranu vychází podle UNHCR z pěti základních zásad:

1. Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a je proto pod ochranou států.
2. Rodina je základem pro zajištění ochrany a zdraví (well being) jejich členů a její ochrana spadá do mandátu UNHCR. Proto pozitivně ovlivňuje zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu.
3. Zásada závislosti (citové, ekonomické) umožňuje přijmout pro slučování rodin žadatelů o mezinárodní ochranu pružná a široká kritéria.
4. Humanitární hledisko by mělo podporovat úsilí o slučování rodin. Tzn., že rozdělená rodina žadatele o mezinárodní ochranu by měla být sloučena v zemi, kde je možno žít společně normálním životem.
5. Rodina žadatele o mezinárodní ochranu je základem pro jeho úspěšnou integraci. (39).

Zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu ovlivňují práva plynoucí ze zákona o azylu, která mají dodržovat pracovníci azylových zařízení.

Podle zákona o azylu má žadatel o mezinárodní ochranu v ČR tato práva:

- Jednat při řízení ve svém jazyce. Za tímto účelem Ministerstvo vnitra poskytne bezplatně tlumočnicka, nebo si žadatel o mezinárodní ochranu může přizvat na své náklady tlumočnicka dle své volby. Toto umožňuje orientaci v novém prostředí důležitou pro sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu.
- Právo na bezplatnou základní zdravotní péči představuje základní předpoklad pro dobrou zdravotní situaci žadatelů o mezinárodní ochranu.
- Bezplatné ubytování, strava a kapesné, a to za předpokladu, že pobývá v přijímacím či pobytovém středisku. Po pobytu v přijímacím středisku má žadatel o mezinárodní ochranu právo žít mimo pobytové středisko v soukromí – v tomto případě si žadatel hradí náklady spojené s pobytem sám. Tento ekonomický aspekt může velmi ovlivňovat zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu bydlícím ve středisku v jejím základu – hmotném zajištění a jistotě bydlení.
- Nechat se zastupovat během řízení.
- Požádat o pomoc fyzickou či právnickou osobu zabývající se poskytováním pomoci žadatelům o mezinárodní ochranu.
- Nahlížet do svého spisu, vedeného Ministerstvem vnitra, a pořizovat si z něj výpis znamená způsob, jakým mohou mít přehled o své situaci z hlediska právního a přehled o svém statutu pobytu **(19)**.

Ze zákona o azylu plynou rovněž povinnosti žadatelů o mezinárodní ochranu.

Žadatel o mezinárodní ochranu v ČR má také následující povinnosti:

- Strpět ubytování v přijímacím středisku do provedení nezbytných úkonů.
- Strpět sejmутí daktyloskopických otisků a pořízení obrazového záznamu s cílem zjistit či ověřit jeho totožnost **(19)**.

- Písemně oznámit vedoucímu pobytového střediska opuštění tohoto střediska na dobu delší než 24 hodin. Tato povinnost přispívá k ochraně žadatelů o mezinárodní ochranu při možnosti zaměstnání, jako předpokladu pro tělesné i duševní zdraví člověka (16).
- Dodržovat ubytovací řád střediska. Z této povinnosti vyplývá nutnost přizpůsobit se pravidlům daným majoritní společností. Dodržování ubytovacího řádu přispívá k prevenci konfliktů v uprchlických táborech. Zároveň však žadatele o mezinárodní ochranu svazuje a porušuje potřebu soukromí, vnímanou jinými parametry vyplývajícími z kulturních odlišností.
- Dostavit se po předvolání k pohovoru s pracovníkem Ministerstva vnitra ve stanovené době (19).

Následují kapitoly zabývající se potřebami žadatelů o mezinárodní ochranu, jedna se odvíjí od vymezení potřeb Vysokým komisariátem pro uprchlíky Organizace spojených národů, druhá čerpá potřeby z hierarchie popsané Maslowem. První vymezení využívám ve své práci z toho důvodu, že Vysoký komisariát pro uprchlíky OSN představuje významného odborníka v oblasti uprchlictví z hlediska nejen teoretického, ale i praktického. Maslowovu hierarchii potřeb uvádím, protože Maslow, humanistický psycholog, byl inspirován existenciální filozofií. Tento rozměr potřeb Maslowovy hierarchie souvisí se situací žadatelů o mezinárodní ochranu, ve které se nacházejí a potýkají se s otázkami své existence (57).

1.1.1.2 Potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu podle vymezení Vysokého komisariátu OSN pro uprchlíky

Potřeby této skupiny vymezil Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky v oblastech rodinného života, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, zaměstnání a identity.

V rámci rodinného života potřebují být žadatelé o mezinárodní ochranu členy rodiny a být schopni vychovávat své děti podle svých tradičních hodnot a přesvědčení **(16)**.

V oblasti soběstačnosti potřebují žadatelé o mezinárodní ochranu vědět, že mají život ve svých rukou. Jelikož nečinnost a závislost vyvolávají zoufalství, vztek, odpor a jsou příčinou vzniku různých forem protispolečenského chování. Toto by měli sociální pracovníci mít na vědomí při své sociální práci s nimi **(16)**. Důležité je v sociální práci klást důraz na samostatnost a na vytvoření pocitu, že mohou svůj život ovlivňovat. Sociální pracovník ale může propadnout pocitu nenahraditelnosti, protože jeho klienti jsou často vděční za jakoukoli pomoc a proto nedbát na jejich samostatnost **(7)**. Generalizovaná ztráta soběstačnosti (ekonomické i sociální) potom vyvolává pocity bezmocnosti a ponížení. Ke stresu přispívá i ztráta sociálního postavení, jež snižuje osobní hodnotu, a vytržení ze sociální sítě **(61)**.

Žadatelé o mezinárodní ochranu, mají samozřejmě potřebu komunikace. Jazyk se může stát závažnou překážkou, nemohou-li se lidé domluvit, dochází k nedorozuměním **(16)**. Komunikační problémy jsou jednou z největších adaptačních potíží, vyplývajících ze sociokulturního handicapu. Člověk, který nemá potřebné jazykové kompetence, se bude v jakékoli sociální situaci hůře orientovat, nebude schopen rozumět, co mu ostatní lidé sdělují (úředníci, prodavač v obchodě apod.). Následkem toho nemůže úplně adekvátně reagovat a dostává se do role sociálně handicapovaného jedince. V takové společnosti se zpravidla také hůře cítí, má strach, nebo je nejistý. Neschopnost verbálně komunikovat na přijatelné úrovni funguje jako sociální stigma. Člověk, který se dobře nedomluví, bývá automaticky hůře hodnocen a obecně považován za méně inteligentního, než ve skutečnosti je. Nedostatečnost komunikačních kompetencí bývá příčinou sociální izolace, proto překonání této bariéry má i svůj sociálně psychologický význam. Člověk, který zvládne jazyk hostitelské společnosti, jí bývá snáze akceptován **(61)**.

Zachování lidské důstojnosti je tím nejzákladnějším předpokladem pomoci žadatelům o mezinárodní ochranu **(16)**. Již v zákonu o azylu se hovoří v §79 o azylových zařízeních, které mají zaručovat podmínky zachování lidské

důstojnosti (4). Právě důstojné zacházení může znamenat velmi mnoho, bohužel se nezdá být vůbec samozřejmé. Žadatelé o mezinárodní ochranu se setkávají s xenofobií, odmítavými postoji, neporozuměním nejen při pobytu v soukromí v pobytové fázi azylové procedury, ale také například při nákupu ve městě u žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku (7). K pocitu návratu vlastní důstojnosti přispívá schopnost být samostatným člověkem a zvládnout postupně „nový“ život bez pomoci druhých a pochopitelně bez odmítání (15).

V rámci potřeby zaměstnání je aktivita základním předpokladem pro tělesné i duševní zdraví člověka (16). Přitom žadatelé o mezinárodní ochranu nesmí pracovat po dobu 12 měsíců (15). Možnou alternativou naplnění potřeby zaměstnání jsou volnočasové aktivity, které zajišťují nestátní neziskové organizace, jak v uprchlických táborech, tak i žadatelům o mezinárodní ochranu žijícím v soukromí (viz kapitoly 1.3.2 a 1.3.2.1). Nabídka volnočasových aktivit je dostatečně pestrá v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí (viz příloha 3, 4). Ale život v soukromí představuje větší volnost a větší možnosti vyhledání volnočasových aktivit. Přitom záleží na okolnostech, zda tyto aktivity využívají, zda jsou aktivní, protože sami si ty aktivity musí vyhledat. Nezanedbatelné je pro obě skupiny, jak ve středisku, tak v soukromí, že pořádají nestátní neziskové organizace volnočasové aktivity bezplatně (50).

Potřeba identity znamená patřit do společnosti, mít podporu kolektivu, přijímat a projevat solidaritu a v nouzi se dočkat pomoci (16). Identita je pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase). S hodnotami, normami nebo jinými rysy tohoto společenství se jedinec ztotožňuje. Etnická identita je chápána jako pocit sounáležitosti s určitým etnikem, který může být zdůrazněn společným jazykem, historií, společnými hodnotami nebo ideály (36). Jazyk je tedy součástí sociální identity. S identitou dále úzce souvisí ztráta sociálních vazeb. I přesto, kdy emigruje celá rodina, zůstává v původní zemi mnoho lidí, k nimž měl žadatel o mezinárodní ochranu určitý vztah. Tito lidé tvořili součást jeho sociálního zázemí. Jsou to prarodiče, přátelé, ale mohou chybět i mnozí známí, například sousedé, na něž byl člověk zvyklý. Odchod ze země, především pokud není možný návrat, znamená

přerušení kontinuity života, zlom, který se projeví jako ohrožení či zpochybnění identity. Vyvolává protichůdné pocity vyplývající z napětí, daného rozporem mezi potřebou uchovat původní identitu a tlakem na její změnu (61).

1.1.1.3 Potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu podle Maslowovy hierarchie

H. A. Maslow řadí důstojnost člověka k jedné ze základních potřeb člověka, a sice k potřebě akceptace, jejíž uspokojování je podmínkou psychické a osobnostní integrace (12). Žadatelé o mezinárodní ochranu mají saturovány základní životní potřeby v pobytovém středisku (61). Správa uprchlických zařízení (dále jen SUZ) by měla při naplňování základních životních potřeb vytvořit podmínky respektující důstojnost ubytovaných žadatelů o mezinárodní ochranu (50).

Potřeba bezpečí a jistoty představuje uhýbání neznámému, hrozivému a hledání jistoty (17). Přitom zátěž postihující skupinu (například v pobytovém středisku) vzájemné vztahy spíše posiluje. Žadatelé o mezinárodní ochranu tak zůstává zachována podpora i pocit sounáležitosti se skupinou, přestože aktuálně znevýhodněnou. Takové společenství mu i nadále slouží jako zázemí, zdroj jistoty a bezpečí, a chrání jej proti vnějšímu ohrožení, přinejmenším symbolicky (61).

Potřeba lásky a společnosti znamená patřit někam, někomu. Být přijímán a milován (17). U žadatelů o mezinárodní ochranu bývá častá větší vázanost na rodinu, důraz na příbuzenské vztahy a závazky, které z toho vyplývají. Důležitá je rodinná solidarita, jistota opory rodinného zázemí v situaci nouze a na druhé straně je samozřejmost povinnosti za všech okolností podporovat příbuzné v takové míře, která je pro českou společnost neobvyklá. Členové široké rodiny se častěji stýkají, chodí častěji i mimo domov, například něco vyřizovat nebo nakupovat. Takové jednání se může majoritě zdát podivné, někdy i směšné. Naopak mohou být pro žadatele o mezinárodní ochranu méně významné vztahy přátelství, což může vyvolat u majority pocity nevděku. Tyto faktory spíše ovlivňují ve větší míře žadatele o mezinárodní ochranu žijící v soukromí v jejich sociální situaci (61).

Potřeba sebeúcty zahrnuje být druhými vážen, ceněn a být sám sebou kladně hodnocen (17). Vliv na nenaplnění této potřeby má ztráta sociálního postavení žadatelů o mezinárodní ochranu, která snižuje jejich osobní hodnotu (61).

Potřeba seberealizace znamená stát se tím, čím se mohu stát a naplnit své možnosti růstu a vývoje (17). Žadatelé o mezinárodní ochranu mají zátěž v oblasti seberealizace, která je podmíněna vytržením z navyklého životního stylu, ztrátou mnoha sociálních rolí a z nich vyplývající pozice, i nejistotou budoucího uplatnění, například v práci, ve své původní profesi (61).

Volně Maslow připojuje ještě další vyšší potřeby, které mají spíše individuální charakter, jako například potřebu poznávání a porozumění (hledat smysl poznané skutečnosti, činnosti, hledat pochopení druhých, souznění názorů), potřebu estetických prožitků (objevovat, prožívat či vytvářet řád, souměrnost, krásu) apod. Tyto vyšší potřeby označuje Maslow jako tzv. metapotřeby, jejichž uspokojování posiluje vývoj k pravé lidskosti, k vyššímu štěstí a radosti. Vyjadřují také potřebu transcendence, potřebu vyššího duchovního života a transcendentní zážitky. Potřebu transcendence vysvětluje Maslow jako touhu přesáhnout sebe sama, hledání smyslu života směrem k duchovní sféře, k víře, která přesahuje smyslové a rozumové poznání (17). Žadatelé o mezinárodní ochranu, vzhledem k tomu, že bývají více religiózně zaměřeni (54), tyto potřeby nepochybně mají, o čemž vypovídá i jejich tvorba ve výtvarné dílně v pobytové středisku (50).

Způsob saturace potřeb je velmi rozdílný a je ovlivňován některými základními obecnými faktory (pohlaví, věk, psychické vlastnosti, tělesné dispozice); individuálními osobními faktory (vzdělání, výchova, rodinný stav, ekonomická úroveň); faktory společenskými (celkový životní standard, skupinový standard) a některými patologickými stavy jako je bolest, porucha komunikace apod. (56). V souvislosti se zaujímáním nižšího sociálního statusu ve společnosti jsou v rámci tohoto faktoru žadatelé o mezinárodní ochranu znevýhodněni v saturaci svých potřeb (61).

Zde uvádím pocity, které vyvstávají u žadatele o mezinárodní ochranu při neuspokojení jeho potřeb. Potřeba bezpečí a jistoty je základní psychosociální potřebou žadatelů o mezinárodní ochranu. Tato potřeba se vyznačuje následujícími rysy. Vyhnutí se ohrožení (úniku) a boje s ohrožením (agrese), zdraví, mít informace o sobě (například o svém zdravotním stavu), mít informace o prostředí, soběstačnost; klid, mír a spokojenost; ochrany, důvěry a naděje. Mezi pocity, které vyvstávají u této neuspokojené potřeby, patří nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj a bezmoc (56). Potřebu být informován o sobě (o svém zdravotním stavu) se pracovníci přijímacích zařízení snaží naplnit žadatelům o mezinárodní ochranu v rámci komplexní zdravotní prohlídky, která následně ovlivňuje jejich zdravotní situaci v pobytové fázi azylové procedury. Naplňování práva žadatelů o mezinárodní ochranu nahlížet do svého spisu, umožňuje saturovat potřebu mít informace o své osobě, zejména o svém statutu pobytu v ČR (2).

Potřeba lásky a společenství představuje potřebu pozitivního vztahu k člověku a potřebu kontaktu s více lidmi, dále potřeba rodiny, přátel, komunikace, péče o druhé lidi, dominance (vedení) a submise (podřízenost, závislost) (56). Důležitost potřeb v oblasti rodiny uvádí již Matoušek (16), o které jsem se zmínila již v předchozí kapitole. Z pocitů, při nenaplnění těchto potřeb, sem patří osamělost, smutek, zbytečnost a deprese (56). Otázky dominance a submise mohou být hůře naplňovány v pobytovém středisku vzhledem k povinnostem žadatelů o mezinárodní ochranu plynoucích z ubytovacího řádu. Potřeba kontaktu s více lidmi je naopak ve středisku přeplněna, může mít až charakter rizikového faktoru na zdraví, kterým je přelidnění (11).

Potřeba sebevědomí a sebeúcty zahrnuje uznání sama sebe, neudělat ostudu, potřebu uznání, úspěchu, poznání a intimity. Pocity, které vyvstávají u této nenaplněné potřeby, jsou méněcennost, komplexy, selhání, zklamání a stud (56). S pocitem studu u žadatelů o mezinárodní ochranu souvisí odlišné normy ve vztahu ke svému tělu a odlišnost pravidel dodržování intimity, například při převlékání v rodině (61).

Nejčastější možné odlišnosti hodnot a norem chování jsou sociokulturně podmíněny. Proto se v různých společnostech liší a stávají se zdrojem nedorozumění a z nich vyplývajících problémů. Žadatelé o mezinárodní ochranu bývají obecně více religiózně zaměřeni (mají významné spirituální potřeby), bez ohledu na to, k jakým náboženstvím patří. Z toho vyplývá rovněž určitý vztah k normám, které s jejich náboženskou orientací souvisejí. Pravidla chování bývají za těchto okolností respektovaná, a je nepřijatelné o nich diskutovat nebo je jakkoli zpochybňovat. Tyto aspekty mohou činit potíže žadatelům o mezinárodní ochranu při saturaci potřeb a procesu adaptace, jak v pobytovém středisku, tak při bydlení v soukromí (54).

1.1.1.4 Sociální zabezpečení žadatelů o mezinárodní ochranu

Žadatelé o mezinárodní ochranu nemají nárok na nemocenské pojištění, důchodové ani penzijní připojištění, jelikož nesplňují podmínku zaměstnání (výdělečné osoby) a trvalého pobytu. Akorát systém pomoci v hmotné nouzi je jim ve výjimečných případech dostupný, jedinou dávkou, kterou je Mimořádná okamžitá pomoc (3).

Přístup žadatelů o mezinárodní ochranu k důchodovému systému v ČR je dlouhodobým problémem v dosahu na český penzijní systém, jak vyplývá ze zprávy AGDM 2008, která uvádí, jak žijí uprchlíci a žadatelé ve střední Evropě (58). Doba trvání důchodového pojištění je jedním z klíčových faktorů, které v rámci českého důchodového pojištění určují nárok na výplatu důchodu. Pojistné zaplacené v jiných zemích se bere v úvahu, jen pokud má ČR s danou zemí uzavřenou bilaterální dohodu o sociálním zabezpečení a v případě, kdy jsou poskytnuté informace k dispozici. ČR má ovšem dohody o spolupráci penzijních fondů podepsány jen s několika zeměmi a navíc osoby, jimž je udělena mezinárodní ochrana, nemohou komunikovat se svými zeměmi původu, ani se státními penzijními fondy. Ze studie vyplývá doporučení multifunkčního týmu pro vytvoření integrovaného systému pro osoby, které nemohou z objektivních důvodů prokázat doby zaměstnání (důchodové pojištění) na území mimo ČR, ale na jejichž pobytu na území ČR má ČR určitý zájem nebo k nimž má určitý závazek. Dalším doporučením je zřízení meziresortního koordinačního orgánu z důvodu

kompetenční roztržičnosti této problematiky (MZ, MV, MPSV, MŠMT). Takový orgán by měl být složen z odborníků na jednotlivé oblasti a měl by podléhat jednomu členovi vlády, popřípadě být vhodným způsobem začleněn do struktury Rady vlády pro lidská práva. Studie dále uvádí, že přístup k ostatním složkám systému sociálních dávek není v ČR tak složitý, jelikož tyto dávky jsou vázány pouze na pobyt v ČR a individuální potřeby, nikoli na to, jak dlouho bylo placeno pojistné, jak je tomu v případě systému důchodového pojištění (58).

Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Pomoc v hmotné nouzi se poskytuje osobě nebo rodině, pokud nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb a současně si příjem z objektivních důvodů nemůže zvýšit a vyřešit tak svoji situaci vlastní přičiněním. Zákon o pomoci v hmotné nouzi také napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Mimořádnou okamžitou pomoc lze poskytnout osobám, které na území ČR pobývají legálně a ve zcela výjimečných situacích i při nelegálním pobytu, hrozí-li jim vážná újma na zdraví (3).

Na základě zákona o azylu číslo 325/1999 Sb. zabezpečuje Ministerstvo vnitra ČR žadatele o mezinárodní ochranu pobývajících tzv. v soukromí příspěvkem, odvozeným od částek životního minima a sloužícím k překlenutí prvních tří měsíců. Příspěvek je určen na zajištění výživy, ostatních základních osobních potřeb a na nezbytné náklady na domácnost (37).

Žadatelé o udělení azylu hlášenému k pobytu mimo pobytové středisko lze s ohledem na prokázané majetkové a finanční poměry jeho nebo jeho rodiny poskytnout na jeho žádost finanční příspěvek až do výše

- 1,6 násobku částky životního minima žadatele stanovené zvláštním právním předpisem, je-li posuzován bez společně posuzovaných osob (§ 42 odst. 3),
- 1,5 násobku částky životního minima žadatele a společně s ním posuzovaných osob (§ 42 odst. 3), jsou-li společně posuzovány 2 až 3 osoby,
- 1,4 násobku částky životního minima žadatele a společně s ním posuzovaných osob (§ 42 odst. 3), jsou-li společně posuzovány 4 osoby

- 1,3 násobku částky životního minima žadatele a společně s ním posuzovaných osob (§ 42 odst. 3), je-li společně posuzováno 5 a více osob (37).

Přítom částka životního minima pro jednotlivce činí za měsíc 3 126 Kč (64). Finanční příspěvek se neposkytne, pokud cizinec pobývá na území na základě povolení k pobytu uděleného podle zvláštního právního předpisu. Celková doba, po kterou je v průběhu řízení o udělení azylu poskytnut finanční příspěvek, může činit nejvýše 3 měsíce. Finanční příspěvek je vyplácen ministerstvem v určeném azylovém zařízení. K řízení o poskytnutí finančního příspěvku je příslušné ministerstvo vnitra. Žadatel o finanční příspěvek je povinen uvést své finanční a majetkové poměry, popřípadě finanční a majetkové poměry své rodiny formou čestného prohlášení a doložit je všemi dostupnými doklady. Finanční příspěvek nelze poskytnout, pokud žadatel o finanční příspěvek podal žádost o udělení mezinárodní ochrany opakovaně (37).

Těmito výše uvedenými dávkami se snažím přiblížit ekonomickou situaci žadatelů o mezinárodní ochranu žijícím na soukromé adrese. Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku dostávají pouze stravné (příloha 5), ale mají bezplatné ubytování a pravidelný přísun hygienických balíčků, z čehož vyplývá, že jsou lépe hmotně zajištěni než žadatelé bydlící na soukromé adrese (50).

1.2 Pobytová fáze azylové procedury

V pobytové fázi azylové procedury mohou žadatelé o mezinárodní ochranu využít možnost ubytování v pobytovém středisku, nebo se mohou rozhodnout bydlet v soukromí (15). Z tohoto důvodu se na tyto možnosti zaměřuji. Nejdříve popisuji pobytová střediska a v následujících kapitolách se zabývám sociální situací v nich, v další části se pak zaměřuji na žadatele žijící v domácím prostředí.

1.2.1 Pobytová střediska Správy uprchlických zařízení

Na základě ženevských konvencí a ostatních mezinárodních dohod a smluv, je ČR povinná zabezpečit žadatelům o mezinárodní ochranu ubytování a další služby

od zahájení řízení až do jeho ukončení. Z těchto důvodů byla založena Správa uprchlických zařízení MV ČR (SUZ), jako servisní organizace (7). SUZ je tedy organizační složka státu zřízená Ministerstvem vnitra v roce 1996, jejíž hlavní činností od svého vzniku je péče o žadatele o mezinárodní ochranu a azylanty v azylových zařízeních (50).

Na území ČR fungují pobytová střediska pouze ve dvou krajích, v Královéhradeckém kraji - Kostelec nad Orlicí a v Moravskoslezském kraji – Havířov (49). Zde jim jsou poskytovány ubytovací, zdravotnické a sociální služby, které přispívají k jejich dobré zdravotně sociální situaci. Poskytování těchto služeb je uspořádáno podle zón, v nichž jsou klienti ubytováni. Ve středisku je nepřetržitě zajištěna vnější i vnitřní ostraha objektu. Úkolem ostrahy je chránit bezpečí žadatelů o mezinárodní ochranu, jejich majetek a vybavení střediska (5). Žadatel o udělení mezinárodní ochrany má v azylovém zařízení, ve kterém je hlášen k pobytu, právo na bezplatné poskytování těchto služeb za podmínky, že strpěl úkony nezbytné ke zjištění jeho finančních a majetkových poměrů a tyto poměry jsou takové, že od něho nelze spravedlivě žádat ani částečnou úhradu služeb (2).

V každém azylovém zařízení je vydán ubytovací řád, který upravuje podrobnosti o pobytu a určuje pravidla, kdy a za jakých podmínek mohou žadatelé o mezinárodní ochranu saturovat své zdravotně sociální potřeby. Stanovuje časový rozvrh vydávání příspěvku na stravování, poskytování zdravotní péče, režim návštěv a pravidel, která směřují k zajištění klidu, pořádku, hygieny a řádnému užívání služeb (podrobněji viz kapitola 1.3.1 a 1.4.5). Žadatel o mezinárodní ochranu je povinen po dobu pobytu dodržovat platné zákony, vyhlášky a související právní předpisy (7).

V rámci poskytovaných služeb ve středisku se klade důraz na sociální práci doplněnou o volnočasové aktivity. Mají zde k dispozici dětská centra, výtvarné dílny, knihovny, čajovny, hřiště, sportovní vybavení a klienti se mohou účastnit různých kulturních akcí a výletů. Zvláštní pozornost věnují ohroženým skupinám (viz kapitola 1.3.1). Žadatelé mohou svobodně střediska opouštět nebo využít možnosti pobytu v soukromí (49). Opustit středisko je možné za splnění určitých podmínek. Pobyt v soukromí (odchod na soukromou adresu) je možný na povolení ministerstva

vnitřní na základě informací Policie ČR. Pokud je účastník řízení hlášen k pobytu mimo pobytové středisko, lze mu za určitých podmínek poskytnout finanční příspěvek, který se vyplácí nejvýše tři měsíce a který je určen k překonání problémů v prvních měsících pobytu mimo azylové zařízení (2). V případě odchodu ze střediska do soukromí, odchází však žadatel vždy na své vlastní náklady (6).

1.2.1.1 Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí

Azylové zařízení Kostelec nad Orlicí je pobytovým střediskem, do něhož přicházejí klienti z přijímacího střediska a čekají zde na rozhodnutí správního orgánu (22).

Zařízení funguje od roku 2001 a celková kapacita střediska je 300 osob (příloha 6). V areálu se nachází komplex sedmi budov. Největší budova má tři podlaží a slouží jako ubytovna. Nabízí celkem 80 pokojů, dále společenskou místnost s televizí, místnost vyhrazenou pro stolní tenis, prádelnu, šicí a řezbářskou dílnu a šatník Charity. Druhá budova je vyhrazena především administrativě, tj. zaměstnancům Správy uprchlických zařízení MV, Odboru azylové a migrační politiky MV a Cizinecké policii. V této budově je také 10 pokojů (tzv. chráněná zóna), kde je možné ubytovat 50 osob. Třetí budova je koncipována jako centrum volného času. Celkově v zařízení pracuje 45 zaměstnanců SUZ (22).

Žadatelé o mezinárodní ochranu jsou osvobozeni od všech nákladů nebo poplatků spojených s průběhem azylové procedury. Mají právo na bezplatné poskytnutí lékařské péče, ubytování, stravy, sociálních a jiných služeb spojených s pobytem v zařízení. Tato skutečnost ovlivňuje jejich zdravotně sociální situaci, představuje dobrý předpoklad pro naplňování jejich potřeb (podrobněji viz kapitola 1.3.1) (22). Dostávají pravidelně příspěvek na stravování, využívají nabízených služeb nevládních organizací a jsou v kontaktu s Úřadem vysokého komisaře OSN pro uprchlíky v Praze (22), což přispívá k aktivitě ve smyslu mít život pod kontrolou, jak na tento aspekt upozorňuje Matoušek (16).

Žadatelé zde ubytování si připravují stravu sami, je tu zaveden režim samostatného vaření (50). Samostatné vaření je zavedeno ve dvou pobytových střediscích (Havířov a Kostelec nad Orlicí). Žadatelé dostávají na základě ustanovení § 42 zákona o azylu, finanční příspěvek (příloha 5) na úhradu stravy, který je odvozen od částky životního minima. Výplata finančních příspěvků je prováděna vždy na 5 dní dopředu, částky stanovené právním předpisem mohou být navýšeny o náklady na dietní stravování, které stanoví lékař. Žadatelé o mezinárodní ochranu, kteří pobírají finanční příspěvek místo stravy, nemají dle § 42 odst. 4 zákona o azylu nárok na kapesné. Z toho vyplývá ekonomický důsledek, že nemají žádný další příjem (50).

Pro trávení volného času je žadatelům k dispozici výtvarná dílna, čajovna, tělocvična, posilovna, knihovna, dětské centrum a žadatelé mají také možnost používat internet v internetové místnosti. Dále mohou žadatelé ke sportování využít venkovní multifunkční hřiště (příloha 4) (50). Toto jsou možnosti, kterými mohou žadatelé o mezinárodní ochranu naplnit svůj volný čas a předcházet tak negativním důsledkům, například vzniku tzv. táborového syndromu, ke kterému přispívá mimo jiné nečinnost (7).

Pobytové středisko pamatuje také na děti povinné školní docházkou. Z tohoto důvodu je středisko domluveno se základní školou v Kostelci nad Orlicí, kam docházejí děti žadatelů o mezinárodní ochranu. V areálu střediska se nachází vyrovnávací třída, která je určena dětem po nezbytně nutnou dobu, než si dostatečně osvojí český jazyk, poté již přecházejí do české základní školy v Kostelci nad Orlicí. Pracovnice vyrovnávací třídy tvoří metodiku pro výuku českého jazyka pro děti cizinců. Spolupracuje s Evropským uprchlickým fondem, ze kterého získává materiální prostředky pro výuku českého jazyka a vybavení vyrovnávací třídy. Taková metodika nebyla doposud popsána (50).

Významným doplněním poskytovaných služeb ve středisku představují aktivity nevládních organizací, jejichž pracovníci do střediska dojíždějí. Charita Ústí nad Orlicí provozuje humanitární sklad šatstva, Charita Hradec Králové organizuje šicí, řezbářskou, hudební dílnu a poskytuje právní a sociální poradenství (viz přílohy 3,7,8), dále pracovníci OPU poskytují právní poradenství (50).

1.3 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu

V této kapitole se zabývám sociální situací, do které zahrnuji možnosti naplňování potřeb popsaných v předchozích kapitolách, podmínky a aspekty soužití žadatelů o mezinárodní ochranu nejdříve v pobytovém středisku, poté v soukromí. Sleduji také jejich ekonomickou situaci, kterou jsem již uvedla v kapitole o sociálním zabezpečení 1.1.1.4. Sociální situaci lze pozitivně ovlivnit sociální prací prostřednictvím jak pracovníků pobytového zařízení, pracovníků nestátních neziskových organizací dojíždějících do střediska, tak pracovníků nestátních neziskových zařízení určených žadatelům žijícím v soukromí. Z tohoto důvodu zde popisuji, jaká je rozdílnost sociální práce s žadateli o mezinárodní ochranu od sociální práce s českou cílovou skupinou.

Významným aspektem sociální situace je dlouhotrvající azylová procedura, která znamená pro mnohé žadatele o mezinárodní ochranu měsíce strávené v izolaci uprchlických zařízeních nebo nejistý život v soukromí (16). Bohužel je to způsob trávení azylové procedury, který ovlivňuje průběh integrace uprchlíků často ještě dlouho poté, co azyl obdrželi. Z určitých, do jisté míry pochopitelných důvodů nejsou žadatelé o mezinárodní ochranu příliš připravováni na normální život v české společnosti. Zpříšňující se pravidla se naopak snaží tyto lidi udržet v pobytových střediscích a příliš je neintegrovat. Jedním z hlavních důvodů pro toto jednání je skutečnost, že naprostá většina žádostí o azyl je zamítnuta (8).

1.3.1 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku SUZ

Správa uprchlických zařízení (SUZ) se stará o zajištění péče žadatelům o mezinárodní ochranu. Pojem péče zahrnuje široké spektrum služeb a činností, které vykonávají zaměstnanci SUZ (služby popisují v kapitole 1.2.1.1 Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí). Jedná se zejména o poskytnutí ubytování, základních hygienických prostředků a příspěvku na stravování (50). Cílem pracovníků je poskytovat služby způsobem odpovídajícím aktuálnímu počtu žadatelů o mezinárodní

ochranu, jejich sociální, národnostní a náboženské struktury i dalším faktorům, které jsou v dané části relevantní. Úkolem Správy uprchlických zařízení je tedy zajištění základních životních potřeb a možnosti důstojné existence osobám žádajícím v ČR o mezinárodní ochranu po dobu vyřizování jejich procedury Odborem azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (8).

Základní hygienické potřeby jsou ve středisku rozdávány do tzv. balíčků podle kategorií věku a podle pohlaví. Každý balíček je poskytován na určitou dobu, po kterou by nemělo, pokud k tomu nejsou závažné důvody, dojít k vydání dalšího balíčku (7).

Základní poskytovanou službou ve středisku je bezplatné ubytování, při kterém se přihlíží k několika základním faktorům. Ty by mohly způsobit vznik rizik pro žadatele o mezinárodní ochranu i pro jejich soužití ve středisku. Mezi tyto faktory patří: pohlaví, státní příslušnost, národnost, věk, rodinné vazby (rodinám a matkám s dětmi je určeno tzv. chráněné bydlení, tj. objekty či části pater oddělené od ostatních klientů), případně handicap. Za touto snahou stojí potřeba soukromí žadatelů o mezinárodní ochranu a zvýšená ochrana tzv. ohrožených skupin (7). Toto se moc nedaří, v malých pokojích spí mnohdy celé rodiny na kovových, vojenských postelích. Navíc zde hrají roli kulturní odlišnosti. Například v islámských zemích se považuje za neslušné, či přímo nepřípustné, aby se muž převlékal před svou rodinou (29). Pozadí odlišností představují jiné normy upravující vztah k vlastnímu tělu, jeho odhalování, například ve společných sprchách. Problémy pak mohou vyplývat z neznalosti a nerespektování pro nás běžných hygienických norem, například při užívání záchodu. Totéž platí pro odlišný vztah k udržování čistoty okolí a odhazování odpadků. Problémy této povahy mohou být i mezi žadateli o mezinárodní ochranu v souvislosti s kumulací několika kultur ve středisku (54).

Významnou úlohu v procesu adaptace žadatelů o mezinárodní ochranu hraje vyplnění volného času. Tento čas mohou účastníci řízení využívat podle svého uvážení. Mají dovoleno kdykoli opustit středisko a volný čas trávit mimo azylové zařízení, nebo využívat nabídku volnočasových aktivit ve středisku. O smysluplné využití volna klientů se starají zaměstnanci střediska a nevládní organizace, protože aktivní využívání volného času patří k důležité součásti života v azylovém zařízení a svým způsobem

se podílí na zajištění bezkonfliktního soužití žadatelů o mezinárodní ochranu jak ve středisku, tak i ve vztahu k místním obyvatelům. Pobytová střediska nabízejí ubytovaným žadatelům o mezinárodní ochranu řadu možností, jak využívat volný čas. Pracovníci se snaží zapojit do přípravy a realizace volnočasových programů v co největší míře samotné klienty, aby během pobytu ve středisku neztráceli schopnost samostatného jednání a pocit vlastní odpovědnosti. Tímto způsobem je naplňována jejich potřeba zaměstnání, aktivity (8).

Byla již popsána příčina konfliktů mezi žadateli o mezinárodní ochranu a majoritou, popřípadě příčina porušování ubytovacího řádu ve středisku. Lidé přicházející z odlišného sociokulturního prostředí se mohou lišit i životním stylem (slavení svátků, trávení volného času apod.). Proto zvyklosti, které jsou v zemi jejich původu běžné, může majoritní společnost vnímat rušivě a nepříjemně, respektive jako důkaz jejich bezohlednosti. Takovým projevem je například tendence ke sdružování ve večerních hodinách mimo byt, spojená s větší hlučností, typická například pro balkánskou komunitu (61).

Významnou změnou pro žadatele ve středisku je zavedení režimu samostatného vaření, které jim vyplní značnou část dne (50). Tato možnost přispívá k tomu, aby se u žadatelů o mezinárodní ochranu nerozvinul tzv. táborový syndrom. Jeho vznik podporuje ztráta obvyklé role člověka v rodině (např. otec ztratí roli živitele rodiny, matka nemůže připravovat rodině jídlo, rodina nemá dostatečné soukromí). Tento syndrom se objevuje při dlouhodobém pobytu v uprchlickém zařízení a je pro něj typická pasivita, apatie až deprese nebo naopak agresivní jednání. Člověk se tak stává závislým na poskytovaných službách a jeho osamostatnění se je potom velmi náročné (7).

Samostatně si vaří žadatelé o mezinárodní ochranu ve dvou pobytových střediscích (Havířov a Kostelec nad Orlicí). Příprava stravy se tak odvíjí od jejich zvyklostí a tradic, tímto způsobem jsou posilovány jejich tradiční rodinné vazby a žadatelé, kteří vyžadují speciální úpravu stravy, tak mohou činit podle svých potřeb. V pobytových střediscích jsou zřízeny kuchyňky, vybavené moderními elektrospotřebiči a kuchyňským vybavením (50).

Stravování ovlivňují odlišnosti norem vymezujících vztah k jídlu. Důležité je nejen určení toho, co se může jíst (například zákaz požívání vepřového masa u muslimů), ale kdy a s kým stolovat, respektive jak by mělo být jídlo upraveno. V uprchlických táborech se dříve zdrojem konfliktu stávalo servírování typických českých jídel (knedlíků s omáčkou), které mohly být pro cizince odpudivé a těžko stravitelné (54). To se radikálně změnilo k lepšímu se zavedením režimu samostatného vaření.

Žadatelé dostávají na základě ustanovení § 42 zákona o azylu, finanční příspěvek (příloha 5) na úhradu stravy, který je odvozen od částky životního minima. Výplata finančních příspěvků je prováděna vždy na 5 dní dopředu, částky stanovené právním předpisem mohou být navýšeny o náklady na dietní stravování, které však stanoví lékař. Žadatelé, kteří pobírají finanční příspěvek místo stravy, ale nemají dle § 42 odst. 4 zákona o azylu nárok na kapesné. Z toho je zřejmé, že nemají žádné jiné finanční prostředky. Jejich ekonomická situace je dobrá v tom smyslu, že jsou materiálně zajištěni (ubytování, hygienické balíčky, vybavení kuchyň, šatník), ale peníze například na nákup léků nemají, v tomto směru se musí spoléhat na vypsany projekt z Evropského uprchlického fondu (50).

Zvláštní pozornost je v pobytovém středisku věnována ohroženým skupinám, o které jsem se zmínila na začátku této kapitoly. Jedná se o klienty, kteří jsou v porovnání s ostatními znevýhodněni a zranitelnější. Mezi ohrožené skupiny patří děti, nezletilí bez doprovodu zákonného zástupce, samostatné ženy a matky s dětmi, neúplné rodiny, senioři a fyzicky, mentálně či sociálně handicapované osoby. Těmto osobám poskytují sociální pracovníci střediska specializovanou péči. Ohrožené skupiny žadatelů o mezinárodní ochranu mají v rámci svého znevýhodnění ztížené naplňování svých potřeb, z toho důvodu mohou mít i horší sociální situaci než ostatní žadatelé. Každá z těchto skupin vyžaduje zvláštní přístup s ohledem na konkrétní rizika a jejich intenzitu. V případě potřeby je klientům zprostředkováno psychologické poradenství, které zajišťuje smluvní psycholog Správy uprchlických zařízení MV ČR, případně psycholog nevládní organizace (8).

V roce 2002 přistoupila Správa uprchlických zařízení k realizaci projektu Strategie vnitřní bezpečnosti v azylových zařízeních, jehož cílem je systematizovat péči o zmíněné ohrožené skupiny žadatelů o mezinárodní ochranu. Areály azylových zařízení se potom rozdělily na dvě zóny, standardní a chráněnou, které fungují v odlišných režimech. Pracovníci azylových zařízení absolvují specializované kurzy a semináře, aby byli schopni žadatelům z ohrožených skupin poskytnout péči odpovídající povaze jejich znevýhodnění. Realizují se přednášky o kultuře a mentalitě žadatelů o mezinárodní ochranu, školení o domácím násilí, samostatných ženách nebo o problematice užívání alkoholu a nealkoholových návykových látek. Úkolem zaměstnanců Správy uprchlických zařízení je potom včasná identifikace osob vyžadujících speciální přístup a odhalování sociálně patologických jevů. Již byl zaznamenán výrazný pokles výskytu sociálně patologických jevů, jako jsou konflikty, vydírání, vyhrožování nebo ničení majetku (8).

V pobytovém středisku se pak role sociálního pracovníka jako zprostředkovatele informací snižuje, vzrůstá spíše význam role sociálního pracovníka jako pečovatele, zprostředkovatele (7). Vedle sociální práce zajišťované pracovníky střediska, spolupracuje Správa uprchlických zařízení s řadou nevládních organizací, které zprostředkovávají žadatelům o mezinárodní ochranu další doplňkové služby. Těmito organizacemi jsou: Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE), Charita Česká republika, Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) a Centrum pro integraci cizinců (CIC) (8).

Sociální pracovník nestátních neziskových organizací (dále jen NNO) tedy doplňuje roli sociálního pracovníka MV, který je se žadateli o mezinárodní ochranu v každodenním kontaktu. Sociální pracovník NNO je pro žadatele o mezinárodní ochranu jakýmsi zprostředkovatelem kontaktu s okolním světem, je nestranný a nemá nic společného s MV, jako řešitelem žádosti o mezinárodní ochranu. Sociální pracovník NNO častěji než zaměstnanec MV hovoří některým ze světových jazyků. Může pomoci žadateli o mezinárodní ochranu zorientovat se v novém prostředí, ulehčit mu komunikaci s personálem, poskytnout informace o zemi původu, psát žádosti a stížnosti (pokud jsou adresovány SUZ, musí být vždy v češtině). Sociálního pracovníka NNO

navštěvují žadatelé o mezinárodní ochranu v místnosti k tomu určené a ve stanovený čas. Důležité jsou také návštěvy na pokojích žadatelů o mezinárodní ochranu, které umožňují navázat důvěrnější a efektivnější vztah žadatel – pracovník (7).

Níže popisují, jakým způsobem jsou naplňovány potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku na základě struktur potřeb vymezených UNHCR a Maslowovou hierarchií, které jsem již uvedla v kapitolách 1.1.1.2 a 1.1.1.3.

Z hlediska naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku jsou saturovány jejich základní životní potřeby (50). Zásadním rozdílem je, že v pobytovém středisku mají žadatelé o mezinárodní ochranu narušenu potřebu soukromí i při naplňování základních životních potřeb oproti pobytu v domácím prostředí (15).

Potřeba bezpečí a jistoty představuje uhýbání neznámému, hrozivému a hledání jistoty (17). Tuto potřebu se snaží v pobytovém středisku saturovat stálou ostrahou a tzv. chráněným bydlením (50). Žadatelé jsou také sledováni kamerovým systémem, který monitoruje dění na chodbách a má pomáhat předcházet konfliktům a možným útokům (14).

Potřeba lásky a společnosti znamená patřit někam, někomu. Být přijímán a milován. Potřebu lásky mají naplněni žadatelé, pokud zde mají své rodiny (17).

Potřeba sebeúcty zahrnuje být druhými vážen, ceněn a být sám sebou kladně hodnocen (17). V rámci aktivit (něco vyrobí v rukodělné, výtvarné nebo dřevařské dílně) se jim to může podařit (50).

Potřeba seberealizace znamená stát se tím, čím se mohu stát a naplnit své možnosti růstu a vývoje (17). Tuto možnost mají omezenou, pouze ve výuce češtiny a učení se řemeslným dovednostem v rámci šicí, řezbářské a hudební dílny (50). Na tuto problematiku má vliv skutečnost, že mnoho žadatelů o mezinárodní ochranu je zvyklých na mnohem vyšší životní standard a život v zařízení jim potom nevyhovuje (35).

S naplňováním všech potřeb souvisí okolnost, že život žadatelů o mezinárodní ochranu je velkou měrou organizován zvenčí a on sám jej ovlivňuje minimálně. Jeho

schopnosti i motivace zorientovat se v systému a rozhodovat o své budoucnosti to pochopitelně ničí (21).

Další kapitola se zaměřuje na sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí. Tyto informace, z předchozí a následující kapitoly lze porovnat a představit si rozdílnou situaci žadatelů o mezinárodní ochranu v těchto dvou typech bydlení.

1.3.2 Sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí

Ještě než se žadatelé rozhodnou odejít ze střediska na soukromou adresu, připravují je sociální pracovníci, že majoritní společnost od nich bude očekávat, že se domluví v češtině, že doloží své vzdělání a nelegální práce pro ně bude znamenat sankce nebo vyhoštění. Pracovníci se jim snaží poskytnout co nejvíce informací, jak to v realitě vypadá (35).

Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí jsou odkázáni především sami na sebe, své příbuzné a na pracovníky nestátních neziskových organizací. Ministerstvo vnitra jim hradí základní a nezbytnou zdravotní péči, avšak pouze v tzv. smluvních zdravotnických zařízeních, kterých je stále citelný nedostatek. Ministerstvo vnitra také poskytne žadatelům na dobu tří měsíců finanční příspěvek (viz kapitola 1.1.1.4). Pokud žadatel ztratí možnost ubytování v soukromí, může na Ministerstvu vnitra požádat o umístění v uprchlickém středisku (6).

Jednou ze základních životních potřeb je bydlení, které v soukromí představuje ekonomicky náročnou variantu (s přihlédnutím k tomu, že první rok od podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany nesmí žadatelé legálně pracovat), nese s sebou administrativní komplikace a nutnost rychle se adaptovat v novém prostředí, často bez pomoci, což vede žadatele o mezinárodní ochranu k rychlejšímu osamostatnění. Nemožnost pracovat je však uvádí do stavu, kdy ztrácí každodenní povinnosti a stávají se plně ekonomicky závislími na státních prostředcích (15).

Veškerou pomoc při vypořádání se s problémy života mimo prostor uprchlického střediska poskytují pracovníci nestátních neziskových organizací. Sociální pracovník pomáhá žadateli o mezinárodní ochranu nalézt ubytování (zde jsou jeho možnosti velmi omezené, je většinou nutné, aby si klient našel ubytování sám) nebo mu pomůže se žádostí o znovuubytování v uprchlickém táboře. Role sociálního pracovníka dále spočívá v pomoci při zažádání zmíněného finančního příspěvku případně o dávky státní sociální podpory a v pomoci při vyhledání vhodného vzdělávacího zařízení. Žadatelé o mezinárodní ochranu mají často problémy nalézt lékaře a o pomoc se obracejí právě na pracovníky nestátní neziskové organizace. Sociální pracovník také poskytuje základní právní poradenství. Významnou součástí sociální práce je doprovázení klientů na úřady či k lékařům, kdy je velmi důležitá pomoc při překonání jazykové bariéry a často také poskytnutí informací při neznalosti úředníků (6).

Velkou pomocí je žadatelům o mezinárodní ochranu pobývajícím v soukromí sociální pracovník v neziskové organizaci. Postavení sociálního pracovníka nevládní organizace (NNO) je odlišné od toho, jaké má sociální pracovník působící ve státní správě. Je to dáno tím, že nevládní organizace by měla být svým přístupem k žadatelům o mezinárodní ochranu jakýmsi protipólem přístupu státního. Hlavním zájmem by měla být především ochrana klientových práv, nikoli nutně naplňování státní politiky v oblasti uprchlictví, která může být značně restriktivní a omezující (6). O tom svědčí výrok ředitele Organizace pro pomoc uprchlíkům: „Domnívám se, že azylová politika je až příliš ovlivněna politikou státu, a může se proto stát, že skutečný uprchlík se svého práva na mezinárodní ochranu v ČR nedovolá“ (38, s. 18).

Sociální pracovník pomáhá klientovi řešit problémy v oblastech: ubytování, zaměstnání, zdravotní péče, sociálního zabezpečení, vzdělávání a výchovy. Sociální práce v NNO zahrnuje sociálně – právní poradenství poskytované žadatelům o mezinárodní ochranu jak v uprchlických zařízeních, tak žadatelům žijícím tzv. v soukromí tzn. mimo uprchlická zařízení. Dále je to poskytování materiální pomoci, doprovázení, prevence konfliktů – volnočasové aktivity, průběžný monitoring toho, jakým způsobem se v životě žadatelů odráží naplňování zákona o azylu a upozorňování na možné problémy. Forma sociální práce se žadateli o mezinárodní

ochranu bydlícími v domácím prostředí je do značné míry ovlivněna tím, že ji vykonávají pracovníci mimo uprchlická zařízení. Proto nestátní neziskové organizace poskytují poradenství ve svých kancelářích v Praze, Brně a dalších městech, kam za nimi žadatelé docházejí (6).

Níže popisují, jakým způsobem jsou naplňovány potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu žijící v soukromí na základě struktur potřeb vymezených UNHCR a Maslowovou hierarchií, které jsem již uvedla v kapitolách 1.1.1.2 a 1.1.1.3.

Z hlediska naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v domácím prostředí je významná potřeba soukromí, která je v pobytových střediscích narušena (15). Z finančního příspěvku MV saturují žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící na soukromé adrese své základní životní potřeby (6).

Potřebu bezpečí a jistoty nemají naplněnu, protože čekají na vyřízení žádosti o azyl, který jim nemusí být udělen. Z tohoto důvodu žijí v nejistotě. Potřebu lásky a společnosti mohou mít naplněnu, pokud žijí se svou rodinou. Potřebu sebeúcty mohou lépe saturovat při pobytu v soukromí, jelikož mohou mít život více ve svých rukou, než žadatelé v pobytovém středisku. V soukromí mají větší možnosti a nejsou omezováni ve své seberealizaci (15). Přitom potřeba seberealizace znamená stát se tím, čím se mohou stát a naplnit své možnosti růstu a vývoje (17). Na tuto problematiku má vliv skutečnost, že mnoho žadatelů o mezinárodní ochranu je zvyklých na mnohem vyšší životní standard a život v jiném sociálním zařazení jim nevyhovuje (35).

S naplňováním všech potřeb souvisí okolnost, že život žadatelů v soukromí na ně klade velké nároky v oblasti samostatnosti a soběstačnosti. Jestliže nejsou sami aktivní, i při vyhledání pomoci, nikdo je neorganizuje. V oblasti soběstačnosti mají větší možnost rozhodovat o své budoucnosti, svůj život ovlivňovat, než žadatelé ubytovaní v pobytovém středisku (16). Z tohoto důvodu jsou rovněž nuceni zorientovat se v novém prostředí (21). Při odchodu do soukromí se žadatel o mezinárodní ochranu musí zorientovat v podmínkách fungování úřadů, trhu práce, vzdělávacích institucích, systému sociálního zabezpečení, zdravotní péče apod. (15). S těmito aspekty jim

pomáhají pracovníci nestátních neziskových organizací. Proto se o těchto organizacích zmiňuji v následující kapitole.

1.3.2.1 Nestátní neziskové organizace poskytující služby žadatelům o mezinárodní ochranu žijícím v soukromí

Stejně jako jinde ve světě jsou žadatelé o mezinárodní ochranu skupinou lidí, která si zasluhuje zvláštní pozornost. Demokratické země osvědčují sílu a opravdovost své demokracie i tím, jak jsou schopné pomoci lidem, kteří ji potřebují. Subjekty, které pomáhají lidem prchajícím před náboženským, politickým nebo etnickým útlakem jsou nejen státní úřady a instituce, ale ve velké míře rovněž nevládní organizace (30).

Nevládními neziskovými organizacemi poskytující tyto služby v Brně jsou: Sdružení občanů zabývajících se emigranty, Organizace pro pomoc uprchlíkům a NESEHNUTÍ.

Sdružení občanů zabývajících se emigranty

Sdružení občanů zabývajících se emigranty (dále jen SOZE) vzniklo s příchodem první vlny uprchlíků do Československa v roce 1990 a oficiálně bylo Ministerstvem vnitra zaregistrováno v roce 1992. Má své sídlo v Brně a poradci poskytují asistenci v brněnské kanceláři i ve všech azylových zařízeních na území Moravy a Slezska (40).

Významnou částí odborné činnosti SOZE v oblasti cizineckého, azylového a migračního práva je účast na práci odborných komisí na národní i mezinárodní úrovni. Tato organizace aktivně participuje na legislativním procesu a vypracovává odborné studie, expertízy a doporučení (40).

V dlouhodobém partnerství s UNHCR a v duchu příslušných dokumentů mezinárodního práva, zvláště Úmluvy o právním postavení uprchlíků, Všeobecné deklarace lidských práv, Úmluvy o právech dítěte, Úmluvy proti mučení a ostatních mezinárodních smluv zakotvujících základní lidská práva a svobody, je úsilí SOZE, přičemž zajišťuje alespoň minimální standardy azylové procedury, zaměřeno na trvalá a

přijatelná řešení situací jednotlivců, rodin i uprchlických komunit buď jejich plnohodnotnou integrací do české společnosti, anebo dobrovolnou repatriací do zemí původu (40).

Posláním SOZE je poskytování pomoci žadatelům o mezinárodní ochranu a dalším kategoriím cizinců, přicházejícím do ČR. Pomoc žadatelům o mezinárodní ochranu zahrnuje bezplatné právní, sociální a psychologické poradenství, realizaci volnočasových a vzdělávacích programů (41).

Cílem sociálních služeb – sociálního poradenství organizace SOZE je poskytovat na území Moravy a Slezska bezplatné sociální, právní a psychologické poradenství pro žadatele o mezinárodní ochranu a cizincům obecně. Poradenství je poskytováno v kanceláři SOZE se sídlem v Brně, a v pobočce v Olomouci, v azylových zařízeních Ministerstva vnitra ČR a v Zařízeních pro zajištění cizinců na území Moravy a Slezska, v případě potřeby v terénu. Cílem poradenství je seznámit žadatele o mezinárodní ochranu s právy a povinnostmi souvisejícími s jejich pobytem v ČR, se socio-kulturním prostředím ČR, zajistit ochranu práv a přístup k občanskému a osobnímu uplatnění, asistovat při začlenění do společnosti a přispět tím k posílení jejich důstojnosti, sebedůvěry a soběstačnosti, dále umožnit žít plnohodnotným způsobem života (42).

Sociální poradenství představuje škálu systematických a cílených aktivit, zaměřených na překonávání každodenních těžkostí, spjatých s nutností řešit kvalitativně novou situaci cizince, která nastává jeho příchodem na území českého státu, v rychlejší orientaci v neznámém prostředí a jeho integraci do české společnosti v rámci ubytování a zaměstnávání cizinců, zdravotní a sociální pojištění, vzdělávání, nostrifikace dokladů o vzdělání, sjednocování rodin, občanskoprávní záležitosti, státní občanství, zprostředkování kontaktu se státními i samosprávnými orgány, osobní asistence cizincům na jednotlivých úřadech a pomoc při podávání nejrůznějších žádostí (42).

Poskytováním sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi přispívá SOZE ke zlepšení integrace cizinců do českého prostředí, úspěšného sociálního fungování těchto klientů a překonání obtíží souvisejících s adaptací na pro ně nové sociální

a kulturní poměry. Posláním nabízených sociálních služeb v této oblasti je přispívat k plné a úspěšné integraci rodin žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytových střediscích MV ČR, cizinci s vízem za účelem strpění ubytování v azylovém domě Vranovská 48, matky s dětmi a děti azylantů. Znamená to konkrétně pomáhat při navazování a udržování mezilidských vztahů jak mezi cizinci navzájem, tak mezi cizinci a většinovou společností, a tím přispívat k obnově jejich přirozených sociálních sítí, porušených opuštěním země původu, dále seznamovat cizince s nároky českého prostředí a podporovat zdravý tělesný, duševní, kulturní a sociální vývoj nezletilých dětí, včetně podpory vzdělávání přiměřeného schopnostem a možnostem konkrétních dětí. V této souvislosti je kladen zároveň důraz na to, aby i v této situaci klienti zůstali součástí přirozeného místního společenství, mohli žít běžným způsobem, mohli využívat místní instituce, které poskytují služby veřejnosti, přirozené vztahové sítě a své vlastní možnosti (43).

Cílem sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi je nabídnout smysluplné trávení volného času, a tím nejprve eliminovat rozvoj sociálně – patologických jevů v této skupině klientů, dále pak pomáhat klientům pochopit principy fungování české společnosti v oblasti rodinného života a výkonu rodičovských práv a povinností, aby pokud možno nedocházelo ke kulturním střetům a problémům daným neznalostí nebo nepochopením, napomáhat zlepšení sociálních kompetencí prováděním výcviku v sociálních dovednostech, které klienti jako rodiče potřebují apod. (43).

SOZE realizuje projekty z prostředků Evropského fondu pro uprchlíky, některé jsou realizovány každoročně. V rámci mnoha projektů pomáhají dobrovolníci především z řad studentů humanitních oborů. Jejich uplatnění je v oblasti sociálních služeb a sociálně aktivizačních činností. Dobrovolnickou službu má SOZE akreditovanou ministerstvem vnitra – odborem prevence kriminality (44).

Projekt „Volnočasové aktivity“ je zaměřen na realizaci aktivit ve volném čase pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany z Příjímacího střediska Zastávka, z pobytového střediska Havířov a v zařízení pro zajištění cizinců Poštorná. Hlavní náplní těchto aktivit jsou sportovní akce, výtvarné a rukodělné aktivity, kulturní akce a výlety. Aktivity jsou zaměřeny jak na dospělé žadatele, tak i na děti žadatelů o udělení

mezinárodní ochrany, některé aktivity jsou společné, zejména výlety, návštěvy kulturních akcí, případně sportovní turnaje apod. Doprovodnou aktivitou je provoz multikulturního centra SOZE, kde jsou realizovány některé aktivity pro žadatele z Příjímacího střediska Zastávka a žadatele pobývajících v soukromí. Centrum je také využíváno pro pořádání nejrůznějších kulturních akcí většího rozsahu jako například výstavy, národní večery apod. Cílem je zlepšit životní podmínky žadatelů o mezinárodní ochranu a předcházet negativním dopadům zapříčiněným nedostatkem strukturalizace volného času (47).

Dalším projektem je „Právní poradenství“. V rámci projektu poskytuje SOZE bezplatné právní a sociální poradenství žadatelům o mezinárodní ochranu v azylových zařízeních na území Moravy a Slezska. Konkrétně v Příjímacím středisku Zastávka, v pobytovém středisku Havířov a v zařízení pro zajištění cizinců v Poštorné. Pro žadatele ubytované v soukromí poskytuje poradenství v brněnské a olomoucké kanceláři SOZE. Žadatelům o mezinárodní ochranu právní poradci SOZE poskytují individuální a kvalifikovanou asistenci po celou dobu řízení o udělení mezinárodní ochrany. Právní poradci účastníky řízení seznamují s jejich právy a povinnostmi spojenými s řízením o udělení ochrany, s režimem ve střediscích, s možnostmi pobytu mimo azylové zařízení apod. Právní poradenství je striktně individualizované. Zvýšená péče je věnována případům vyžadujícím udělení některé z forem mezinárodní ochrany. Speciální péče je rovněž věnována zranitelným skupinám žadatelů zejména ženám bez doprovodu, mladistvým, rodinám s dětmi, obětem násilí apod. Poradenská činnost probíhá v jazyce, kterým je klient schopen se dorozumět. Poradci SOZE jsou schopni poskytovat poradenství v jazycích anglickém, francouzském a ruském. V ostatních případech, pokud je to třeba, využívají služeb tlumočnicků (46).

Významným projektem pro dostupnost lékařské péče a léků v ČR je projekt „Berlička“ (viz kapitola 1.4.6.1) (45).

Organizace pro pomoc uprchlíkům

Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) je nezisková, nevládní a humanitární organizace, která byla založena 1991 v Praze jako občanské sdružení (31).

OPU se zabývá právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR. Vedle práce v sídle OPU v Praze, kde jsou každý pracovní den cizím státním příslušníkům k dispozici odborní pracovníci OPU, kteří také pravidelně navštěvují azylová zařízení a zařízení pro zajištění cizinců v ČR, ve kterých pomáhají žadatelům o mezinárodní ochranu v řešení jejich právních a jiných problémů. Podílí se rovněž na organizování volného času žadatelů o mezinárodní ochranu, kteří pobývají v azylových zařízeních. Od roku 2005 pomáhá OPU i azylantům a cizincům v Brně. Další pobočky jsou i v Českých Budějovicích a v Plzni (32).

Brněnská kancelář OPU byla otevřena v srpnu 2005 a klientům nabízí:

- bezplatné sociální a právní poradenství
- pomoc při ověřování dokladů o vzdělání ze země původu
- kurzy práce na počítači (internet, elektronická komunikace)
- motivační kurzy a přípravné kurzy na zaměstnání
- pomoc při vyhledávání konkrétního zaměstnání
- asistenci při jednání se zaměstnavateli
- asistenci při jednání na úřadech
- kontakty s pracovními agenturami
- možnost rekvalifikace a jazykových kurzů
- individuální pomoc s vyřešením bydlení

Prostřednictvím těchto služeb se mohou podílet na zlepšení sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijícím v soukromí (33).

Klienty OPU jsou vedle žadatelů o mezinárodní ochranu i cizinci, kterým byl azyl přiznán (azylanti) a další skupiny cizinců, např. osoby s dlouhodobým či trvalým pobytem v České republice (30).

Nezávislé sociálně ekologické hnutí

Toto hnutí vzniklo na podzim 1997 v Brně s cílem aktivně napomoci řešení problémů v oblasti ochrany lidských práv, životního prostředí a práv zvířat. Vedle řešení konkrétních lokálních problémů se snaží propagovat i principy společenské změny založené na decentralizaci a samosprávě, tedy přiblížení rozhodovacího procesu těm, jichž se rozhodnutí bezprostředně dotýkají. Aktivity Nezávislého sociálně ekologického hnutí (NESEHNUTÍ) sahají od vydávání a šíření informačních materiálů přes pořádání benefičních koncertů, organizování přednášek, výstav, vedení seminářů až po veřejná vystoupení jako happeningy, demonstrace, nenásilné blokády apod. (27).

V současné době se NESEHNUTÍ zabývá kromě dalších kampaní také kampaní s názvem „Bezpečí pro uprchlíky“ (27).

Tato kampaň vznikla v prosinci roku 2003 v rámci činnosti brněnské skupiny NESEHNUTÍ a brněnské pobočky Amnesty International, jako reakce na případ skupiny čečenských uprchlíků, kterým český stát hrozil vyhoštěním. Ve své činnosti se zaměřují na 3 základní oblasti: vzdělávací a osvětové aktivity, azylovou politiku ČR a volnočasové aktivity. Cílem vzdělávacích a osvětových aktivit je napomáhat odbourávání stereotypních a xenofobních názorů české veřejnosti na uprchlíky a podporovat aktivní zapojení jedinců do pomoci uprchlíkům. Organizují besedy a workshopy pro studenty/ky i širší veřejnost, promítání filmů, etnické večery, ochutnávky tradičních pokrmů apod.

V rámci azylové politiky ČR upozorňují na nedostatky azylové politiky ČR a přístupu odpovědných orgánů Ministerstva vnitra ČR (Odbor azylové a migrační politiky, cizinecká policie atd.). Jde především o dlouhé čekání na rozhodnutí o azylu, nezohledňování lidskoprávních hledisek atd. Vydávají tiskové zprávy a upozorňují na porušování lidských práv konkrétních uprchlíků v ČR. Pořádají veřejné akce (besedy, promítání) a vydávají informační materiály (časopis, letáky).

Co se týče volnočasových aktivit, organizují výlety a exkurze, herní odpoledne, sportovní utkání, výtvarné aktivity atd. pro obyvatele z pobytových středisek pro žadatele o mezinárodní ochranu v okolí Brna. Cílem aktivit je zpříjemňovat dětem

i dospělým dlouhé a stresující čekání na rozhodnutí českých orgánů o udělení či neudělení azylu (27).

Cílem programu je zlepšit situaci žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR, a to jak z pohledu jejich pobytu v uprchlických zařízeních, tak z hlediska jejich obrazu u české veřejnosti. Program také reaguje na restriktivní přístup českých úřadů k žadatelům o mezinárodní ochranu. NESEHNUTÍ vydává tématický čtvrtletník PŘES (hranice, předsudky, lhostejnost) a informuje o situaci v zemích, odkud k nám žadatelé o mezinárodní ochranu přicházejí. Mimoto upozorňuje na jednotlivé případy porušování lidských práv žadatelů o mezinárodní ochranu a předkládá vlastní návrhy na zlidštění azylové politiky (28).

1.3.2.2 Metody sociální práce v péči o žadatele o mezinárodní ochranu

Od počátku 90. let minulého století došlo u nás k velkému nárůstu mezinárodních kontaktů a hromadné imigraci. Na tyto vlny imigrantů, utečenců a navrátilců náš stát a některé dobrovolné organizace reagovaly zajišťováním jejich hmotných potřeb. Je však třeba, aby byly vytvořeny podmínky pro komplexní řešení sociální problematiky těchto celých rodin (usídlení, zaměstnání, školní výchova), a to podle individuálních potřeb. Jde o oblast sociální péče, která vyžaduje pomoc kvalifikovaného sociálního pracovníka. Zahrnuje nejen sociálně výchovné působení na tyto cizí minoritní skupiny, aby se adaptovaly na nové prostředí, ale též na okolní komunitu, aby tyto skupiny přijala do svého středu a byla jim ochotna poskytnout konkrétní pomoc formou dobrovolné spolupráce pod vedením sociálního pracovníka. K překlenutí jazykových bariér je nutné, aby se na sociální práci podíleli dobrovolníci z jejich řad (26).

Dále je nutné počítat se základními odlišnostmi v sociální práci se žadatelí o mezinárodní ochranu a českými občany. Kromě jazykové bariéry jsou to odlišné kulturní vzorce. Nezanedbatelný je jiný právní status pobytu žadatelů o mezinárodní ochranu, vyplývající ze zákona o azylu, který určitým způsobem omezuje práva žadatelů o azyl (pobyt v uprchlických táborech, doklady vystavované na 2 měsíce,

omezený přístup k dávkám sociálního zabezpečení a na trh práce atd.). Kontinuita práce s žadatelem o mezinárodní ochranu je ovlivněna tím, že jeho pozice je nejistá, neví, co bude příští týden, všechno opustili, nemají se kam vrátit, nemají jistotu, že budou moci zůstat na území ČR. Významnou odlišností této skupiny je traumatizace z minulosti (válka, pronásledování...). Tyto okolnosti způsobují rozdíly mezi očekáváním a realitou. Očekávání mají jak sociální pracovníci, tak žadatelé o mezinárodní ochranu. Vzhledem k mnohdy zcela odlišnému kulturnímu pozadí je třeba neustále o očekávání hovořit a domluvit se na tom, co je v dané chvíli reálné a uskutečnitelné. Velké nebezpečí spočívá právě v neuskutečnitelných očekáváním. Žadatelé o mezinárodní ochranu mají zajištěny základní životní potřeby, mají však velmi omezenou možnost pracovat, omezený přístup ke zdravotní péči, takřka zamezený přístup k sociálním dávkám. Pomoc lidem žijícím v soukromí spočívá výhradně v 3 měsíčním finančním příspěvku a podpoře nestátních neziskových organizací. Lidé, se kterými sociální pracovník pracuje, nemají vyřešená traumata z minulosti, protože v situaci, v jaké se nacházejí, je velmi těžké pracovat na zlepšení psychického stavu (7).

Žadatelé o mezinárodní ochranu přicházejí do nové země z rozdílného prostředí a s jinými zdroji, přitom se společnými problémy plynoucími z útěku a života v exilu. Ve vztahu k sociálním problémům lze rozlišovat mezi traumatizovanými a netraumatizovanými žadateli o mezinárodní ochranu. Většina žadatelů o mezinárodní ochranu jsou ti, kteří prožili nesnáze, ale mají zdroje na to, aby se dokázali se svými problémy vyrovnat a zvládnout život v novém prostředí. Tito žadatelé o mezinárodní ochranu primárně potřebují poskytnout poradenství a všeobecné informace o společenských poměrech a podmínkách. Poměrně malou skupinu tvoří žadatelé o mezinárodní ochranu, kteří byli vystaveni traumatizující zkušenosti do takové míry, že jejich zdroje jsou nedostatečné, nebo ti, kterým chybí potřebná fyzická nebo psychická síla a odolnost, a proto potřebují kromě základní pomoci či podpory specializované služby (13).

Je důležité si uvědomit, že žadatel o mezinárodní ochranu je normální člověk v nenormální situaci, zároveň však pochází z odlišného kulturního prostředí

a pravděpodobně se nesetkal se systémem pomoci žadatelům o mezinárodní ochranu v jiné zemi, může mít proto nepřiměřená očekávání, která mohou vyústit v o to větší zklamání. Je důležité seznámit žadatele o mezinárodní ochranu s jeho kompetencemi a s kompetencemi sociálního pracovníka a také s tím, co ho pravděpodobně čeká, je dobré to i několikrát zopakovat. Všechny informace podané žadatelem o mezinárodní ochranu by měl sociální pracovník brát s odstupem, současně je však třeba žadateli o mezinárodní ochranu neustále důvěřovat. Je těžké udržet rovnováhu mezi těmito dvěma polohami. Vždy je třeba vycházet ze skutečných, zjištěných potřeb žadatele o mezinárodní ochranu, nikoli vnučovat pomoc, kterou považuje za potřebnou sociální pracovník. Je pravdou, že mnoho žadatelů o mezinárodní ochranu nemá zájem v ČR zůstat, je to pro ně tranzitní země, místo zastavení se a odpočinku. Pro sociálního pracovníka může být frustrující, když jeho klienti - žadatelé o mezinárodní ochranu odcházejí, aniž by byly dokončeny úkoly, které společně počali. Žadatel o mezinárodní ochranu, který ví, že chce odejít do jiné země, nemá také motivaci na sobě tzv. pracovat. Sociální pracovník se často ocitá bezmocně tváří v tvář byrokracii a azylové politice, která z mnoha žadatelů o mezinárodní ochranu dělá lidi závislé na pomoci druhých (7).

Dlouhá doba trvání azylové procedury má negativní vliv na psychické zdraví žadatelů o mezinárodní ochranu. Je zde riziko rozvoje tzv. táborového syndromu v pobytových střediscích (7) či exulantského syndromu u žadatelů žijících v soukromí, s touto skutečností by měl sociální pracovník umět pracovat (34).

Exulantskému syndromu se dá čelit vnitřním životem, ale zabránit infiltraci do oblasti podvědomí nelze. Žadatelům o mezinárodní ochranu, kteří byli donuceni násilným tlakem k emigraci, se zdají časté a opakované sny. Tyto sny signalizují, jsou dokladem o prožitcích, o radostech i hrůzách lidského života. Sny mají povahu takovou, že si pro ně někdo z jejich země původu přijede, nějaký tajný agent s revolverem či obuškem v ruce, že je lstí nebo násilím přiměje k návratu, zavlče zpátky do země původu, kde se po nich slehne zem (34).

1.4 Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu

Zdraví žadatelů o mezinárodní ochranu ovlivňuje úroveň zdravotní péče a hygienických podmínek v zemi původu, prodělané nemoci, přenosné nemoci včetně HIV/AIDS a následně podmínky a zdravotní péče u nás. Na jejich zdravotní situaci se také podílí psychosociální souvislosti jejich života. Nejdříve v této kapitole popisují výše uvedené aspekty a poté se zaměřují na zdravotní situaci žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku, následně na zdravotní situaci žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v domácím prostředí.

1.4.1 Zdravotní stav

Zdravotní stav žadatelů o mezinárodní ochranu je ovlivněn několika faktory. Jsou to především: země původu, nucená emigrace, nejistota a výskyt tuberkulózy (20).

Vzhledem k tomu, že největší část žadatelů o mezinárodní ochranu pochází ze zemí, kde je životní úroveň a systém zdravotnictví na nižší úrovni než v ČR, lze předpokládat, že jejich zdravotní stav bude těmito skutečnostmi ovlivněn. Někteří z žadatelů navíc ani podrobnější informace o svém zdravotním stavu nemají. To potvrzují i pracovníci Správy uprchlických zařízení, kteří uvádějí, že samotní klienti o povinné zdravotní prohlídce projevují zájem a často je to první příležitost zjistit objektivně jejich zdravotní stav (20).

Fakt, že je cizinec nucen opustit svou zemi původu (migrace), představuje stresovou zátěž a pokud tento stres není kompenzován adekvátní sociální podporou, znamená pro zdraví žadatele o mezinárodní ochranu rizikový faktor. Žadatel o mezinárodní ochranu je v průběhu řízení o udělení mezinárodní ochrany vystaven značné psychické zátěži plynoucí z nejistoty, zda mu bude mezinárodní ochrana udělena. Tato zátěž se může významně projevit na jeho zdravotním stavu (20).

Stres, který přináší role žadatele o mezinárodní ochranu, může být natolik subjektivně silný a těžko zvládnutelný, že vede ke vzniku různých reaktivních psychických a psychosomatických poruch. V této souvislosti se objevují úzkostné

poruchy s projevy napětí a úzkosti, dále reaktivní deprese a s nimi spojený pesimismus, rezignace a z toho vyplývající adaptační potíže (61).

O zdraví migrantů svědčí některé dílčí výzkumy, zaměřené pouze na vybrané zdravotní problémy, jako je např. tuberkulóza. Nařízením hlavního hygienika Ministerstva vnitra ČR bylo v celostátním měřítku zahájeno v roce 2006 aktivní vyhledávání tuberkulózy u imigrantů - žadatelů o mezinárodní ochranu a ilegálních imigrantů umístěných v zařízeních Policie ČR pro zajištění cizinců. Počet zjištěných aktivních tuberkulóz u žadatelů o azyl dosáhl počtu 170/100 000 žadatelů, což je více než dvacetkrát vyšší výskyt než u ostatní populace (20).

1.4.2 Zdravotní pojištění a zdravotní péče

Mezi práva žadatele o mezinárodní ochranu v ČR patří právo na bezplatné poskytnutí potřebné základní zdravotní péče. Za účelem zajištění tohoto práva jsou v azylových zařízeních ordinace praktických lékařů, kteří poskytují primární péči a zajišťují v případě potřeby další zdravotnické služby (18).

Od 1. 9. 2006 se žadatelé o udělení mezinárodní ochrany a jejich děti narozené na území ČR a cizinci, jimž bylo uděleno vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem strpění pobytu, a jejich děti narozené na území ČR, pokud nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti, až do doby, než bude rozhodnuto o udělení mezinárodní ochrany nebo jiného druhu pobytu, považují za cizince s trvalým pobytem (§ 88 odstavec 3 zákona o azylu). Je nutné, aby se tyto osoby pojistily u Všeobecné zdravotní pojišťovny (dále jen VZP). U VZP jsou tyto žadatelé zdravotně pojištěni po celou dobu žádosti o udělení azylu a je jim poskytována bezplatná zdravotní péče v rozsahu péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění (§ 88 odstavec 1 zákona o azylu) (37).

VZP ČR je zákonným správcem centrálního registru pojištěnců a v tomto registru budou přidělována evidenční čísla výše uvedeným pojištěncům. Přihlášení k VZP ČR probíhá v přijímacích střediscích po podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany. Žadatelé po přemístění ze zařízení pro zajištění cizinců se přihlašují

po příchodu do pobytového střediska. Plátcem pojistného za žadatele o udělení mezinárodní ochrany je stát. Náklady spojené s poskytováním zdravotní péče žadatelům o udělení mezinárodní ochrany a jejich dětí narozených na území ČR nese stát a náklady vzniklé zdravotnickému zařízení za poskytnutou zdravotní péči jsou hrazeny z veřejného zdravotního pojištění (§ 88 odstavec 2 zákona o azylu) **(18)**.

Poskytování zdravotní péče souvisí s tím, jakou povahu má zdravotnický systém v ČR. Mezi hlavní kritéria zdravotnických systémů patří dostupnost poskytované péče, která zahrnuje finanční, geografickou, časovou, organizační a kulturní dimenzi. Dalším kritériem je např. sociální akceptabilita, tj. přijatelnost zdravotnického systému pro občany i společnost z hlediska kvality a dostupnosti **(11)**.

Níže popisují, jak je poskytována zdravotní péče od příchodu žadatele o mezinárodní ochranu do ČR, protože tento postup příznivě ovlivňuje zdravotní situaci žadatelů posléze v pobytovém středisku.

Nově příchozí žadatelé o udělení mezinárodní ochrany jsou umístěni v přijímacích střediscích, kde je jim zajištěno ubytování a naplnění základních životních potřeb až do doby ukončení vstupní procedury. Ta se skládá z identifikace prováděné cizineckou policií, zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany správním orgánem. Součástí je také komplexní zdravotní prohlídka. Absolvování této procedury je ze zákona povinné, přijímacím střediskem proto musí projít každý žadatel o udělení mezinárodní ochrany, který zde setrvá nezbytně nutnou dobu. Jedná se o uzavřené zařízení, které není možné z karanténních důvodů opouštět, dokud nejsou známy výsledky všech vyšetření (dva až tři týdny). Žadatelům je zde k dispozici sociální, právní, psychologické a zdravotní poradenství. Po ukončení vstupní procedury jsou žadatelé umístěováni do pobytových středisek (pokud ovšem nevyužijí právo na pobyt v soukromí), kde čekají na konečné rozhodnutí ve věci své žádosti o udělení mezinárodní ochrany. Poskytované služby, včetně zdravotních, jsou zde obdobné jako v přijímacím středisku. Hlavním rozdílem je, že se jedná o otevřené zařízení a žadatelé se mohou za stanovených podmínek pohybovat i mimo tento areál a vybírat si tak smluvní lékaře specialisty ordinující mimo středisko **(18)**.

Žadatel o udělení mezinárodní ochrany má až na některé výjimky nárok na lékařskou péči ve stejném rozsahu, jaký zaručuje veřejné zdravotní pojištění v ČR. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany musí strpět zdravotní prohlídku, je-li to nutné pro ochranu veřejného zdraví **(18)**.

1.4.3 Psychosociální determinanty zdraví

Zdraví žadatelů o mezinárodní ochranu ovlivňují také psychosociální souvislosti jejich života. Psychosociální determinanty zdraví zahrnují skupinu psychologických, sociálních, behaviorálních a kulturních proměnných ovlivňujících významně vztahy mezi zdravím a nemocí. Patří sem například otázky osobní pohody ve vztahu ke zdraví (well-being), psychické odolnosti (resilience), zranitelnosti (vulnerability), zvládnání zátěže a stresu, dále otázky vlivu socioekonomického statusu (SES) na zdraví, kvality života, sociální opory (social support), nerovností ve zdraví (inequality in health) a další **(53)**.

Tyto determinanty ovlivňují lidské zdraví jako celek v případě jednotlivce, ale i celých společenských tříd. Jedná se o vliv psychosociálních souvislostí na lidské zdraví **(10)**.

1.4.3.1 Sociální opora

Síť (network) neboli zdroje sociální opory obsahuje šest hlavních kategorií: rodinu, blízké přátele, sousedy, spolupracovníky, komunitu a profesionály. Existují dvě hlediska v rozlišování sociální opory. Rozlišuje se individuální a společenská opora a osobní a institucionální podle toho, zda zdrojem je člověk, nebo instituce **(11)**.

Sociální pracovník tvoří základ sociální sítě žadatele o mezinárodní ochranu. Významnou roli mohou hrát také dobrovolníci a studenti na praxi, protože lidské popovídání rovná se v tomto případě sociální práce **(7)**.

Sociální opora, poskytovaná vlastní etnickou skupinou, fungujícími partnerskými, rodinnými vztahy, slouží jako důvod k překonání různých potíží. Žadatel o mezinárodní

ochranu je například motivován, aby zajistil své rodině, respektive svým dětem lepší budoucnost. Pokud ví, že jeho volba je účelná, může ho to posilovat a pomůže mu zvládnout obtížné a nepříjemné situace, protože dává jeho úsilí smysl (61).

Rozeznávají se čtyři složky obsahu sociální opory: emocionální, hodnotící, informační a instrumentální. Emocionální opora znamená poskytování důležitých emocí, jako například lásky, víry, empatie. Hodnotící opora představuje hodnocení komunikace, jež je relevantní pro sebehodnocení. Informační opora zprostředkuje informace nebo rady, které pomáhají vyrovnat se s osobními problémy. Instrumentální opora znamená praktické druhy pomoci nebo hmotnou, materiální pomoc, například poskytnutí půjčky v obtížné finanční situaci (11).

1.4.3.2 Socioekonomický status

V procesu sociální opory působí širší sociální kontext, ve kterém se tento proces děje - socioekonomický status (dále jen SES). SES reprezentuje pozici jedince v sociální stratifikaci, která se skládá z třídy a statusu. Třídní komponenta odráží materiální prostředky, které má jedinec k dispozici, statková komponenta odráží rozdíly v životním stylu, postojích, názorech, znalostech atd. Rozlišují se dva základní druhy SES: vrozený (připsaný) status a dosažený (získaný) status. Vrozený (připsaný) status člověk získá bez vlastního přičinění narozením s určitými charakteristikami, týkající se například věku, pohlaví, ale také příslušností k rodině a další skupině příbuzných, zaujímajících určitou, předešlým vývojem stanovenou pozici v rámci SES. Úroveň dosaženého (získaného) statusu je dána dispozicemi, schopnostmi a vlastním úsilím jedince. Vnímání a prožívání nízkého sociálního statusu (takový mají žadatelé o mezinárodní ochranu), které bývá spojováno s prožitky úzkosti, vnímaného stresu a působících nerovností, může vyústit ve fyziologickou odpověď, ovlivňující zdraví negativně. Zatímco prožitky bezpečí a naděje, spojované obvykle s vnímáním vysokého sociálního statusu, mohou sehrát roli psychologického nárazníku, tlumícího účinek stresorů na zdraví se současnou aktivizací imunitního systému (11).

Člověk, který je v něčem odlišný, bývá hůře hodnocen a obtížněji akceptován společností, často získává nižší sociální status. Takovými lidmi jsou právě žadatelé

o mezinárodní ochranu. Jejich sociokulturní handicap vyplývá z odlišnosti sociální příslušnosti a s tím souvisejícího omezení v oblasti zkušeností, které jsou jiné nebo nedostatečné. Jde o problém daný působením jejich sociokulturních vlivů, odlišné socializace. Tito lidé jsou znevýhodněni pouze v určitém sociálním kontextu, jsou členy minority, která se od majoritní společnosti v různé míře liší odlišnou identitou, jazykem, stylem života apod. (61).

Ve vztahu SES a zdraví se předpokládá, že SES je významným nárazníkem vůči stresu. SES, který umožňuje přístup k finančním prostředkům a ke vzdělání, je ho třeba počítat mezi osobní zdroje (zvládnání stresu). Například peníze jsou samozřejmým předpokladem k získání nejlepší medicínské péče a právní pomoci. Vzdělání potom rozšiřuje možnosti využití řešících přístupů při kognitivním hodnocení stresogenních situací a při jejich zvládnání (11).

S tím je v souladu i zjištění, že osoby náležející do tříd s nízkým SES vykazují nižší pocit kontroly nad událostmi, nižší pocit zvládnání, nižší sebevědomí a více tíhnou k vnější lokalizaci kontroly v porovnání s osobami patřícími do tříd s vyšším SES. Nepřímo k předpokladu negativního vlivu nízkého SES přispívá vliv hustoty bydlení. Vysoká hustota bydlení je příznačná především pro třídy s nižším SES. Dlouhodobé přelidnění (v usedlostech, zařízeních) může obecně vést k znehodnocení sociálních vztahů a specificky ke znehodnocení sociální opory. Za sníženou oporu v přelidněném sociálním prostředí je odpovědné stažení se z kontaktů, které je častým způsobem vyrovnávání se s přelidněním (11).

U žadatelů o mezinárodní ochranu hrozí řada rizik v socioekonomické oblasti. Jde o sociální deprivaci, chudobu, nezaměstnanost, bývají častěji obětí různých předsudků, dochází k jejich segregaci a marginalizaci, tzn. k odsouvání na okraj společnosti. Mívají zpravidla nižší sociální status, zbývá na ně pouze horší práce, která většinou neodpovídá jejich kvalifikaci. Mohou být zneužíváni zaměstnavateli a různými prostředníky. Diskriminace může mít i velmi detailní, nepatrnou podobu, představuje hranici, kterou cizinec nikdy nepřekročí (například z hlediska možnosti získat určité sociální postavení). Někdy může jít o rasově nebo sociokulturně podmíněné sexuální obtěžování, které mívá různý charakter, od ukazování, vysmívání až po vyjádřené násilí

(55). Důsledkem těchto zkušeností je všeobecný pocit ohrožení a osamocení, přesvědčení, že jim v této situaci nikdo, respektive majoritní společnost nepomůže. Proto imigranti vytvářejí separované komunity, jejichž sociální síť pro ně představuje určitý druh ochrany a jistoty. Takové komunity mohou mít nestandardní složení (například jen lidé v produktivním věku, případně pouze mužské pohlaví). Jestliže člověk dosáhne lepšího socioekonomického statusu, než je v tomto malém společenství běžné, většinou ji opouští (61).

Následují kapitoly, které se zabývají zdravotní situací žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku a v soukromí. Oběma formám pobytu předchází komplexní zdravotní prohlídka (viz kapitola 1.4.2) v přijímacích střediscích, která je povinná a zařízení zdravotního pojištění u VZP. Tyto povinnosti přispívají k dobrému předpokladu zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytové fázi azylové procedury, nacházejícím se v obou typech pobytu (18).

1.4.4 Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytovém středisku SUZ

Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytovém středisku je v pravidlech poskytování zdravotní péče stejná jako u žadatelů bydlících v soukromí. Základní a nezbytná zdravotní péče jim je poskytována pouze v tzv. smluvních zdravotnických zařízeních. Rozdíl je v dostupnosti lékaře, pokud je k dispozici přímo v pobytovém středisku a v dostupných informacích od sociálních pracovníků. Žadatelé se mohou kdykoliv obrátit o radu (kde naleznou praktického lékaře či specialistu, který ošetřuje cizince a je ve smluvním vztahu s pobytovým střediskem) či pomoc na pracovníky střediska, které mají k dispozici 24 hodin denně. Jistou výhodou ve středisku oproti pobytu v soukromí je pravidelný výdej hygienických balíčků, které přispívají k udržení dobrého zdravotního stavu žadatelů o mezinárodní ochranu zde ubytovaných. Rovněž tak materiální zajištění žadatelů (například ošacení ze služby šatníku Oblastní charity Ústí nad Orlicí).

Z hlediska financí jsou žadatelé o mezinárodní ochranu dobře zabezpečeni, kromě prostředků na nákup léků. Kapesné se už neposkytuje. Dostávají příspěvek na stravování, který však vyčerpají nákupem potravin a pokud by si z něj chtěli koupit léky, nevyšli by. Prostředky na nákup léků tedy nemají. Pouze v případě, kdy je vypsán projekt SOZE, nestátní neziskové organizace dojíždějící do střediska, z prostředků Evropského uprchlického fondu, tak ano (50).

Koordinátor SOZE u žadatelů o mezinárodní ochranu ubytovaných v zařízeních SUZ projednává příspěvek se sociálními pracovníky zařízení. V některých případech je nutné i osobní jednání koordinátora s ošetřujícím lékařem. Sociální pracovník může odmítnout úhradu, pokud existuje levnější varianta a klient trvá na dražší variantě (například dioptrické brýle, bílé plomby apod.). Pro jistotu však tyto požadavky žadatelů o mezinárodní ochranu prověřuje pracovník s ošetřujícím lékařem (48).

1.4.5 Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí

Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí je odvislá od svépomoci, pomoci příbuzných či krajanů. Ministerstvo vnitra jim hradí základní a nezbytnou zdravotní péči, avšak pouze v tzv. smluvních zdravotnických zařízeních, kterých je stále citelný nedostatek. Ministerstvo vnitra poskytuje žadatelům o mezinárodní ochranu na dobu prvních tří měsíců finanční příspěvek. Sociální pracovník NNO jim pomáhá při zažádání tohoto příspěvku. Žadatelé mají často problémy nalézt lékaře, obrací se na pracovníka NNO, který jej doprovází k lékaři a pomáhá mu překonat jazykovou bariéru (6).

Pokud žadatelé o mezinárodní ochranu nezůstávají v pobytovém středisku, ale žijí v soukromí, mohou sice podle počtu rodinných příslušníků dostávat příspěvek ve výši 1,3 – 1,6 násobku životního minima, ovšem pouze po dobu tří měsíců. Poté se ocitají zcela bez možnosti legálních příjmů. Nevládní organizace pomáhají žadatelům o mezinárodní ochranu s úhradou regulačních poplatků a léků v rámci některých projektů, dotovaných například z prostředků Evropského uprchlického fondu.

Projekty nevládních organizací jsou však časově i finančně omezené a nejsou systémovým řešením problému (25).

1.4.5.1 Projekt Sdružení občanů zabývajících se emigranty „Berlička“

Významným projektem pro dostupnost lékařské péče a léků v ČR žadatelům o mezinárodní ochranu je projekt „Berlička“, který se realizuje každoročně od roku 2006. V rámci projektu se poskytují žadatelům o mezinárodní ochranu na území ČR příspěvky na doplatky za léky a na zdravotní pomůcky, včetně poplatků za lékařskou péči a za léky na předpis – recepty. Pro žadatele o mezinárodní ochranu z uprchlických zařízení v Zastávce a Havířově je na požádání poskytována pomoc s doprovody klientů k lékařům, do lékáren a na zdravotní pojišťovny. V případě větších částek u příspěvků na léky je brán ohled na konkrétní hmotnou situaci klienta. V některých případech využívá SOZE pro posouzení potřebnosti i konzultace s ošetřujícím lékařem. Může dojít k situaci, že doplatky za zdravotní péči nejsou vždy hrazeny v plné výši, což je dáno možnostmi rozpočtu vymezeného pro účely tohoto projektu. V nezbytných případech je možné poskytnout úhradu nákladů spojených s účely tlumočení u lékařského vyšetření. Projekt neslouží k úhradě léků a zdravotních pomůcek (zákroků), které mají spíše estetický význam, např. plastická a kosmetická chirurgie apod. (45).

Tento projekt vychází ze skutečnosti, že žadatelé o mezinárodní ochranu jsou vysoce zranitelnou skupinou v oblasti poskytování zdravotní péče na území ČR. Na Moravě a ve Slezsku poskytuje SOZE žadatelům o mezinárodní ochranu sociální asistenci související se zdravotní péčí. Pro žadatele o mezinárodní ochranu z uprchlických zařízení v Zastávce a Havířově zajišťuje koordinátor v případě potřeby také doprovody k lékařům prostřednictvím asistentů. Dále SOZE proplácí jízdné klientů k praktickým i specializovaným lékařům. Koordinátor má na starosti zvážení nezbytnosti doprovodů a proplácení cesty žadatelů o mezinárodní ochranu k lékaři, i zvážení příspěvku na léky. Zvláště v případě větších částek u příspěvků na léky a zdravotní pomůcky je nutné, aby se koordinátor dobře seznámil s případem žadatele o mezinárodní ochranu (48).

1.5 Shrnutí

Žadatelé o mezinárodní ochranu jsou ohroženou skupinou. Procházejí změnou sociálního zařazení člověka, kdy postavení uprchlíka představuje téměř nejnižší status. Každá emigrace je vysoce stresující a traumatizující zkušenost. Dlouhotrvající azylová procedura znamená pro mnohé žadatele o mezinárodní ochranu měsíce strávené v izolaci uprchlických zařízení nebo nejistý život v soukromí. Zajištění základních životních potřeb a poskytnutí materiální pomoci samo o sobě nestačí k důstojnému životu. Lidé, kteří žádají o mezinárodní ochranu, mají nárok také na uspokojení ostatních potřeb (16).

Vysoký komisariát pro uprchlíky OSN vymezil potřeby uprchlíků, kteří nepřestávají mít základní lidské potřeby ani v novém či nepřátelském prostředí. Potřeby se týkají oblasti rodinného života, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, zaměstnání a identity (16). Nejen saturace těchto oblastí potřeb, ale i potřeb podle Maslowovy hierarchie se promítá do zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu (17).

Žadatelé o mezinárodní ochranu u nás mají právo na bezplatnou základní zdravotní péči. Dále mají základní práva uvedená ve Všeobecné deklaraci lidských práv a práva v oblasti rodinného života zakotvená v Úmluvě o právním postavení uprchlíků. Ochrana rodiny žadatele o mezinárodní ochranu spadá do mandátu UNHCR (39).

1.5.1 Sociální a zdravotní situace v Pobytovém středisku SUZ

Z hlediska naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku jsou saturovány základní životní potřeby. Další navazující potřeby jsou již narušeny: potřeba bezpečí, potřeba lásky a společnosti, potřeba sebeúcty a potřeba seberealizace. V pobytovém středisku mají žadatelé narušenu potřebu soukromí oproti pobytu v domácím prostředí (15).

Potřeba bezpečí a jistoty představuje uhýbání neznámému, hrozivému a hledání jistoty (17). Tuto potřebu se snaží v pobytovém středisku saturovat stálou ostrahou

a tzv. chráněným bydlením (50). Potřeba lásky a společnosti znamená patřit někam, někomu. Být přijímán a milován (17). Potřebu lásky mají naplněnu žadatelé, pokud zde mají své rodiny (50). Potřeba sebeúcty zahrnuje být druhými vážen, ceněn a být sám sebou kladně hodnocen (17). V rámci aktivit (něco vyrobí v rukodělné, výtvarné nebo dřevařské dílně) se jim to může podařit (50). Potřeba seberealizace znamená stát se tím, čím se mohu stát a naplnit své možnosti růstu a vývoje (17). Tuto možnost mají omezenou, pouze ve výuce češtiny a v učení se řemeslným dovednostem v rámci nabídky volnočasových aktivit (50).

Z hlediska psychosociálních souvislostí života ve středisku je patrný vliv kumulace lidí na jednom místě (hustota lidí v obydlených prostorách), který přispívá k negativnímu vlivu nízkého socioekonomického statusu, ke znehodnocení sociálních vztahů a stažení se z kontaktů, jako způsobu vyrovnávání se s přelidněním (11).

Proti vzniku tzv. táborového syndromu u žadatelů o mezinárodní ochranu, kteří zde pobývají dlouhodobě, byl zaveden systém samostatného vaření. Významným faktorem pro vznik syndromu je ztráta obvyklé role člověka v rodině, která představuje pro ženy – matky přípravu jídla, pro otce – roli živitele rodiny (7). Samostatnou přípravou stravy podle zvyklostí a tradic žadatelů o mezinárodní ochranu, jsou posilovány tradiční rodinné vazby (50).

V rámci ekonomického zabezpečení žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku mají k dispozici pouze příspěvek na stravování, kapesné nedostávají. Přitom peníze jsou předpokladem k získání nejlepší medicínské péče a právní pomoci (11).

Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytových střediscích je v pravidlech poskytování zdravotní péče stejná jak v táboře, tak v soukromí. Rozdíl je v dostupnosti lékaře, pokud je k dispozici přímo v pobytovém středisku a v dostupných informacích od sociálních pracovníků. Žadatelé se mohou kdykoliv obrátit o radu (kde naleznou praktického lékaře či specialistu, který ošetřuje cizince a je ve smluvním vztahu s pobytovým střediskem) či pomoc na pracovníky střediska, kteří jim jsou k dispozici 24 hodin denně. Jistou výhodou ve středisku oproti pobytu v soukromí je pravidelný výdej hygienických balíčků, který přispívá

k udržení dobrého zdravotního stavu žadatelů o mezinárodní ochranu zde ubytovaných. Rovněž materiální zajištění žadatelů (například ošacení). Z hlediska financí jsou žadatelé dobře zabezpečeni, kromě prostředků na léky. Kapesné se už neposkytuje. Dostávají příspěvek na stravování, který však vyčerpají nákupem potravin a pokud by si z něho chtěli koupit léky, nevyšli by. Prostředky na nákup léků tedy nemají. Pouze v případě, kdy je vypsán projekt SOZE z prostředků Evropského uprchlického fondu, tak ano (50). Projekty vypisují nevládní organizace, jsou časově i finančně omezeny a nejsou celkovým řešením tohoto problému (25).

Přemístění do pobytového střediska předchází komplexní zdravotní prohlídka v přijímacích střediscích, která je povinná a zařízení zdravotního pojištění u VZP. Tento postup je důležitý pro zachování veřejného zdraví jak u české, tak u minoritní populace (podchycení nakažlivých chorob, například tuberkulózy) (20).

1.5.2 Sociální a zdravotní situace žadatelů pobývajících v soukromí

Z hlediska naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v domácím prostředí je významná potřeba soukromí, která je v pobytovéch střediscích narušena (15). Z finančního příspěvku MV saturují základní životní potřeby (6). Potřebu bezpečí a jistoty nemají naplněnu, protože čekají na vyřízení žádosti o azyl, který jim nemusí být udělen. Z tohoto důvodu žijí v nejistotě. Potřebu lásky a společnosti mohou mít naplněnu, pokud žijí se svou rodinou. Potřebu sebeúcty mohou lépe saturovat při pobytu v soukromí, jelikož mají život více ve svých rukou, než žadatelé v pobytové středisku. V soukromí mají větší možnosti a nejsou tolik omezováni ve své seberealizaci (15).

Zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí je odvislá od svépomoci, pomoci příbuzných či krajanů. Mají nárok na základní a nezbytnou zdravotní péči, avšak pouze v tzv. smluvních zdravotnických zařízeních, kterých je stále citelný nedostatek. Ministerstvo vnitra poskytuje žadatelům na dobu prvních tří měsíců finanční příspěvek. Sociální pracovník NNO jim pomáhá při zažádání tohoto příspěvku.

Žadatelé mají často problémy nalézt lékaře, obrací se na pracovníka NNO, který jej doprovází k lékaři a pomáhá mu překonat jazykovou bariéru (6).

Pokud žadatelé o mezinárodní ochranu nezůstávají v pobytové středisku, ale bydlí v soukromí, mohou sice podle počtu rodinných příslušníků dostávat příspěvek ve výši 1,3 – 1,6 násobku životního minima, ovšem pouze po dobu tří měsíců. Poté se ocitají zcela bez možnosti legálních příjmů (25).

Nevládní organizace pomáhají žadatelům o mezinárodní ochranu s úhradou regulačních poplatků a léků v rámci některých projektů, dotovaných například z prostředků Evropského uprchlického fondu. Projekty nevládních organizací jsou však časově i finančně omezené a nejsou systémovým řešením problému (25).

Přechodu do pobytu v soukromí předchází komplexní zdravotní prohlídka v přijímacích střediscích, která je povinná a zřízení zdravotního pojištění u VZP (18). Tyto povinnosti přispívají k dobrému předpokladu zdravotní situace žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytové fázi azylové procedury (19).

2. Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem práce je zmapování a porovnání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku a těch, kteří žijí v soukromí.

Zmapováním rozumím popsání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu. Přitom budu vycházet z teoretických poznatků popsaných v rámci teoretické části diplomové práce.

Porovnání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu představuje výsledek výzkumné části diplomové práce. Z kvalitativního výzkumu vyplyne, kde jsou efektivněji naplňovány zdravotně sociální potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu, zda v pobytovém azylovém zařízení nebo v životě na soukromé adrese. Kritérium efektivnosti bude odviset od rozsáhlosti nenaplněné oblasti zkoumané potřeby. Budou odhaleny také aspekty, které tento výsledek ovlivnily, jakou hrály roli.

Sociální situací žadatelů o mezinárodní ochranu myslím, jaká je jejich situace v oblasti sociálních vztahů (vliv soužití rodiny, sousedů, komunity), jak se k nim chovají Češi jako zaměstnanci azylových zařízení nebo nestátních neziskových organizací (oblast důstojného života). Do sociální situace patří také vnímání vlastní identity a kulturních odlišností. Výrazně jejich situaci ovlivňuje bydlení, zaměstnání – aktivita, ekonomické zajištění (dávky, příspěvky) a oblast soběstačnosti, komunikace. Příslušnost k ohrožené skupině představuje značné riziko, a proto je v pobytovém středisku pro ně určena chráněná zóna, bydlí odděleně od ostatních žadatelů. Také jsem se ptala na pocity potřeby bezpečí a jistoty, potom na pocity potřeby lásky a společenství.

Dále jsem se zaměřila na jejich zdravotní situaci, zajímalo mne, jestli mají zařízené zdravotní pojištění, zda jim je dostupný doktor, zda chodí k lékaři, pokud mají zdravotní potíže, jestli vyhledávají psychologickou péči, zda mají finanční prostředky na léky, jak se k nim lékaři chovají a s jakými bariérami se v této oblasti potýkají.

Jejich zdravotně sociální situaci rovněž ovlivňuje nabídka volnočasových aktivit a právní, sociální poradenství nestátních neziskových organizací jak v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí, tak v Brně pro žadatele bydlící v soukromí.

Zjištěné informace následně porovnávám s ohledem na cíl diplomové práce, kterým je zmapování a porovnání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku a těch, kteří žijí v soukromí.

3. Metodika

3.1 Výzkumná metoda

V rámci kvalitativního výzkumu jsem zvolila techniku sběru dat prostřednictvím polořízených rozhovorů. Zaměřila jsem se na zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu na základě vymezení potřeb Vysokým komisariátem pro uprchlíky OSN, Maslowovou hierarchií a teorie psychosociálních determinant zdraví.

V rozhovorech jsem se opírala o výše uvedené koncepty potřeb popsané v teoretické části diplomové práce v kapitolách 1.1.1.2 a 1.1.1.3. Do sociální situace jsem zahrнула otázky na rodinu, sociální vazby, identitu, vnímání kulturních odlišností, bydlení, zaměstnání – aktivitu, ekonomické zajištění (dávky, příspěvky), soběstačnost, komunikaci, příslušnost k ohrožené skupině. Také jsem se ptala na pocity potřeby bezpečí a jistoty, dále na pocity potřeby lásky a společenství (příloha 10). Tyto otázky jsem zvolila, protože mapují potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu, jak se jimi zabývá Matoušek (16), kterého cituji v teoretické části diplomové práce.

V rámci zdravotní situace jsem se ptala na dostupnost lékařské péče, dostupnost léků, zda mají vyřízené zdravotní pojištění a na zdravotní potíže vyplývající z prožitého stresu, případně na pomoc psychologa (příloha 10).

Otázky na lidskou důstojnost a duchovní potřeby jsou dokreslující pro jejich celkovou životní situaci. I tyto otázky jsou důležité pro život jak u nás, tak v jiné zemi, obzvlášť pro žadatele o mezinárodní ochranu. Potřebu lidské důstojnosti uvádí Matoušek jako jejich základní potřebu (16) a Vágnerová poukazuje na skutečnost, že bývají více religiózně zaměřeni (61).

3.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný soubor tvoří žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v pobytovém zařízení Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR a žadatelé o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí.

Jednu část výzkumu jsem provedla s žadateli o mezinárodní ochranu bydlícími v pobytovém středisku v rámci stáže v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí v období dvou týdnů od 22. 2. do 5. 3. 2010. Před vlastními rozhovory jsem zaslala podklad pro rozhovory do Správy uprchlických zařízení v Praze, který mi byl schválen. Byla mi určena pravidla pro provedení rozhovorů. Rozhovory s dospělými žadateli o mezinárodní ochranu jsem prováděla samostatně v jedné místnosti (v hovorně u sociálních pracovníků). Před každým rozhovorem jsem se respondentovi představila, vysvětlila mu, za jakým účelem s ním chci hovořit a informovala jsem jej o skutečnosti, že získané informace budou využity pouze pro napsání diplomové práce. V rozhovorech jsem se neptala na jméno ani na důvod proč odešli ze své země původu. Tím jim je zaručena anonymita. Ke každému rozhovoru jsem požadovala souhlas respondenta, respektive zda respondent chce se mnou dobrovolně pohovořit o jeho zdravotně sociální situaci v pobytovém středisku. Žadatelé o mezinárodní ochranu si se mnou rádi povídali. Cítila jsem, že tuto příležitost vnímali jako možnost procvičit si češtinu. Všech pět oslovených respondentů se zúčastnilo kurzů češtiny. Před vlastním uskutečněním rozhovorů, několik prvních dní stáže, jsem věnovala seznámení s některými respondenty. Snažila jsem se o to, abych pro ně nebyla úplně neznámou osobou, která měla tu možnost přijít do střediska, kam se obyčejný člověk jen tak nedostane. Také mým záměrem bylo eliminovat, aby se oslovení respondenti cítili jako u výslechu. V této souvislosti se domnívám, že z obavy negativního vyřízení jejich žádosti, na které nemám žádný vliv a ani jsem nesměla nahlížet do dokumentů, mi někteří nechtěli sdělit vše, jak cítí v souvislosti s jejich pobytem ve středisku.

Druhou část výzkumu jsem uskutečnila 17. 4. 2010 v průběhu volnočasové aktivity - výletu na Špilberk, organizované Sdružením zabývajících se emigranty v Brně. Tato nestátní nezisková organizace se zaměřuje mimo jiné na strukturovanost volného času cizinců včetně žadatelů o mezinárodní ochranu. Výletu se zúčastnili kromě žadatelů o mezinárodní ochranu z Pobytového střediska Havířov také žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí v Brně. Rozhovory jsem uskutečnila v rámci sobotního výletu, konkrétně na výstavu obrazů Milana Magniho (příloha 9). S pěti žadateli o mezinárodní ochranu jsem pohovořila v průběhu výletu (po cestě od kanceláře SOZE do města, kde se připojili další žadatelé o mezinárodní ochranu, při stoupaní na Špilberk, na Špilberku a cestou zpátky). Myslím si, že tento způsob provedení rozhovoru byl přirozený, nenucený. Také jako žadatelům o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku jsem se těmto respondentům nejdříve představila a informovala je o záměru mé diplomové práce. Zachování anonymity považuji za samozřejmost, proto v kasuistikách uvádím fiktivní jména jak u žadatelů o mezinárodní ochranu z pobytového střediska, tak u žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí.

Ve druhé části výzkumu, zaměřené na žadatele o mezinárodní ochranu žijící v soukromí, jsem použila obsahově stejné otázky jako pro žadatele bydlící ve středisku, aby bylo možné dva vzorky této skupiny porovnat.

Podklad pro rozhovory jsem si předem přeložila do dvou jazyků k překonání jazykové bariéry (angličtina, francouzština). Tyto podklady (příloha 11, 12) jsem měla připravené k pochopení kladené otázky v případě neporozumění v českém jazyce. Primárně jsem si však vybírala ty respondenty, kteří mluvili a rozuměli česky. Respondenti mi rozuměli a odpovídali srozumitelně, již se dorozuměli obstojně česky. Domnívám se, že na tuto skutečnost měl vliv jejich několikaletý pobyt v ČR. U žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících ve středisku navíc účast na kurzu češtiny. Myslím si, že jsem jim rozuměla dobře.

Před vlastním oslovením žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v Brně prostřednictvím Sdružení občanů zabývajících se emigranty jsem provedla šetření ve Východních Čechách s cílem vyhledat žadatele o mezinárodní ochranu žijící

v soukromí v této oblasti. Kontaktovala jsem Poradnu pro uprchlíky v Hradci Králové, Most pro lidská práva v Pardubicích a Centrum na podporu integrace cizinců v Pardubicích. Z výsledku šetření vyplynulo, že žadatelé o mezinárodní ochranu, kteří by žili v soukromí, se v této oblasti nenacházejí. Z tohoto důvodu byl proveden kvalitativní výzkum se žadateli o mezinárodní ochranu pobývajících v Brně. Je velmi problematické se k této cílové skupině dostat a sběr dat byl velmi komplikovaný, proto uvádím 5 kasuistik z pobytu v soukromí.

V každé části výzkumu jsem provedla 5 rozhovorů, ze kterých jsem vytvořila kasuistiky s fiktivními jmény žadatelů o mezinárodní ochranu.

O zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí vypovídají kasuistiky paní Jolany, paní Tatiány, pana Marada, pana Ivana a paní Niny. Další kasuistiky pana Samuela, paní Mariny, paní Regíny, paní Olgy a paní Oxany svědčí o zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí v Brně.

3.3 Způsob vyhodnocení a prezentace výsledků

V každé části výzkumu jsem provedla 5 rozhovorů, které jsem přepsala do kasuistik, v nichž uvádím fiktivní jména žadatelů o mezinárodní ochranu.

Do kasuistik jsem přepsala rozhovory nedoslovnou citací podle jednotlivých okruhů podkladu pro rozhovory (příloha 10). Přepsané okruhy jsem vyhodnotila společně od všech respondentů. Nejdříve od všech pěti respondentů žijících v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí, posléze od všech pěti respondentů bydlících na soukromé adrese. Následně jsem tyto dvě skupiny porovnávala a hledala rozdíly v jejich zdravotně sociální situaci.

4. Výsledky

4.1 Kasuistiky z Pobytového střediska Kostelec nad Orlicí

Prvních pět kasuistik popisuje zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Jedná se o kasuistiky paní Jolany, paní Tatiany, pana Marada, pana Ivana a paní Niny.

Kasuistika č. 1, paní Jolana

Jolaně je 35 let a pochází z Uzbekistánu. V ČR je již 3 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Po tuto dobu, kdy je v ČR, má naději na nový život. Cítí se dobře v nové zemi. Domnívá se, že je existenčně zajištěna. V Kostelci je sama se 2 dětmi, manžela má v Zařízení pro zajištění cizinců Poštorná. Přímo v pobytovém středisku má strach a nedůvěru. Cítí se osaměle. Pociťuje zde smutek a depresi.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu, cítí se zde se svou rodinou dobře. Je zde spokojená, už by se nechtěla nikdy vrátit do Uzbekistánu. Má možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z její kultury lépe než v původní zemi. Jolana byla muslimka a v Uzbekistánu přijala Křesťanství.

Sociální vazby (sociální síť)

Jolana nemá přátele v Pobytovém středisku. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, může se svěřit manželovi a psychologovi. Nemá přátele mezi Čechy. Ale v době, kdy Jolana žila v soukromí se svou rodinou v Čechách, měla přátele – sousedy. Na zahrádce spolu hovořili o Křesťanství a Bohu. Naslouchali si. S těmito přáteli udržuje kontakt doteď. Volají si na Vánoce apod.

Soběstačnost

V Rusku měla Jolana svůj život pod kontrolou. Tady v ČR neví, možná život pod kontrolou má. Sama si umí zařídit věci na úřadech, ale raději to nechá na sociálním pracovníkovi a kontroluje ho. Necítí zoufalství, není nečinná, kontroluje sociálního pracovníka.

Komunikace

Hovoří rusky a trochu česky. Chodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se učí česky a využívá služby tlumočnicka. Jolana se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Jolana nemá práci, ale když žila se svou rodinou v soukromí, pracovala jako pečovatelka.

Ve volném čase čte knihy, chodí do dětského centra, účastní se výletů. Uklízí ve středisku za odměnu. Stará se o domácnost, vaří, peče pro děti koláče každý den.

Identita

Jolana uvedla, že nepatří mezi Uzbekistánce tady ve středisku. Chtěla by patřit do české společnosti. Říká, že Češi jsou dobří. Domnívá se, že nemá podporu kolektivu. V případě potřeby se jí dostane pomoci. Stará se sama, popřípadě vyhledá sociální pracovníci. Vnímá odlišnosti muslimského a křesťanského světa. Říká, že Muslimové jsou rázní. Role ženy se Jolaně nezměnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Nepobírá žádnou dávku pomoci v hmotné nouzi. Uvádí, že sami pracovali (sami si vydělali) a sami pracovat budou s manželem. Říká, že příspěvky jsou malé peníze. Z finančních důvodů (ztratili možnost ubytování) a požádali o umístění v uprchlickém středisku. Každý týden dostává stravné v Pobytovém středisku.

Lidská důstojnost

Dobře se chovají k Jolaně pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře, neměla problém. Cítí se dobře v ČR, důstojně. Nemyslí si, že je diskriminována.

Spirituální potřeby

Jako muslimka nemůže realizovat v ČR své náboženství. Cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství – přijaté Křesťanství, více než v Uzbekistánu.

Zdravotní situace

Zdraví

Jolana si myslí, že je jí dostupný doktor. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři v případě potíží. Jazykové bariéry se nebojí. Šla by k lékaři se synem, který jí to přeloží. Nemá často zdravotní potíže. Říká, že je tu drahé lékárenství, ale léky jsou dostupné. Pokud potřebuje finanční prostředky na léky, získává je z projektu neziskové organizace v pobytovém středisku. Vrací se jí negativní zážitky z domoviny. Dostává se jí pomoci psychologa.

Kasuistika č. 2, paní Tatiana

Tatianě je 30 let a pochází z Kazachstánu. V ČR je už 3,5 roku. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí a má zde obavy. Cítí se fajn v nové zemi, ale domnívá se, že není existenčně zajištěna. Ve středisku je s manželem a 4 dětmi. Říká, že když tak dlouho čekají, jsou všichni zoufalí, naštvaní, nervózní. Tatiana cítí nejistotu a strach, je smutná, má depresi.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu, cítí se zde se svou rodinou dobře. Chtěla by se vrátit do Kazachstánu, ale nemůže. Říká, že se jí stýská po rodičích. Má možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z její kultury. Tatiana si myslí, že možná má dobré podmínky v ČR pro výchovu svých dětí a pro budování své rodiny.

Sociální vazby (sociální síť)

Tatiana má přátele - krajany v Pobytovém středisku. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má na to kamarádky. Nemá přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Tatiana se domnívá, že má svůj život pod kontrolou. Sama si umí zařídit věci na úřadech. Necítí zoufalství, není nečinná.

Komunikace

Hovoří kazašsky, rusky a česky. Chodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se snaží učit česky. Tatiana se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Tatiana nemá práci. Ve volném čase chodí s rodinou do lesa, do parků. Stará se o domácnost, vaří každý den.

Identita

Tatiana uvedla, že nepatří mezi Kazachstánce tady ve středisku. Chtěla by patřit do české společnosti. Domnívá se, že nemá podporu kolektivu. V případě potřeby se jí dostane pomoci. Stará se sama, popřípadě vyhledá sociální pracovníci. Vnímá velké odlišnosti v chování, myšlení a ve výchově dětí. Výchova dětí je u nich přísnější, musí poslouchat. Staří se u nich starají o děti. Tady v Česku jsou staří tak aktivní, jezdí na kole, to se u nich v Kazachstánu nevidí. Vůbec. Role ženy se jí nezměnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Nepobírá žádnou dávku sociálního zabezpečení. Bydlí v pobytovém středisku, kde dostává stravné.

Lidská důstojnost

Dobře se chovají k Tatiáně pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Jen jeden pracovník z nonstop služby ne. Cítí se diskriminovaná, protože jejich souvěrci, kteří přijeli dříve, než oni, dostali azyl. Tatiana uvádí, že oni mají stejné důvody.

Spirituální potřeby

Tatiana má možnost realizovat v ČR své náboženství. Opravdu cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství. Na rozdíl od země svého původu.

Zdravotní situace

Zdraví

Tatiana si myslí, že je jí dostupný doktor. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři, nemá jazykovou bariéru. Uvádí, že někteří lékaři je nechtějí vyšetřovat. Dětská

lékařka nepíše recepty na léky, když za ní chodí s nemocným dítětem (například s teplotou). Myslí si, že jsou pro ně v ČR drahé léky, a proto nedostupné. Říká, že je trvale stresovaná kvůli dlouhému čekání, odmítání jejich žádosti o azyl. Uvádí, že se jí nevrací negativní zážitky z domoviny, nevyhledává pomoc psychologa.

Kasuistika č. 3, pan Marad

Maradovi je 28 let a pochází z Kazachstánu. V ČR je už 4 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí, kde má naději na lepší život v soukromí. Cítí se normálně v nové zemi. Domnívá se, že je existenčně zajištěn. Říká, že je tu stejný život. Ale radši by žil samostatně. V pobytovém středisku není sám, má tady manželku a 3 děti. Nemá žádný handicap. Pocity jako je nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj zde nemá. V pobytovém středisku cítí smutek, říká, že se mu vždy bude stýskat. Uvádí, že jeho manželka měla depresi.

Sociální situace

Marad má v ČR rodinu (manželku a 3 děti, manželka tu má bratra). Cítí se zde se svou rodinou dobře. Nechtěl by se vrátit do Kazachstánu a zůstat tam, ale navštívit by zemi původu chtěl, pokud se změní jejich občanství. Má možnost rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z jejich kultury. Marad říká: „no jo, mám tady dobré podmínky pro výchovu svých dětí“.

Sociální vazby (sociální síť)

Marad má kamarády jen z Kazachstánu v Pobytovém středisku. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má se komu svěřit. Má málo přátel mezi Čechy kvůli jazykové bariéře.

Soběstačnost

Marad se domnívá, že nemá svůj život pod kontrolou. Zařizuje si věci na úřadech sám, může to udělat. Když potřebuje, vyhledá pomoc. Necítí zoufalství, vztek ani odpor.

Komunikace

Hovoří kazašsky, rusky, trochu česky a trochu arabsky. Chodil na kurz češtiny 3 – 4 měsíce. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se učí česky. Na začátku využíval tlumočníka, sociálního pracovníka. Domluví se se sociální pracovnící, nemá problém, dostává srozumitelné informace, vysvětlí mu to.

Zaměstnání (aktivita)

Marad ještě nemá práci. Ve volném čase sportuje, chodí na fotbal, do posilovny. Čte knihy, to je samozřejmé. Když je kulturní akce, zúčastní se. Menší dítě chodí do mateřské školky – dětského centra. Stará se o domácnost, chodí nakupovat, žena vaří.

Identita

Marad uvedl, že patří mezi Kazachstánce tady ve středisku. Ale chtěl by patřit mezi Čechy, protože je to lepší pro integraci a pro všechno. Má podporu kolektivu – kamarádů. V případě potřeby se mu dostane pomoci. Nevnímá velké odlišnosti své kultury a české kultury. Role muže se mu nezměnila při emigraci. Říká, že je to tu stejné.

Ekonomická stránka života

Nepobírá žádnou dávku sociálního zabezpečení. Každý týden dostává stravné v Pobytovém středisku.

Lidská důstojnost

Dobře se chovají k Maradovi pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Necítí se v ČR důstojně, protože je žadatel o mezinárodní ochranu. Znamená to pro něho nějaké omezení. Tato okolnost mu činí bariéru pro různé věci. Třeba nemůže jít do Rakouska na dovolenou. Auto si nemůže jen tak koupit. Potřebuje mít trvalý pobyt, občanství, pas. Až po vyřízení žádosti řekne, že už bydlí jako člověk. Pokud dostane STOP, bude se muset vrátit do Kazachstánu. Nemyslí si, že je diskriminován.

Spirituální potřeby

Může zde dodržovat pravidla svého náboženství. Cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Marad si myslí, že mu je dostupný doktor. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři v případě potíží. Chodí k němu se svou rodinou, když někoho něco bolí. Jazykové bariéry se nebojí. Nemá často zdravotní potíže. Říká, že tady nejsou drahé léky s receptem, že jsou léky dostupné. Pokud potřebuje finanční prostředky na léky, získává je z projektu neziskové organizace v pobytovém středisku. Vrací se mu negativní zážitky z domoviny, ale nevyhledává pomoc psychologa. Jeho žena k němu chodila s depresemi.

Kasuistika č. 4, pan Ivan

Ivanovi je 31 let a pochází z Běloruska. V ČR je 20 měsíců. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v táboře Kostelec nad Orlicí, kde vnímá nejistotu. Je zklamaný z hygienických podmínek. Cítí se tu docela dobře, říká, že jsou některé špatné věci, ale oni jsou všude. Domnívá se, že je existenčně zajištěn. V pobytovém středisku je se svou rodinou. Nemá žádný handicap. Stalo se mu několikrát, že mu někdo v táboře ublížil. Pociťuje v táboře nedůvěru. V pobytovém středisku mu přichází opakovaně deprese.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu (manželku a dítě). Cítí se zde se svou rodinou více méně dobře vzhledem k nebezpečí vězení v Bělorusku. Chtěl by se jednou vrátit do své domoviny. Nemá možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z jejich kultury, protože tady není pravoslavná církev atd. Ivan si myslí, že zde nemá dobré podmínky pro výchovu svých dětí, ale říká, že tu jsou podmínky zajišťující život a jídlo. Uvádí, že celkově špatné nejsou.

Sociální vazby (sociální síť)

Ivan má přátele v Pobytovém středisku. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, říká, že se nemá komu svěřit. Ani své manželce. Nemá přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Ivan se domnívá, že má více méně svůj život pod kontrolou. Některé věci si sám zařídí na úřadech. Když potřebuje s něčím pomoci, má právníka. Vyhledá pomoc v případě potřeby. Necítí zoufalství, vztek ani odpor.

Komunikace

Hovoří bělorusky, rusky, italským jazykem a trochu česky. Navštěvuje kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se snaží studovat češtinu. Se sociální

pracovníci se domluví, ve většině případů dostává srozumitelné informace, vysvětlí mu to.

Zaměstnání (aktivita)

Ivan ještě nemá práci. Chtěl by pracovat, ale bohužel práce není. Říká, že má hodně aktivit ve volném čase. Sportuje, chodí do posilovny a do řemeslné dílny. Jeho syn chodí na kurz češtiny, protože měl problémy se svou učitelkou v české škole. Stará se o domácnost, chodí nakupovat, žena vaří.

Identita

Ivan uvedl, že zde nepatří mezi své krajany, protože ve středisku žádní nejsou. Nepatří mezi Čechy, ale chtěl by jednou splynout s majoritní kulturou. Nemá podporu kolektivu. V případě potřeby se mu dostane pomoci. Nevnímá velké odlišnosti své kultury a české majoritní. Role muže se mu změnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Nepobírá žádnou dávku sociálního zabezpečení. Každý týden dostává jen stravné v Pobytovém středisku.

Lidská důstojnost

K Ivanovi se chovají dobře pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře, ale necítí se v ČR důstojně. Myslí si, že je diskriminován.

Spirituální potřeby

Nemá zde podmínky pro realizaci svého náboženství (pravoslavná církev), ale cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Ivan si myslí, že mu je dostupná lékařská péče. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři v případě potíží. Nemá často zdravotní potíže. Říká, že tady jsou drahé léky, že jsou léky nedostupné. Nevrací se mu negativní zážitky z domoviny, nevyhledává pomoc psychologa.

Kasuistika č. 5, paní Nina

Nině je 47 let a pochází z Ruska. V ČR je 24 měsíců. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí, kde má naději, že dostane azyl. Cítí se dobře v nové zemi. Domnívá se, že není existenčně zajištěna. Ve středisku je s manželem. Říká, že jí ve středisku nikdo neubližuje, tady, že ne. Má problémy se zády - s páteří. Pocity jako je nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj zde nemá. Nina někdy cítí smutek.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu (manžela), cítí se zde dobře. Nemá vždycky možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z její kultury. Už by se nechtěla vrátit do své domoviny v Rusku. Nina si myslí, že má dobré podmínky v ČR pro výchovu svých dětí a pro budování své rodiny.

Sociální vazby (sociální síť)

Nina má přátele - krajany v Pobytovém středisku. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má se komu svěřit. Nemá přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Nina se domnívá, že nemá svůj život pod kontrolou. Sama si umí zařídit věci na úřadech. Necítí zoufalství, není nečinná.

Komunikace

Hovoří rusky a trochu česky. Chodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru nemá, říká, že nemá těžkosti. Nina se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Nina nemá práci. Ve volném čase dělá ruční práce (šije, vyšívá). S dětmi chodí do dětského centra. Stará se o domácnost, vaří každý den.

Identita

Nina uvedla, že patří mezi své krajany Rusy ve středisku. Jednou by chtěla patřit do české společnosti. Domnívá se, že má podporu kolektivu. V případě potřeby se jí dostane pomoci. V rámci své kulturní identity nevnímá odlišnosti ve výchově dětí a v kultuře. Říká, že se jí role ženy změnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Nepobírá žádnou dávku sociálního zabezpečení. Bydlí v pobytovém středisku, kde dostává peníze jen na nákup potravin.

Lidská důstojnost

K Nině se chovají dobře, uctivě pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Necítí se v ČR důstojně, protože ještě nemá doklad. Myslí si, že není diskriminována.

Spirituální potřeby

Nina nemá možnost realizovat v ČR své náboženství, ale cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Nina si myslí, že je jí dostupný doktor, ale pouze ve smluvních zařízeních. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři, ale říká, že to nemá smysl, doktor jí vždy řekne, že je všechno dobrý. Myslí si, že jsou pro ně v ČR drahé léky, a proto nedostupné. Uvádí, že se jí vrací negativní zážitky z domoviny, dostává se jí pomoc psychologa.

4.2 Kasuistiky ze života v soukromí v Brně

Následující kasuistiky pana Samuela, paní Mariny, paní Regíny, paní Olgy a paní Oxany svědčí o zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí v Brně.

Kasuistika č. 6, paní Marina

Marině je 28 let a pochází z Inguška. V ČR je už 3 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v Azylovém domě pro matky s dětmi. Po tuto dobu vnímá nejistotu. Cítí se dobře v nové zemi, ale říká, že tu jsou těžkosti. Domnívá se, že není existenčně zajištěna. Její rodiče jí posílají z Inguška peníze a oblečení. V ČR je sama se 2 dětmi. V azylovém domě má nejistotu a nedůvěru. Cítí se osaměle. Pociťuje smutek a depresi.

Sociální situace

V ČR nemá svoji rodinu, pouze své malé děti. Zbytek rodiny má v Ingušku, dopisuje si s rodiči, kteří jí materiálně pomáhají. Do své domoviny by se chtěla vrátit, ale nemůže. Říká, že výchova dětí je zde stejná jako v její zemi původu. Marina si myslí, že v ČR má dobré podmínky pro výchovu svých dětí, až na bydlení. Nabízejí jí špatné bydlení, ne bezpečné pro matku s dětmi.

Sociální vazby (sociální síť)

Marina má přátele v Azylovém domě pro matky s dětmi. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, může se svěřit kamarádce. Moc přátel mezi Čechy nemá.

Soběstačnost

Marina se domnívá, že svůj život nemá pod kontrolou. Je závislá na pomoci Azylového domu pro matky s dětmi. Sama si umí zařídit věci na úřadech, případně využívá služeb OPU. Cítí zoufalství, ale není nečinná.

Komunikace

Hovoří rusky a trochu česky. Nechodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se učí česky a využívá služby tlumočnicka. Naučit česky se musela, donutilo ji to. Marina se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Marina nemá práci, je sama s dětmi. Ve volném čase využívá kulturních akcí zprostředkovaných SOZE, chodí na výlety s dětmi. Stará se o domácnost, vaří, peče.

Identita

Marina nepatří do komunity svých krajanů, taková komunita v Brně nežije. Chtěla by patřit do české společnosti. Domnívá se, že nemá podporu kolektivu. V případě potřeby se jí dostane pomoci. Nevnímá odlišnosti své a české kultury. Říká, že je to stejné. Role ženy se Marině nezměnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Pobírá finanční příspěvek MV. Říká, že příspěvek je malý. Když ztratila ubytování, nepožádala o umístění do pobytového střediska, ale raději odešla do Azylového domu pro matky s dětmi.

Lidská důstojnost

Někdy se chovají uctivě k Marině pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Záleží na člověku. Když byla v přijímacím středisku, tak se tam k ní nechovali dobře. Necítí se v ČR důstojně. Myslí si, že je diskriminována jako cizinka.

Spirituální potřeby

Náboženství v ČR neřeší.

Zdravotní situace

Zdraví

Marina si myslí, že je jí dostupný doktor. Říká, že každý doktor ji neošetří, že hodně záleží na lidech. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři v případě potíží, hlavně s dětmi. Jazykové bariéry se nebojí. Nemá často zdravotní potíže. Říká, že jsou tu léky drahé, ale dostupné. V případě potřeby financí na léky, využije SOZE, které jí prostředky zajistí. Vrací se jí negativní zážitky z domoviny, ale nevyhledává pomoc psychologa.

Využívání služeb NNO v Brně

Marina využívá služby SOZE a OPU. Do SOZE chodí zřídka, s dětmi na volnočasové aktivity (kulturní akce, výlety). Říká, že OPU jí pomohla víc. Využila u nich právní poradenství a asistenci při jednání na úřadech a pomohla jí při ověřování dokladů ze země původu. Poradnu pro cizince při Charitě v Brně nezná.

Marina si myslí, že její zdravotně sociální situace je těžká kvůli problémům s bydlením a financemi.

Kasuistika č. 7, pan Samuel

Samuelovi je 45 let a jeho země původu je Čečensko. V ČR je už 4 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v soukromí. Po tuto dobu má naději. Cítí se dobře v nové zemi. Domnívá se, že je existenčně zajištěn, ale je to těžké. Má tady svoji rodinu. Nemá žádný handicap, pouze trochu pomaleji chodí. Pocity jako je nejistota a nedůvěra má. Cítí smutek, říká, že se mu bude vždycky stýskat.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu, manželku a 2 děti. Cítí se zde se svou rodinou dobře. Chtěl by se vrátit do Čečenska, ale nejde to. Není tam bezpečno. Má možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z jejich kultury. Samuel říká, že je tu stejné. Má zde dobré podmínky pro výchovu svých dětí.

Sociální vazby (sociální síť)

Samuel nemá přátele tam, kde bydlí. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má se komu svěřit, manželce. Má málo přátel mezi Čechy. Někteří jsou dobří, někteří ne.

Soběstačnost

Samuel se domnívá, že nemá svůj život pod kontrolou. Je omezen jako cizince v hledání práce, s tím souvisí i bídné finanční zajištění. Zařizuje si věci na úřadech. Výsledek odvisí od toho, za jakými lidmi přijde. Někteří chtějí rozumět, někteří ne. Když potřebuje, vyhledá pomoc. Necítí zoufalství, vztek ani odpor. Říká, že svět není černobílý.

Komunikace

Hovoří rusky a trochu česky. Nechodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se učí česky sám. Na začátku využíval tlumočnicka. Se sociální pracovnící se domluví, dostává srozumitelné informace, vysvětlí mu to.

Zaměstnání (aktivita)

Samuel nemá práci. Říká, že najít si práci je pro něho, jako cizince, čtyřikrát těžší než pro Čechy. Ve volném čase chodí s dětmi na kulturní akce a volnočasové aktivity pořádané SOZE. Jeho děti chodí do školy. Stará se o domácnost.

Identita

Samuel uvedl, že nepatří do komunity svých krajanů, protože takovou komunitu v Brně nezná. Jednou by chtěl patřit mezi Čechy, protože je to lepší. Nemá podporu kolektivu. V případě potřeby se mu dostane pomoci. Nevnímá velké odlišnosti své kultury a české majoritní. Role muže se mu nezměnila při emigraci. Říká, že je to tu stejné.

Ekonomická stránka života

Pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi. Finanční příspěvek MV už nedostává.

Lidská důstojnost

K Samuelovi se chovají někdy dobře, někdy špatně pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Necítí se v ČR důstojně, protože je žadatel o mezinárodní ochranu. Znamená to omezení nejen na trhu práce. Myslí si, že je diskriminován jako cizinec.

Spirituální potřeby

V ČR může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Samuel si myslí, že mu je dostupný doktor. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři v případě potíží, se svými dětmi. Jazykové bariéry se nebojí. Záleží na doktorovi jako člověku, jestli je ošetří nebo ne. Nemá často zdravotní potíže. Říká, že tady jsou drahé léky, ale docela dostupné. Pokud nemá prostředky na léky, SOZE mu pomůže. Vrací se mu negativní zážitky z domoviny, ale nevyhledává pomoc psychologa.

Využívání služeb NNO v Brně

Samuel využívá služby SOZE a OPU. Do SOZE chodí občas, s dětmi na volnočasové aktivity (kulturní akce, výlety). Do OPU chodí na kurz na počítači. Poradnu pro cizince při Charitě v Brně nenavštívil.

Samuel si myslí, že jeho zdravotně sociální situace je těžká kvůli problémům financemi a hledáním práce.

Kasuistika č. 8, paní Regína

Regíně je 35 let a pochází z Arménie. V ČR je 2 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v soukromí. V tuto dobu má naději na lepší život a kvalitnější lékařskou péči pro svého syna s autismem než by měl v jejich zemi původu. Regína se cítí docela dobře v nové zemi, ale domnívá se, že není existenčně zajištěna. V ČR je s manželem a synem. Říká, že vnímá nejistotu a nedůvěru. Regína není smutná, nemá depresi.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu. Už by se nechtěla vrátit do Arménie. Říká, že se jí stýská po rodičích, ale její vlastní rodina je pro ni důležitější. Má možnost svoji rodinu vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z její kultury. Regína si myslí, že má dobré podmínky v ČR pro výchovu svých dětí a pro budování své rodiny.

Sociální vazby (sociální síť)

Regína má přátele tam, kde bydlí. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má na to kamarádku. Nemá přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Regína se domnívá, že má svůj život pod kontrolou. Sama si umí zařídit věci na úřadech, pokud ne, vyhledá pomoc sociálního pracovníka a právníka OPU. Necítí zoufalství, není nečinná.

Komunikace

Hovoří arménsky, rusky a trochu česky. Nechodí na kurz češtiny. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se snaží učit česky. Regína se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Regína nemá práci. Ve volném čase chodí na volnočasové aktivity pořádané SOZE. Stará se o domácnost, vaří.

Identita

Regína uvedla, že nepatří mezi své krajany. Chce patřit do české společnosti. Domnívá se, že nemá podporu kolektivu, ale podporuje ji manžel a kamarádka. V případě potřeby se jí dostane pomoci. V rámci své kulturní identity nevnímá odlišnosti ve výchově dětí a v kultuře. Říká, že se jí role ženy nezměnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Pobírá finanční příspěvek MV.

Lidská důstojnost

Dobře se chovají k Regíně pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Cítí se důstojně v ČR. Necítí se diskriminovaná.

Spirituální potřeby

Regína má možnost realizovat v ČR své náboženství. Opravdu cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Regína si myslí, že je jí dostupný doktor. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři, jazykové bariéry se nebojí. Myslí si, že jsou pro ně v ČR drahé léky, ale dostupné. Finanční prostředky na léky získává prostřednictvím SOZE. Uvádí, že se jí nevrací negativní zážitky z domoviny, nevyhledává pomoc psychologa.

Využívání služeb NNO v Brně

Regína využívá služby SOZE a OPU. V rámci SOZE se účastní volnočasových aktivit (kulturních akcí, výletů). Do OPU chodí za právním poradenstvím, kvůli asistenci při jednání na úřadech a pomohla jí při ověřování dokladů ze země původu. Poradnu pro cizince při Charitě v Brně nevyužívá.

Regína si myslí, že její zdravotně sociální situace je těžká kvůli problémům s financemi.

Kasuistika č. 9, paní Olga

Olze je 35 let a pochází z Ukrajiny. V ČR je 3 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v soukromí. V tuto dobu má naději na lepší život. Olga se cítí dobře v nové zemi, domnívá se však, že není existenčně zajištěna. V ČR je s manželem a dětmi. Říká, že vnímá nejistotu a nedůvěru. Olga má smutek.

Sociální situace

V ČR má svoji rodinu. Už by se nechtěla vrátit do Ukrajiny, přestože se jí stýská po své zemi. Má možnost vychovávat svoji rodinu podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z její kultury. Olga si myslí, že má dobré podmínky v ČR pro výchovu svých dětí a pro budování své rodiny.

Sociální vazby (sociální síť)

Olga má přátele - sousedy. Pokud potřebuje vyslechnout, když má starosti, má se komu svěřit (manželovi). Má přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Regína se domnívá, že má částečně svůj život pod kontrolou. Sama si umí zařídit věci na úřadech, pokud ne, vyhledá pomoc sociálního pracovníka a právníka OPU. Necítí zoufalství, není nečinná.

Komunikace

Hovoří rusky a trochu česky. Nechodí na kurz češtiny, ale uvažuje o tom. Jazykovou bariéru zvládá tím, že se snaží učit česky. Olga se domluví se sociální pracovníci, s úřednicemi. Dostává srozumitelné informace.

Zaměstnání (aktivita)

Olga nemá práci. Ve volném čase se účastní aktivit pořádaných SOZE. Stará se o domácnost, vaří.

Identita

Olga uvedla, že nepatří mezi své krajany. Chce patřit do české společnosti. Domnívá se, že má podporu kolektivu, podporuje ji manžel a sousedé. V případě potřeby se jí dostane pomoci. V rámci své kulturní identity nevnímá odlišnosti ve výchově dětí a v kultuře. Říká, že se jí role ženy nezměnila při emigraci.

Ekonomická stránka života

Už nepobírá finanční příspěvek MV. Má dávky pomoci v hmotné nouzi. Říká, že příspěvky jsou nízké. Pokud by ztratila možnost ubytování, požádala by o umístění v uprchlickém středisku.

Lidská důstojnost

Dobře se chovají k Olze pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře. Necítí se však důstojně v ČR kvůli finančním problémům. Necítí se diskriminovaná.

Spirituální potřeby

Olga má možnost realizovat v ČR své náboženství. Opravdu cítí, že zde může svobodně vyznávat své náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Olga si myslí, že je jí dostupná lékařská péče. Má zařízené zdravotní pojištění. Chodí k lékaři, jazykové bariéry se nebojí. Myslí si, že jsou pro ně v ČR drahé léky, ale dostupné. Finanční prostředky na nákup léků získává prostřednictvím SOZE. Uvádí, že se jí nevrací negativní zážitky z domoviny, nevyhledává pomoc psychologa.

Využívání služeb NNO v Brně

Olga využívá služby SOZE a OPU. V rámci SOZE se účastní volnočasových aktivit (kulturních akcí, výletů). OPU vyhledává kvůli právnímu poradenství, asistenci při jednání na úřadech a pomoci při ověřování dokladů ze země původu. Poradnu pro cizince při Charitě v Brně nevyužívá.

Olga se domnívá, že její zdravotně sociální situace je obtížná kvůli problémům s financemi.

Kasuistika č. 10, paní Oxana

Oxaně je 28 let a pochází z Etiopie. V ČR je už 4 roky. Do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany pobývá v soukromí. Říká, že 4 roky je dlouhá doba, během které zažila naději, obavy, nejistotu. V současné době ji hlavně trápí finance. Cítí se dobře v nové zemi. Domnívá se, že je existenčně zajištěna, ale bez podpory přátel by to nezvládla. V ČR je sama se svým dítětem. Oxana uvádí, že ze strany institucí nikdy nepocítila žádnou extra vstřícnost, ale že o ubližování se hovořit nedá. Oxana nemá žádný handicap, který by ji omezoval. O sebe strach nemá, ale o dceru ano. Jsou jí 4 roky, Oxana neví, co bude, říká „o mě nejde, jde hlavně o ni“. V současné době řeší s partnerem určité neshody, takže asi jako každý člověk – někdy je jí smutno, ale svou energii a čas věnuje hlavně dceři, říká, že s ní jdou veškeré problémy stranou. Když je dobře dceři, Oxaně je také dobře.

Sociální situace

Oxana je v ČR sama se svou dcerou, která se jí tady narodila. Rodina Oxany o dceři neví. Dcera chodí do školky, hovoří lépe česky než Oxana, nechce se učit jejich řeč a nutí Oxanu mluvit česky. Oxana říká „Je to dobře, česky umět musím“. Udržuje jazyk - čte knihy ve své řeči, vaří jejich jídla, ale žádné tradiční hodnoty nedrží. Snaží se být dobrým člověkem. Nebylo původně myšleno, že skončí zde, má příbuzné a přátele v Norsku a Belgii. Do budoucna by se chtěla dostat tam. Dcera jí vynahrazuje vše, stesk po vlasti samozřejmě Oxana cítí, je to úplně jiná země, krajina... všechno. Snad se tam jednou podívá. Chtěla by se jednou vrátit do své vlasti, ne pro nespokojenost zde, ale proto, že je to její domovina. Kdo by se nechtěl vrátit? Kdyby tam bylo bezpečno. Oxana si myslí, že má v podstatě v ČR dobré podmínky pro výchovu svých dětí a budování své rodiny. Říká, že je to vše pouze o penězích, vše je dostupné, jsou tu školky, školy, možnosti.

Sociální vazby (sociální síť)

Přátel má Oxana dost. Necítí se osamělá. Její přátelé pochází ze všech řad, (soukromí, komunita). Pokud potřebuje, svěruje se přátelům. Přátele mezi Čechy má, sousedy a lidi, které během let potkala, z neziskových organizací, které cizincům pomáhají.

Soběstačnost

Oxana říká, že jsou věci mezi nebem a zemí, které není možné ovlivnit. Věří na osud. Takže život pod kontrolou nemá, nemá ho ve svých rukách. Oxana si toho vyřídí celkem dost, ale díky tomu, že zná lidi z OPU, nechá si ráda poradit. Problém je čeština, ne vždy všemu rozumí. Na co má nárok, proč atd. to se radši zeptá odborníků. Pomoc nepovažuje za bezmoc, v průběhu vyřizování na institucích si může s pracovníky popovídat, a když něco neví, nechá si poradit.

Komunikace

Oxana hovoří anglicky, arabsky, svou řečí a česky. Učí se, říká, že to jde pomalu. Ale její dcera chce mluvit jen česky, takže je učitelkou Oxany. Chodila na několik kurzů. Uvádí, že je to vždy dobré, ale také je velice důležité být mezi lidmi, to je k nezaplacení. Jazykovou bariéru řeší požádáním pomoci sociální pracovníci z OPU, někdy jí pomáhá přítel (ten hovoří česky velmi dobře, je to Bělorus). Nerada chodí sama vyřizovat věci, vždy požádá o doprovod sociální pracovníci, když ale nemůže, vyřídí to sama. Někdy informacím nerozumí, přestože je jí to vysvětleno. Nechápe sociální dávky. Hodně papírů, pořád dokola, nejdřív jít tam, pak tam. Je to pro ni nesrozumitelný systém, i když si ho jednou se sociální pracovníci kreslily...

Zaměstnání (aktivita)

Oxana nemá práci. Ve volném čase využívá kulturních akcí zprostředkovaných SOZE, chodí na výlety s dětmi. S dcerou ráda chodí do parku, na dětské hřiště. Stará se o domácnost, dělá všechny běžné věci.

Identita

Oxana nepatří do komunity svých krajanů, moc lidí z Etiopie v Brně není. Jsou spíše v Praze. Ráda se cítí součástí širší společnosti. Nepřemýšlí o lidech skrz národnost. Nemá žádný kolektiv, tudíž ani podporu kolektivu. V případě potřeby se jí dostane pomoci. OPU jí velmi pomáhá. Doprovází ji na úřady, mají právníka, který jí pomáhá v případě potřeby zdarma. Vnímá odlišnosti své a české kultury. Myslí si, že lidé zde jsou velmi individualističtí. Není zde komunita lidí. Všichni se spoléhají na instituce, sami nedělají nic. To ji překvapuje. Nezapojují se do chodu a dění města. To nechávají na úřednících. Oxaně zde chybí komunita, její podpora. Na otázku, zda se jí změnilo postavení ženy při emigraci, nechtěla odpovídat, což jsem plně respektovala.

Ekonomická stránka života

Finanční příspěvek MV už vyčerpala, na ten nárok už nemá. Když šla bydlet do soukromí, odešla z přijímacího střediska, zažádala o dávky. Bylo jí sděleno, že musí žít mimo zařízení 1 rok, pak že smí žádat. Říká, že to bude již brzy, v květnu. Požádá o příspěvek na dítě. V případě, že by ztratila možnost ubytování, nechtěla by do pobytového střediska, radši se obrátí na své přátele.

Lidská důstojnost

Jak kdy a podle toho, co chce Oxana, tak se k ní chovají pracovníci zařízení, na úřadě. Když chce dávky, koukají na ni jako na parazita. Několikrát se jí stalo, že se sociální pracovnice zeptala doprovodu Oxany (pracovnice z OPU), zda by se k Čechům v její zemi chovali také tak štědře. Nechápu, že by radši měla práci a nežádala o dávky. O zařízeních Oxana moc mluvit nechce, ta místa nejsou vůbec příjemná, připomínají vězení a někdy se tam tak cítila. Ale zkušenosti jsou tak i tak. Podle lidí. Někdo je milý, ochotný, práce ho baví. Někdo se tváří důležitě a musí být vždy po jeho. Je dobré umět vycházet s lidmi, pak se vždy nějak domluví. Oxana uvádí, že je jistě její důstojnost méně pošlapávána než doma v Etiopii, ale ze zkušeností jejích přátel z Evropy, se v České republice děje vše velmi pomalu a domáhání práv trvá

velmi dlouho. Je překvapena, že se lidé zde neučí jazyky. Hovoří pouze česky. Pak je těžké najít práci.

Spirituální potřeby

Oxana není věřící, ale cítí, že se zde smí svobodně vyznávat náboženství.

Zdravotní situace

Zdraví

Oxana si myslí, že má relativně dostupnou lékařskou péči. Říká, že naštěstí nemarodí. Měla problém se zubem, bohužel její pojištění zákrok nekryl. Ale zubařka byla velmi milá, ošetřila ji a mohla ten zákrok splácet. Je to pochopitelné, že si musí každý své zdraví chránit a také platit. Oxana má zařízené zdravotní pojištění. Dlouho žije mimo azylové zařízení, je pojištěná u VZP, její dcera také. V případě potíží chodí k lékaři. Jazyková bariéra je důvod, proč chodí vždy s někým. S léčbou je spokojená. Ale je zdravá, moc zkušeností nemá. Od přátel slyšela velmi nepříjemné chování v nemocnici. Lidé tam čekají hodiny, mají bolesti, nikoho to nezajímá, všichni se tváří, že je obtěžují, nakonec když ještě člověk promluví cizí řečí, vůbec se s ním nechtějí bavit. Vždy jí radí, ať tam radši jde s nějakým Čechem, jinak ji prý odbydou. Oxana říká, že léky jsou velmi drahé. Když ji bolely zuby, zažila obrovské bolesti, ale léky si nepořídila, nemá na ně, říká, že nájem je důležitější. Psychologa zde v Čechách nikdy nevyhledala. Oxaně pomáhají přátelé. Na otázku, zda se jí vrací negativní zážitky z domoviny, odpovídat nechtěla.

Využívání služeb NNO v Brně

Oxana využívá služby SOZE a OPU. Do SOZE chodí s dcerou na volnočasové aktivity (kulturní akce, výlety). OPU vyhledává víc. Využívá u nich právní poradenství a asistenci při jednání na úřadech. Poradnu pro cizince při Charitě v Brně nezná.

Oxana si myslí, že její zdravotně sociální situace je těžká kvůli problémům s financemi. Jinak se cítí dobře v ČR.

4.3 Vyhodnocení výsledků

V této části diplomové práce se zabývám výsledky svého provedeného výzkumu. Chtěla bych zde popsat na základě informací, získaných v rozhovorech se žadateli o mezinárodní ochranu, jejich zdravotně sociální situaci. Nejprve se zaměřuji na zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí. Potom popisuji zdravotně sociální situaci žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v soukromí v Brně. Následně porovnávám zdravotně sociální situaci obou skupin respondentů.

4.3.1 Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí

Potřeba bezpečí a jistoty

Potřeba bezpečí a jistoty není saturována u třech (Tatiana, Jolana, Ivan) z pěti oslovených respondentů a projevuje se pocity jako je nejistota, strach, nedůvěra.

Potřeba lásky a společenství

Potřeba lásky a společenství není naplňována u všech pěti oslovených žadatelů o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku (Jolana, Tatiana, Marad, Nina, Ivan) a představuje následující pocity: osamělost, smutek, deprese.

Příslušnost k jedné z ohrožených skupin

Pouze dva z oslovených pěti žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytovém středisku patří do ohrožených skupin. Jolana je ve středisku sama s dítětem, manžela má v jiném azylovém zařízení. Ivan mi sdělil, že se mu ve středisku několikrát stalo, že mu někdo ublížil. Může to souviset s tím, že ve středisku nebydlí jeho krajané.

Sociální situace:

Rodina

Potřeby v oblasti rodinného života mají narušeny čtyři (Jolana, Tatiana, Ivan, Nina) z pěti oslovených respondentů ve středisku. Tatiana, Ivan a Nina mají ve středisku svou rodinu. Jolana má manžela v ČR, ale v jiném azylovém zařízení. Tatiana a Ivan by se chtěli vrátit do své domoviny, ale nemůžou. Stýská se jim po rodičích. Jolana uvedla, že v ČR má dobré podmínky pro výchovu svých dětí, že tu jsou lepší podmínky než v zemi svého původu. Naopak Ivan říká, že v ČR nemá dobré podmínky pro výchovu jeho dětí, ale že tu jsou podmínky zajišťující život a jídlo.

Sociální vazby (sociální síť), sociální opora

Potřeby v oblasti sociálních vazeb mají narušeny dva (Jolana a Ivan) z pěti oslovených respondentů ve středisku. Jolana nemá přátele ve středisku, ale udržuje kontakt se sousedy z doby, kdy žila v soukromí. Ivan uvedl, že se nemá komu svěřit, pokud má starosti, ani své manželce. Kromě Jolany a Marada nemají oslovení žadatelé o mezinárodní ochranu ve středisku přátele mezi Čechy.

Soběstačnost

Plně soběstační žadatelé ve středisku nejsou. Po ekonomické stránce jsou závislí na příspěvku na stravu a poskytnutí hygienického balíčku. V rámci vyřizování formalit na úřadech, nebo u lékaře, většina vyhledá pomoc sociálního pracovníka. Například Jolana sociálního pracovníka využívá, ale při jednání ho kontroluje. Domnívám se, že tento postoj je přijatelný v rámci možností žadatelky a aktivně se na vyřizování formalit podílí. Z mého výzkumu vyplynulo, že dva (Marad a Nina) z pěti oslovených respondentů nemají svůj život pod kontrolou a dva (Jolana a Ivan) mají jen částečně život pod kontrolou.

Komunikace

Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku aktivně bojují o zvládnutí českého jazyka. Sami si uvědomují, že je tato schopnost domluvit

se s majoritní společností pro ně zásadní pro přežití v naší zemi a uplatnění se. Vyhledávají výuku češtiny, která probíhá ve středisku dvakrát týdně, jednou pro ruský mluvící žadatele a jednou pro anglicky hovořící žadatele. Kurz ČJ navštěvují čtyři (Jolana, Tatiana, Ivan, Nina) z pěti oslovených respondentů. Marad tento kurz navštěvoval 3, 4 měsíce. Všichni oslovení umí trochu česky. Jazykovou bariéru všichni zvládali na začátku pobytu pomocí tlumočnicka. Každý z oslovených uvedl, že se dorozumí se sociální pracovníci ve středisku.

Zaměstnání (aktivita)

Všech pět žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku nemá práci, přestože by o ni stáli. Žádný z nich neuvedl kratší pobyt ve středisku než jeden rok, který je hranicí omezující získání práce v ČR. Pouze Jolana uvedla, že si přivydělává ve středisku úklidovými pracemi. Proto se ve středisku snaží neziskové organizace, především Charita Hradec Králové, poskytovat pestrou nabídku volnočasových aktivit, kterou všichni oslovení žadatelé o mezinárodní ochranu využívají. Ženy vyhledávají rukodělnou dílnu, kde vyrábí z úlomků skla šperky, vitráže „Tiffany“, nebo se realizují ve výtvarné dílně při práci s keramikou, nebo si také mohou něco ušít na šicím stroji. Muži chodí do posilovny, nebo vyrábějí v dřevodílně, kterou vede muž původem z Arménie, který žije v ČR již deset let a nebydlí ve středisku.

Identita

Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku mají narušeny potřeby v oblasti identity. Tři (Jolana, Tatiana, Ivan) z pěti oslovených uvedlo, že nepatří mezi své krajany. Příčinou této skutečnosti je například u Ivana, že ve středisku další lidé z Běloruska nejsou. Všichni oslovení by jednou chtěli patřit do české společnosti. Tři (Jolana, Tatiana, Ivan) z pěti respondentů ve středisku nemají podporu kolektivu. Dva (Jolana, Tatiana) z pěti oslovených vnímají odlišnosti své a majoritní kultury. Dvěma (Nině a Ivanovi) z pěti respondentů ve středisku se změnila

role ženy a muže. V souvislosti se změnou kultury jsou tyto výsledky odpovídající. Hrají zde roli adaptační potíže na život ve středisku.

Ekonomická stránka života

V rámci ekonomického zabezpečení žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku mají k dispozici pouze příspěvek na stravování, kapesné nedostávají. Pouze Jolana mi sdělila, že si ve středisku přivydělává úklidovými pracemi. Tatiana a Nina se domnívá, že není existenčně zajištěna. Z mého pohledu jsou žadatelé ve středisku více ekonomicky zajištěni, než ti, kteří pobývají v soukromí. Sice nedostávají mnoho, příspěvky na stravu jsou odvozeny od částek životního minima a odvisí od počtu členů rodiny, ale jsou to stále peníze. K ekonomickému zajištění přispívá také pravidelný přísun hygienických potřeb. Skutečnost, že nemají kapesné, je problematická v souvislosti s výdaji nutnými na léky a poskytnutí lékařské péče.

Lidská důstojnost

Na otázku, zda se žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku cítí v ČR důstojně, mi čtyři (Tatiana, Marad, Ivan, Nina) z pěti respondentů odpověděli negativně. Nina toto zdůvodnila tím, že se necítí důstojně, protože ještě nemá doklad. Marad uvedl, že řekne „bydlím jako člověk“ až po vyřízení žádosti. Jedna žadatelka o mezinárodní ochranu mi sdělila, že zažívá neuctivé chování k její osobě u jednoho pracovníka z nonstop služby. Ostatní pracovníci střediska se k ní chovají uctivě. Tato žena se také cítí diskriminovaná a vysvětluje to tím, že jejich souvěrci dostali azyl a oni ne, přitom uvádí stejné důvody. Diskriminaci uvedli dva žadatelé (Tatiana a Ivan) o mezinárodní ochranu ve středisku.

Spirituální potřeby

V rámci saturace spirituálních potřeb uvedli dva (Ivan a Nina) z pěti respondentů, že ve středisku nemají podmínky k realizaci svého náboženství. Ivan uvedl důvod, protože vyznává pravoslavnou církev.

Zdravotní situace:

V rámci zdravotní situace uvedli čtyři oslovení respondenti (Jolana, Tatiana, Marad, Ivan) bydlící v pobytovém středisku, že mají dostupného lékaře. Jen Nina uvedla, že jí dostupný lékař je, ale není to každý lékař, na kterého by se obrátila. Zdravotní pojištění mají všichni oslovení ve středisku, protože mají povinnost zařídit si jej již v přijímacím středisku. Všichni oslovení ve středisku chodí k lékaři, nebojí se jazykové bariéry, nebo neochoty lékařů. Dvě žadatelky o mezinárodní ochranu uvedly negativní zkušenosti s lékaři. Tatiana říká, že někteří lékaři je nechtějí vyšetřovat ani její děti ne. Uvedla, že je trvale stresovaná kvůli dlouhému čekání, odmítání jejich žádosti o azyl, ale nemá časté zdravotní potíže. Nina se vyjádřila, že k lékaři chodí, ale prý to nemá smysl. Má potíže se zády – páteří a doktor jí vždy řekne, že je všechno dobrý.

Tři (Tatiana, Ivan, Nina) z pěti oslovených respondentů bydlících v pobytovém středisku říkají, že jim nejsou dostupné léky, protože jsou pro ně drahé. Pouze dva (Jolana, Marad) respondenti uvedli, že využívají v případě potřeby projekt „Berlička“, který jim prostředky na léky poskytne. Zkrátka nemají z čeho si léky zaplatit, dostávají pouze peníze na stravu, které jim pokryjí nákup potravin, ale kdyby si měli z této částky kupovat léky, hladověli by. Jolana si ve středisku přivydělává úklidovými pracemi, proto nějaké prostředky (na léky, telefon, dopis) má.

Negativní zážitky z domoviny v rozhovorech uvedli tři (Jolana, Marad, Nina) z pěti oslovených respondentů bydlících ve středisku. Ale pouze dvěma (Jolaně a Nině) z nich se dostává pomoc psychologa. Marad mi sdělil, že jeho manželka chodila k psychologovi s depresemi. Domnívám se, že mezi žadateli o mezinárodní ochranu existují negativní předsudky vůči psychologické péči. Jedna obyvatelka střediska sdělovala ostatním, že psycholog jim dokola říká, že to chce čas. Ale oni potřebují pomoc.

Z provedeného výzkumu v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí vyplynulo, že žadatelé o mezinárodní ochranu zde bydlící mají narušeny všechny své potřeby, na které jsem se dotazovala. Přestože se Správa uprchlických zařízení a neziskové organizace snaží život v této instituci zpříjemnit a pomáhat jim v náročném procesu

adaptace v novém prostředí cizí země, přetrvávají některé negativní důsledky bydlení téměř tři sta lidí v jednom středisku. Sociální situace by byla dobrá, kdyby se zde nemísilo tolik rozličných kultur a například každé patro obytné budovy by fungovalo jako komunita jedné kultury. Pracovníci se sice snaží dávat k sobě lidi podobné kultury, ale nelze toto vždy zajistit.

V rámci zdravotní situace mají dostupného lékaře, ale ne přímo v azylovém zařízení. Tuto skutečnost velmi kriticky hodnotím, protože vím o některých lidech ve středisku se závažným onemocněním jako je hemofilie a v případě úrazu, nebo jakéhokoli rizika by nemusela být lékařská péče zajištěna dostatečně včas, přestože se pobytové středisko nachází jeden kilometr za městem, kde mají smluvního lékaře.

4.3.2 Zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících na soukromé adrese v Brně

Potřeba bezpečí a jistoty

Potřeba bezpečí a jistoty není saturována u všech pěti (Marina, Samuel, Regína, Olga, Oxana) oslovených respondentů a projevuje se pocity jako je nejistota a nedůvěra. Tyto pocity mají respondenti v souvislosti s tím, že stále čekají na vyřízení žádosti o mezinárodní ochranu a nemají jistotu, že jejich žádosti bude vyhověno. Bydlení mají nejisté, ekonomicky náročné. Často přitom mají odpovědnost za své děti. Tyto okolnosti způsobují, že tato potřeba je narušena.

Potřeba lásky a společenství

Potřeba lásky a společenství není naplňována u třech (Marina, Samuel, Olga) z pěti oslovených žadatelů o mezinárodní ochranu na soukromé adrese a představuje následující pocity: osamělost, smutek, deprese. Souvisí to s tím, že dvě respondentky jsou osamocenými matkami s dětmi.

Příslušnost k jedné z ohrožených skupin

Dvě (Marina, Oxana) z pěti oslovených žadatelů o mezinárodní ochranu bydlicích v soukromí jsou ohroženou skupinou matek s dětmi.

Sociální situace:

Rodina

Potřeby v oblasti rodinného života mají narušeny dva (Marina, Oxana) z pěti oslovených respondentů ve středisku, protože jsou osamocené matky s dětmi. Samuelovi a Regíně se stýská po rodičích. Marina a Samuel by se chtěli vrátit do své domoviny, ale nemůžou. Oxana uvedla, že v ČR má dobré podmínky pro výchovu svých dětí, že tu jsou možnosti (školky, školy).

Sociální vazby (sociální síť), sociální opora

Potřeby v oblasti sociálních vazeb mají narušeny dva (Marína a Regína) z pěti oslovených respondentů v soukromí. Narušení není tak závažné, protože nemají přátele mezi Čechy. Jinak všech pět oslovených respondentů má přátele a mají se komu svěřit (kamarádkám, manželovi, přátelům).

Soběstačnost

Z mého výzkumu vyplynulo, že tři (Marina, Samuel, Oxana) z pěti oslovených respondentů v soukromí nemají svůj život pod kontrolou a Olga má jen částečně život pod kontrolou. Marina je závislá na pomoci azylového domu s dětmi a Oxana se domnívá, že svůj život ve svých rukou nemá, věří na osud. Všech pět oslovených v domácím prostředí si umí vyřídit věci na úřadech, rádi si ale nechají poradit od pracovníků OPU. Přitom tyto lidé potřebují vědět, že mají život ve svých rukou.

Komunikace

Na kurz českého jazyka chodila pouze Oxana a říká, že jí jde učení pomalu, její dcera ji nutí mluvit česky. Olga o kurzu uvažuje. Marina, Samuel a Regína se učí český jazyk sami, nevyhledali kurz. Všech pět oslovených v soukromí uvedlo, že se domluví

se sociálními pracovníky. Je to jistě dáno tím, že pracovníci SOZE i OPU komunikují se žadatelí o mezinárodní ochranu také anglickým, ruským a francouzským jazykem. Respondenti bydlící na soukromé adrese jsou ve velké míře v kontaktu s Čechy, proto se jim určitě učí český jazyk snáz.

Zaměstnání (aktivita)

Všech pět žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v soukromí nemá práci, přestože by o ni stáli. Žádný z nich nevedl kratší pobyt v ČR než jeden rok, který je hranicí omezující získání práce v ČR. Samuel mi sdělil, že se domnívá, že jako cizinec má čtyřikrát těžší šanci získat práci, než kdyby byl Čech. Přitom aktivita je základním předpokladem pro tělesné i duševní zdraví člověka.

Všech pět oslovených na soukromé adrese se stará o domácnost, dělá všechny běžné věci. Volný čas vyplňují pomocí aktivit zprostředkovaných SOZE. Všech pět respondentů to dělá především kvůli svým dětem. Chodí na kulturní akce, zúčastňují se výletů. Žadatelé si také musí vyřizovat věci na úřadech, vyhledávají právníka OPU a řeší své záležitosti.

Identita

Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí mají narušeny potřeby v oblasti identity. Všech pět oslovených respondentů se vyslovilo, že nepatří mezi své krajany. Příčinou této skutečnosti je například u Mariny, že v Brně další lidé z Inguška nežijí. Oxana mi sdělila, že krajani z Etiopie spíše pobývají v Praze, ale v Brně jejich komunita není. Taktéž Samuel z Čečenska nemá krajany v Brně. Všichni oslovení by jednou chtěli patřit do české společnosti. Čtyři (Marina, Samuel, Regína, Oxana) z pěti oslovených uvedli, že nemají podporu kolektivu. Ale Olga se vyjádřila, že podporu kolektivu sice nemá, zato ji podporuje její manžel a kamarádka. Z výpovědi Oxany je patrný vliv sociální opory její dcery.

Akorát Oxana vnímá odlišnosti své a majoritní kultury. Myslí si, že lidé zde jsou velmi individualističtí. Překvapuje ji, že se všichni spoléhají na instituce a sami nedělají nic, nezapojují se do chodu a dění města. Nikomu z pěti respondentů

v domácím prostředí se nezměnila role ženy a muže. Pouze Oxana na tuto otázku nechtěla odpovídat.

Ekonomická stránka života

Existenčně zajištění se necítí tři (Marina, Olga, Regína) z pěti oslovených v domácím prostředí. Oxana uvedla, že bez pomoci přátel by bydlení v soukromí nezvládla. Samuel dodává, že je situace těžká. Po ekonomické stránce se žadatelé o mezinárodní ochranu pobývajcí v soukromí podle výsledků mého výzkumu moc dobře nemají. Ekonomické zajištění je odvislé od příspěvků odvozených od životního minima. Příspěvek ministersva vnitra pobírá Marina a Regína. Samuel, Olga a Oxana už tento příspěvek vyčerpali. Samuel a Olga pobírají dávky hmotné nouze. Oxana žádá o sociální dávky po roce života mimo zařízení. Marina již jednou ztratila možnost bydlení v soukromí, radši vyhledala pomoc azylového domu pro matky s dětmi, než aby požádala o umístění do pobytového střediska. Olga ale uvedla, že by v případě ztráty bydlení o umístění do pobytového střediska požádala.

Lidská důstojnost

Na otázku, zda se žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí cítí v ČR důstojně, mi tři (Marina, Samuel, Olga) z pěti respondentů odpověděli negativně. Olga toto zdůvodnila tím, že se necítí důstojně kvůli finančním problémům. Samuel mi sdělil, že se necítí důstojně, protože je žadatelem o mezinárodní ochranu a z vyplývajících omezení na trhu práce. Oxana uvedla, že tady v ČR je její důstojnost méně pošlapávaná než v její původní zemi Etiopii. Dodává však, že tady trvá domáhání práv velmi dlouho. Domnívám se, že na pocitu důstojnosti v cizí zemi, se podílí více okolností. Marina, Samuel a Oxana mi sdělili, že se k nim pokaždé nechovají pracovníci na úřadech uctivě. Diskriminaci uvedli tři (Marina, Samuel, Oxana) z pěti oslovených v soukromí. Marina a Samuel se cítí diskriminovaní jako cizinci.

Spirituální potřeby

Nemají narušeny. Tři (Samuel, Regína, Olga) oslovení uvedli, že mají podmínky k realizaci svého náboženství. Marína náboženství neřeší a Oxana uvedla, že není věřící. Všichni oslovení v soukromí se vyjádřili tak, že mají v ČR možnost svobodného náboženského vyznání.

Zdravotní situace:

V rámci zdravotní situace uvedli čtyři (Samuel, Regína, Olga, Oxana) oslovení respondenti bydlící v soukromí, že mají dostupného lékaře. Jen Marina uvedla, že jí dostupný lékař je, ale že každý lékař ji neošetří. Samuel rovněž vyjadřuje, že záleží na lékaři jako člověku, jestli je chce ošetřit nebo ne. Oxana říká, že jí je relativně dostupný doktor. Zdravotní pojištění mají všichni oslovení v domácím prostředí, protože měli povinnost zařídit si jej již v přijímacím středisku. Všichni oslovení v soukromí chodí k lékaři, nebojí se jazykové bariéry, nebo neochoty lékařů. Marina a Samuel sdělují, že k lékaři chodí hlavně se svými dětmi. Oni sami tolik nemarodí. Pouze Oxana říká, že jí nejsou dostupné léky, protože jsou pro ni drahé. Čtyři (Marina, Samuel, Regína, Olga) respondenti uvedli, že využívají v případě potřeby projekt „Berlička“, který jim prostředky na léky poskytne. Tento projekt jim je dostupný prostřednictvím SOZE. Negativní zážitky z domoviny v rozhovorech uvedli dva (Marina, Samuel) z pěti oslovených respondentů bydlících v soukromí. Ale žádný oslovený nevyhledal pomoc psychologa. Oxana na tuto otázku nechtěla odpovídat. Domnívám se, že mezi žadateli o mezinárodní ochranu existují negativní předsudky vůči psychologické péči.

4.3.3 Srovnání zdravotně sociální situace obou skupin oslovených respondentů

Ve srovnání nenaplněnosti potřeb u žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí a žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí v Brně jsou rozdíly. Celkově mají víc potřeb narušených žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Z výpovědí

žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku vyplynulo, že v rámci své sociální situace mají nejčastěji narušenu potřebu bezpečí a jistoty, dále potřebu lásky a společenství a následující potřeby v oblasti rodinného života, sociálních vazeb, identity, zaměstnání, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, ale také spirituálních potřeb. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí mají narušeny stejné oblasti potřeb kromě spirituálních.

Potřeba bezpečí a jistoty je více narušena u oslovených respondentů v soukromí (všech pět uvedlo pocity nejistoty a nedůvěry). V pobytovém středisku tuto potřebu mají narušenu tři oslovení respondenti (Jolana, Tatiana, Ivan).

Potřebu lásky a společenství mají více narušenu oslovení žadatelé v pobytovém středisku (všech pět uvedlo pocity osamělosti, smutku a deprese). V soukromí tyto pocity uvedli tři oslovení respondenti (Marina, Samuel, Olga).

V rámci potřeb rodinného života mají více tyto potřeby narušeny oslovení žadatelé v pobytovém středisku (čtyři z pěti, kromě Marada). V soukromí potřebu rodinného života mají narušenu tři z pěti oslovených žadatelů (Marina, Samuel, Oxana).

V oblasti sociálních vazeb a vytváření sociální sítě z mého výzkumu vyplynulo, že respondenti v pobytovém středisku vytvářejí hůře sociální vazby především k české majoritě. Čtyři z pěti oslovených uvedli, že nemají přátele mezi Čechy. Jolana mi sdělila, že nemá přátele ve středisku, ale z dřívější doby života v soukromí udržuje kontakt s českými sousedy. Ivan se nemá komu svěřit. Všichni oslovení žadatelé žijící v soukromí mají přátele. Samuel nemá přátele mezi Čechy a Marina moc přátel mezi Čechy nemá.

V oblasti identity jsou rovněž patrné rozdíly mezi dvěma zkoumanými skupinami respondentů. Všichni oslovení respondenti žijící v soukromí uvedli, že nepatří mezi krajany. V pobytovém středisku uvedli tři žadatelé z pěti oslovených, že nepatří mezi své krajany, zachovávají si více své kulturní hodnoty. Obě zkoumané skupiny by jednou chtěli patřit do české společnosti. Podporu kolektivu nemá víc respondentů žijících v soukromí (čtyři z pěti). V pobytovém středisku uvedli tři žadatelé z pěti oslovených, že nemají podporu kolektivu. Žadatelům (čtyřem z pěti,

Oxana na tuto otázku nechtěla odpovídat) žijícím v soukromí se nezměnila role muže či ženy při emigraci. V pobytovém středisku uvedli tři žadatelé z pěti oslovených, že se jim role muže či ženy změnila.

Obě zkoumané skupiny nemají zaměstnání – práci. Všichni respondenti se starají o domácnost, dělají všechny běžné věci. U žadatelů žijících v soukromí je toto samozřejmostí, u žadatelů bydlících v pobytovém středisku přispělo k aktivitě samostatné vaření. Všichni oslovení mají aktivity ve volném čase. Odlišují se však možnosti, které mohou využít. Žadatelé žijící v Brně na soukromé adrese vyhledávají aktivity pořádané SOZE (kulturní akce, výlety), uvedli mi, že to dělají hlavně kvůli svým dětem. Nabídka volnočasových aktivit je podle výsledků mého výzkumu bohatší v pobytovém středisku. Pokud se žadatel dostane do apatie, prožívá depresi léčenou psychologem (jak uvedla Jolana a Nina), mohou je tyto možnosti trávení volného času pozitivně ovlivnit.

V oblasti soběstačnosti překvapivě vyšli hůře respondenti žijící v soukromí. Tři (Marina, Samuel, Oxana) uvedli, že nemají život pod kontrolou. Olga mi sdělila, že život pod kontrolou má částečně. Ale všichni ze soukromí si umí vyřídit věci na úřadech, s tím, že si nechají poradit od pracovníků OPU. Dva (Marad, Nina) žadatelé bydlící v pobytovém středisku nemají život pod kontrolou a dva mají jen částečně. Tři (Tatiana, Marad, Nina) žadatelé bydlící v pobytovém středisku si umí vyřídit věci na úřadě, dva (Jolana, Ivan) žadatelé částečně.

V rámci potřeb v oblasti komunikace z výpovědí respondentů vyplynulo, že aktivnější jsou v pobytovém středisku. Všech pět oslovených zde využívá kurzu českého jazyka. Pouze Oxana, která žije v soukromí, navštěvovala kurz češtiny a Olga o tom uvažuje. Ostatní tři z oslovených žadatelů bydlící na soukromé adrese se učí česky sami. Na začátku pobytu obě zkoumané skupiny využívaly služeb tlumočnicka. Domnívám se, že v pobytovém středisku snáze tlumočnicka zajistí. Když žijí tito lidé v soukromí, mohou se spoléhat sice na neziskové organizace pomáhající uprchlíkům (SOZE, OPU) v Brně, ale jestliže něco potřebují, musí sami tyto organizace vyhledat a být přítom aktivní. Z výpovědí obou zkoumaných skupin respondentů vyplynulo, že se bez problémů domluví se sociálními pracovníky. Myslím si, že je to dáno tím,

že jak v pobytovém středisku, tak u neziskových organizací je kladen nárok na pracovníky, aby ovládali cizí jazyky aspoň angličtinu, francouzštinu, ruštinu.

Potřeba lidské důstojnosti je více narušena u oslovených žadatelů bydlících v pobytovém středisku, kde kromě Jolany uvedli všichni, že se necítí důstojně v ČR. Tři respondenti žijící v soukromí (Marina, Samuel, Olga) uvedli, že se necítí důstojně. Ale tři oslovení v soukromí se domnívají, že se potýkají s diskriminací. Diskriminaci v pobytovém středisku uvedli dva z pěti oslovených respondentů (Tatiana, Ivan). Neuctivé chování pracovníků na úřadě, u lékaře uvedlo více respondentů (Marina, Samuel, Oxana) žijících v soukromí, než bydlících v pobytovém středisku (Tatiana).

Oblast spirituálních potřeb má narušenu jen skupina respondentů z pobytového střediska. Ivan a Nina uvedli, že nemají podmínky k realizaci svého náboženství. Ivan mi sdělil, že je to z důvodu jeho vyznání k pravoslavné církvi.

Ekonomicky zajištění jsou lépe podle mého názoru, což vyplynulo i z mého výzkumu, žadatelé o mezinárodní ochranu oslovení v pobytovém středisku. Jen dva respondenti ze střediska uvedli, že se necítí existenčně zajištěni. Naopak tři respondenti ze soukromí uvedli, že nejsou existenčně zajištěni. Samuel říká, že je zajištěn, ale že je to těžké a Oxana uvádí, že by to bez podpory přátel nezvládla. V pobytovém středisku dostávají pravidelně stravné a hygienické balíčky. Jolana si přivydělává úklidem ve středisku. Mají zde možnost si zde zapůjčit různé věci, jako například elektrospotřebiče, domácí spotřebiče. Domnívám se, že ve středisku jsou lépe hmotně zajištěni. Život v soukromí je u oslovených respondentů těžký, protože nemají práci. Jsou závislí na příspěvcích státu (příspěvek ministerstva vnitra, dávky pomoci v hmotné nouzi). Příspěvky jsou malé. Oxana uvedla, že si raději zaplatí nájem, než aby si koupila léky na bolest. Na otázku, zda by respondenti ze soukromí požádali o ubytování v pobytovém středisku v případě ztráty bydlení, odpověděla kladně pouze Olga. Marině se tato situace stala, ale raději ji vyřešila pobytem v azylovém domě pro matky s dětmi. Myslím si, že negativní zkušenost z přijímacího střediska je pro tyto respondenty natolik odpudivá, že už by do podobného azylového zařízení nechtěli ani v situaci největší nouze.

V rámci zdravotní situace jsou na tom lépe respondenti oslovení v pobytovém středisku. Čtyři z pěti respondentů uvedli, že mají dostupného lékaře. Akorát Nina mi sdělila, že vždy dostupný není. K lékaři chodí tři oslovení ve středisku a dvě uvedly negativní zkušenosti s lékaři. Časté zdravotní potíže má pouze Nina, která rovněž uvedla negativní zkušenost s lékařem. Tři žadatelé se domnívají, že nemají dostupné léky, protože jsou pro ně příliš drahé. Dva respondenti využívají projekt „Berlička“, který jim poskytne prostředky na léky. Negativní zážitky ze své domoviny, které se vrací třem žadatelům o mezinárodní ochranu bydlícím ve středisku, jsou dva respondenti v péči psychologa.

Zdravotní pojištění mají vyřízené obě zkoumané skupiny již z přijímacího střediska.

Tři žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí mají relativně dostupného lékaře. K lékaři chodí především se svými dětmi, sami nemarodí, nemají časté zdravotní potíže. Pouze Oxana uvádí, že absolutně nemá prostředky na léky. Ostatní čtyři oslovení respondenti v soukromí vyhledají pracovníky SOZE, kteří jim na léky prostředky poskytnou z projektu Evropského uprchlického fondu „Berlička“. Negativní zážitky z domoviny se vrací dvěma osloveným v soukromí, ale žádný nevyhledal pomoc psychologa.

Život v soukromí je podle mého výzkumu snem každého osloveného žadatele o mezinárodní ochranu bydlícím v pobytovém středisku. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí, až na respondentku Olgu, by nevyužili možnost umístění v pobytovém středisku, na které by měli nárok. Samostatné bydlení považují žadatelé o mezinárodní ochranu za základ pro život v nové zemi a plné začlenění do běžného života. Přitom odchod do soukromí není jednoduchý. Je nutné zorientovat se v nové životní situaci, v podmínkách fungování úřadů, trhu práce, vzdělávacích institucích, systému sociálního zabezpečení a zdravotní péče. S těmito otázkami jim pomáhají pracovníci nestátních neziskových organizací.

4.3.4 Přehled snazšího naplňování potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu

Tyto výsledky jsou okomentované v předchozí kapitole 4.3.3.

Tabulka č. 1 Sociální situace

Potřeba	Pobytové středisko	Domácí prostředí
Bezpečí a jistoty	Bezpečí a jistoty	-
Lásky a společenství	-	Rodina
Sociální vazby, sociální síť	-	Přátelé
Sociální opora	Podpora kolektivu	-
Identita	Příslušnost ke krajanům	-
	-	Genderové role muže/ženy
Zaměstnání	Aktivita volného času	Aktivita volného času
Soběstačnost	Život pod kontrolou	-
Komunikace	Kurz ČJ	-
Lidská důstojnost	-	Pocit lidské důstojnosti
Spirituální potřeby	-	Podmínky k realizaci
	Svoboda vyznání	Svoboda vyznání
Ekonomické a existenční zajištění	Stravné, hygienický balíček, půjčování věcí	Příspěvek MV, dávky hmotné nouze

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku snáze naplňují tyto oblasti potřeb: bezpečí a jistoty, sociální opory, identity – příslušnosti ke krajanům, soběstačnosti, komunikace – kurz ČJ. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v domácím prostředí snáze naplňují následující oblasti potřeb: lásky a společenství, identity – genderové role muže či ženy, lidské důstojnosti a spirituální potřeby. Potřebu zaměstnání a ekonomické zajištění mají možnost naplňovat obě zkoumané skupiny stejným způsobem.

Tabulka č. 2 Zdravotní situace

Pobytové středisko	Domácí prostředí
Zdravotní pojištění	Zdravotní pojištění
Dostupnost lékaře	-
Časté zdravotní potíže	-
Negativní zážitky z domoviny	-
-	Dostupnost léků (projekt „Berlička“)
Psycholog	-

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku mají možnost naplňovat své potřeby v rámci své zdravotní situace lépe. Tito lidé mají více dostupného lékaře a vyhledávají pomoc psychologa. Jako negativní zjištění je přitom to, že mají časté zdravotní potíže a vrací se jim negativní zážitky z domoviny. Dostupnost léků je horší v pobytovém středisku. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v domácím prostředí mají horší zdravotní situaci z hlediska možností naplňování svých zdravotních potřeb. Mají méně dostupného lékaře, nevyhledávají pomoc psychologa, ale nevedli časté zdravotní potíže ani negativní zážitky z domoviny. To znamená, že po zdravotní stránce jsou na tom lépe než žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící ve středisku. Z výzkumu vyplynulo, že žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v domácím prostředí mají více dostupné prostředky na léky. Zdravotní pojištění mají obě zkoumané skupiny zajištěné již z přijímacího střediska.

5. Diskuse

Z výpovědí žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku vyplynulo, že v rámci své sociální situace mají nejčastěji narušenu potřebu bezpečí a jistoty, dále potřebu lásky a společenství a následující potřeby v oblasti rodinného života, sociálních vazeb, identity, zaměstnání, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, ale také spirituálních potřeb.

Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky uvádí, že žadatelé o mezinárodní ochranu mají ve středisku uspokojeny základní životní potřeby (16). Z mého výzkumu se toto tvrzení potvrdilo, kromě pana Ivana, který uvedl, že je zklamaný z hygienických podmínek. Toto může vnímat v závislosti na odlišnosti jeho kulturních norem a změny životní úrovně.

Žadatelé o mezinárodní ochranu mohou mít odlišné normy, které upravují vztah k vlastnímu tělu, jeho odhalování. Problémy mohou vyplývat z neznalosti a nerespektování pro nás běžných hygienických norem, například při užívání záchodu, ve společných sprchách. Jiný vztah mohou mít žadatelé o mezinárodní ochranu také k udržování čistoty okolí a odhazování odpadků (54). Podle mého názoru tento fakt může pohoršovat nejen lidi z majoritní společnosti, ale také spoluobyvatele v pobytovém středisku, pokud dochází k rozporu norem k tomuto vztahu vyplývajícím ze socio kulturních odlišností více etnik žijících ve společné budově.

Dalším aspektem, který může působit na Ivanovo zklamání z hygienických podmínek je změna životní úrovně, na kterou byl zvyklý ve své zemi původu a přechod do role žadatele o mezinárodní ochranu v cizí zemi. Ztráta sociálního postavení a vytržení ze sociální sítě snižuje osobní hodnotu žadatele o mezinárodní ochranu. Tyto ztráty přispívají ke stresu a frustraci, které vyvolává generalizovaná ztráta soběstačnosti (ekonomické i sociální) a způsobuje tak pocity bezmocnosti a ponížení (61).

Hygienickou úroveň soužití ve středisku pozitivně ovlivňuje poskytování hygienických balíčků. Tyto balíčky obsahují základní prostředky (šampon, zubní pasta, mýdlo, kartáček na zuby, papírové kapesníčky, prací prášek, papírové pleny) pro dodržování čistoty. Jednotlivé komponenty se vydávají v určeném množství

a v určitých časových odstupech v závislosti na pohlaví dospělých a věku dítěte, která jsou dána interními pravidly pobytového střediska Kostelec nad Orlicí.

Životně nezbytnou potřebou je stravování. V tomto ohledu došlo minulý rok v pobytovém středisku k významné změně. Byl zaveden systém samostatného vaření. Domnívám se, že tato změna je výrazným pokrokem pro zlepšení života v azylovém zařízení. Pozitivum samostatného vaření souvisí se zachováním tradičních kulturních zvyklostí, ale také se zachováním typických sociálních rolí, především žen. Velmi tato činnost ovlivňuje trávení volného času žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku. Musí si dojíít nakoupit potraviny, do této aktivity zapojují ženy také své muže, a příprava jídla zabere poměrně dost času, který pokud by nebyl smysluplně využit, přispívá k nečinnosti a rozvoji tzv. táborového syndromu. Vedlejším produktem zavedení tohoto režimu je, že žadatelé tolik nevyužívají nabídky volnočasových aktivit jako dříve, když ve středisku fungovala jídelna. Tuto skutečnost mi sdělila pracovnice výtvarné dílny v pobytovém středisku v době, kdy jsem tam byla na stáži. Myslím si, že úbytek klientů při volnočasových aktivitách není na škodu. Pracovnice tak mají více prostoru věnovat se žadatelům o mezinárodní ochranu individuálně. Za cenu, jakou jsou posilovány tradiční zvyklosti a genderové role u této zranitelné skupiny, sledávám celkový efekt jen přínosný.

Šišková upozorňuje na odlišnost norem vymezujících vztah k jídlu. Vliv na tento vztah má nejen určení toho, co se může jíst, ale také kdy a s kým stolovat, respektive jak by mělo být jídlo upraveno (54). V době, kdy se žadatelé o mezinárodní ochranu v pobytovém středisku mohli spoléhat pouze na jídelnu, jelikož neměli prostředky na nákup jiné stravy – dostávali jen malé kapesné, byl respektován zákaz požívání vepřového masa u muslimů, ale další pravidla stravování vyplývající ze socio kulturních odlišností nebyla respektována. Zdrojem konfliktu se v uprchlických táborech stávalo servírování typicky českých jídel (knedlíků s omáčkou), která mohla být pro cizince odpudivá a těžko stravitelná (54). Zavedený režim samostatného vaření v pobytovém středisku tento negativní vliv odstranil.

Další postřeh z mé stáže v Kostelci je, že pro samostatné vaření mají žadatelé o mezinárodní ochranu na každém patře obytné budovy společnou kuchyňku. Vybavení

je základní. Doplnkové spotřebiče (například mixér), ale i větší hrnce a nože si musí zapůjčit u ubytovatelů proti odevzdání identifikační kartičky. Důvodem zavedení tohoto opatření je, že se věci ztrácely a rovněž pro větší bezpečnost. Významným aspektem je také skutečnost, že se ubytovaní žadatelé o mezinárodní ochranu nebyli schopni mezi sebou domluvit o půjčování společných věcí. Tímto způsobem probíhá také zapůjčení domácích spotřebičů pro běžný úklid pokojů (například vysavačů).

Na neschopnosti domluvy mezi sebou se jistě podílí odlišnost jazykového vybavení žadatelů a jiné zvyklosti, které jsou kulturně podmíněny.

Bydlení zde mají žadatelé o mezinárodní ochranu bezplatné. Toto zajištění může být pozitivní oproti bydlení v soukromí, kde musí mít finanční prostředky na nájem. Vyplývající větší ekonomické zatížení života v soukromí může negativně ovlivňovat jejich zdravotně sociální situaci v přístupu nezbytných služeb. Oxana mi sdělila, že radši zaplatí nájem, než by si měla platit drahé léky na bolest. Samostatné bydlení však přináší soukromí, které v pobytovém středisku není možné zajistit kvůli naplnění ubytovacích kapacit.

Kapacita střediska je 300 osob, přitom pokojů je k dispozici 80. V rámci chráněné zóny je možné ubytovat 50 lidí v 10 pokojích (24). Obyvatelé pobytového střediska spí v malých pokojích na kovových, vojenských postelích. Často jsou pohromadě i celé rodiny. Navíc zde hrají roli kulturní odlišnosti. Například v islámských zemích se považuje za neslušné, či nepřipustné, aby se muž převlékal před svou rodinou. V jedné chodbě se mohou sejít lidé z různých koutů světa, z naprosto odlišných kultur, s odlišnými představami o soukromém, intimním životě. Často jde o početné rodiny s malými dětmi i o seniory. Pracovníci pobytového střediska se sice snaží ubytovat žadatele o mezinárodní ochranu tak, aby etnické a sociální složení bylo vyrovnané, ale nelze toto zajistit zcela (29). Z hlediska psychosociálních souvislostí života ve středisku je patrný vliv kumulace lidí na jednom místě (hustota lidí v obydlených prostorách), který přispívá k negativnímu vlivu nízkého socioekonomického statusu, ke znehodnocení sociálních vztahů a stažení se z kontaktů, jako způsobu vyrovnávání se s přelidněním (11).

Potřeby v oblasti rodinného života mají narušeny čtyři z pěti oslovených respondentů ve středisku. Přitom tato oblast potřeb je pro žadatele o mezinárodní ochranu velmi významná. Bývá u nich častá větší vázanost na rodinu, důraz na příbuzenské vztahy a závazky, které z toho vyplývají. Důležitá je pro ně rodinná solidarita, jistota opory rodinného zázemí v situaci nouze. Členové široké rodiny se častěji stýkají, chodí častěji i mimo domov, například něco vyřizovat nebo nakupovat. Takové jednání se může majoritě zdát podivné, někdy i směšné. Na druhé straně mohou být pro žadatele o mezinárodní ochranu méně významné vztahy přátelství, což může vyvolat u majority pocity nevděku (61).

Potřeby v oblasti sociálních vazeb mají narušeny dva z pěti oslovených respondentů ve středisku. Dochází u nich ke ztrátě sociálních vazeb. I přesto, když emigruje celá rodina, zůstává v původní zemi mnoho lidí, k nimž měl žadatel o mezinárodní ochranu určitý vztah a kteří tvořili součást jeho sociálního zázemí. Jsou to prarodiče, přátelé, ale mohou chybět i mnozí známí, například sousedé, na něž byl člověk zvyklý (61).

Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku mají narušeny potřeby v oblasti identity. Z mého výzkumu vyplynulo, že ve středisku mají identitu narušenu tři oslovení respondenti. Jejich identita je zpochybňována při odchodu ze země, především pokud není možný návrat. Vzniklý rozpor mezi potřebou uchovat původní identitu a tlak na její změnu vyvolává napětí (61). Tyto informace se z větší míry potvrdily u respondentů žijících v soukromí, kde všichni uvedli, že nepatří mezi své krajany a jednou by chtěli splynout s českou společností.

V rámci potřeby zaměstnání je aktivita základním předpokladem pro tělesné i duševní zdraví člověka (16), ale všech pět žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku nemá práci, přestože by o ni stáli. Žádný z nich neuvedl kratší pobyt ve středisku než jeden rok, který je hranicí omezující získání práce v ČR. Pouze Jolana uvedla, že si přivydělává ve středisku úklidovými pracemi. Proto se ve středisku snaží neziskové organizace, především Charita Hradec Králové, poskytovat pestrou nabídku volnočasových aktivit, kterou žadatelé o mezinárodní ochranu využívají. Ženy vyhledávají rukodělnou dílnu, kde vyrábí z úlomků skla šperky, vitráže „Tiffany“,

nebo se realizují ve výtvarné dílně při práci s keramikou, nebo si také mohou něco ušít na šicím stroji. Muži chodí do posilovny, nebo vyrábějí v dřevodílně, kterou vede muž původem z Arménie, který žije v ČR již deset let a nebydlí ve středisku (příloha3). Žadatelé o mezinárodní ochranu mají možnost seberealizace v učení se řemeslným dovednostem v rámci nabídky volnočasových aktivit nestátních neziskových organizací ve středisku.

Zdrojem stresu bývá většinou generalizovaná ztráta soběstačnosti (ekonomické i sociální), která vyvolává pocity bezmocnosti a ponížení (61). Plně soběstační žadatelé ve středisku nejsou. Po ekonomické stránce jsou závislí na příspěvku na stravu a poskytnutí hygienického balíčku. V rámci vyřizování formalit na úřadech, nebo u lékaře, většina vyhledá pomoc sociálního pracovníka. Například Jolana sociálního pracovníka využívá, ale při jednání ho kontroluje. Domnívám se, že tento postoj je přijatelný v rámci možností žadatelky o mezinárodní ochranu a aktivně se na vyřizování formalit podílí. Tito lidé potřebují vědět, že mají život ve svých rukou. Jelikož nečinnost a závislost vyvolávají zoufalství, vztek, odpor a jsou příčinou vzniku různých forem protispolečenského chování (16). Z mého výzkumu vyplynulo, že dva z pěti oslovených respondentů nemají svůj život pod kontrolou a dva mají jen částečně život pod kontrolou.

Nedostačivost komunikačních kompetencí bývá příčinou sociální izolace. Člověk, který zvládne jazyk hostitelské společnosti, jí bývá snáze akceptován (61). Toto tvrzení se mi ve výzkumu potvrdilo. Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku aktivně bojují o zvládnutí českého jazyka. Sami si uvědomují, že je tato schopnost domluvit se s majoritní společností pro ně zásadní pro přežití v naší zemi a uplatnění se. Vyhledávají výuku češtiny, která probíhá ve středisku dvakrát týdně, jednou pro rusky mluvící žadatele a jednou pro anglicky hovořící žadatele. V rámci stáže jsem se zúčastnila obou probíhajících kurzů a viděla jsem, jak se snaží, jak jsou aktivní ve studiu. Mají můj velký obdiv. Na začátku pobytu uvedli všichni oslovení respondenti ve středisku nutného tlumočníka.

Na otázku, zda se žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku cítí v ČR důstojně, mi čtyři z pěti respondentů odpověděli negativně. Nina toto

zdůvodnila tím, že se necítí důstojně, protože ještě nemá doklad. Marad uvedl, že řekne „bydlím jako člověk“ až po vyřízení žádosti. Přitom v zákonu o azylu v §79 se hovoří o azylových zařízeních, která slouží k hromadnému ubytování žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a azylantů za podmínek zaručujících zachování lidské důstojnosti (4). Domnívám se, že na pocitu důstojnosti v cizí zemi, se podílí více okolností. Jedna žadatelka o mezinárodní ochranu mi sdělila, že zažívá neuctivé chování k její osobě u jednoho pracovníka z nonstop služby. Ostatní pracovníci střediska se k ní chovají uctivě. Tato žena se také cítí diskriminovaná a vysvětluje to tím, že jejich souvěrci dostali azyl a oni ne, přitom uvádí stejné důvody. Diskriminaci uvedli dva žadatelé o mezinárodní ochranu ve středisku.

V rámci saturace spirituálních potřeb uvedli dva respondenti, že ve středisku nemají podmínky k realizaci svého náboženství. Ivan uvedl důvod, protože vyznává pravoslavnou církev. Žadatelé o mezinárodní ochranu bývají více religiózně zaměřeni, bez ohledu na to, k jakým náboženstvím patří. Z toho vyplývá rovněž určitý vztah k normám, které s jejich náboženským vyznáním souvisejí. Pravidla chování bývají v jejich zemi původu respektovaná, a je nepříjemné o nich diskutovat nebo je jakkoli zpochybňovat (54). Na stáži v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí jsem také vstřebala, že se řešily konflikty vyplývající například z odlišného vyznání spolubydlících na pokoji a řešilo se, že jeden žadatel by se chtěl v noci modlit, ale druhého touto činností rušil ve spánku. Podle výsledků mého výzkumu jsou spirituální potřeby pro žadatele o mezinárodní ochranu velmi důležité. Přišli z prostředí často velmi zásadně nábožensky založeného, ve kterém své vyznání odmalička vstřebali. Nábožensky ovlivněná pravidla tamní společnosti vnímají jako prvek normality. Nyní se ocitli ve zcela odlišné zemi s jinými pravidly respektovanými ve společnosti. Myslím si, že je tento aspekt života obtížné přeformovat. Tito lidé procházejí náročnou životní situací, ve které jim může být víra jistou oporou, prostředkem zklidnění v mnohdy nekonečném čekání na vyřízení jejich žádosti o mezinárodní ochranu. Potěšující v této oblasti je, že mi všichni oslovení respondenti v pobytovém středisku sdělili, že v ČR mohou svobodně vyznávat své náboženství.

V rámci ekonomického zabezpečení žadatelů o mezinárodní ochranu ve středisku mají k dispozici pouze příspěvek na stravování, kapesné nedostávají. Přítom peníze jsou předpokladem k získání nejlepší medicínské péče a právní pomoci (11). Pouze Jolana mi sdělila, že si ve středisku přivydělává úklidovými pracemi. Tatiana a Nina se domnívá, že není existenčně zajištěna. Z mého pohledu jsou žadatelé ve středisku více ekonomicky zajištěni, než ti, kteří pobývají v soukromí. Sice nedostávají mnoho, příspěvky na stravu jsou odvozeny od částek životního minima a odvisí od počtu členů rodiny, ale jsou to stále peníze. K ekonomickému zajištění přispívá také pravidelný přísun hygienických potřeb. Skutečnost, že nemají kapesné, je problematická v souvislosti s výdaji nutnými na léky a poskytnutím lékařské péče. V tomto případě žadatelům nezbyvá nic jiného než se spoléhat na to, zda je vypsáný projekt z Evropského uprchlického fondu „Berlička“, který tyto výdaje pokryje, nebo zda vypsán pro aktuální rok není. Záleží také na tom, zda je již vyčerpán, má limitovaný rozpočet.

Pouze dva z oslovených pěti žadatelů o mezinárodní ochranu pobývajících v pobytovém středisku patří do ohrožených skupin. Jolana je ve středisku sama s dítětem, manžela má v jiném azylovém zařízení. Podle mého názoru je taková vzdálenost v rámci ČR lepší, než kdyby měla manžela v zemi svého původu, tedy v Uzbekistánu. Takto si mohou psát dopisy, telefonovat si. Ivan mi sdělil, že se mu ve středisku několikrát stalo, že mu někdo ublížil. Může to souviset s tím, že ve středisku nejsou jeho krajané.

V rámci zdravotní situace uvedli čtyři oslovení respondenti bydlící v pobytovém středisku, že mají dostupného lékaře. Jen Nina uvedla, že jí dostupný lékař je, ale není to každý lékař, na kterého by se obrátila. Zdravotní pojištění mají všichni oslovení ve středisku, protože mají povinnost zařídit si jej již v přijímacím středisku. Všichni oslovení ve středisku chodí k lékařům, nebojí se jazykové bariéry, nebo neochoty lékařů. Dvě žadatelky o mezinárodní ochranu uvedly negativní zkušenosti s lékaři. Tatiana říká, že někteří lékaři je nechtějí vyšetřovat ani její děti ne. Uvedla, že je trvale stresovaná kvůli dlouhému čekání, odmítání jejich žádosti o azyl, ale nemá časté zdravotní potíže. Nina se vyjádřila, že k lékařům chodí, ale prý to nemá smysl. Má potíže se zády – páteří

a doktor jí vždy řekne, že je všechno dobrý. Stres vyplývající z role žadatele o mezinárodní ochranu, může být natolik subjektivně silný a těžko zvládnutelný, že vede ke vzniku psychosomatických poruch (61). Toho by si měli být naši lékaři vědomi.

Byla již popsána rozdílná míra a rychlost integrace dětí a dospělých do majoritní společnosti. Děti, které zvládly jazyk a příslušné společenské normy, bývají využívány jako prostředníci mezi rodinou a majoritní společností, což neodpovídá běžnému obsahu role dítěte (62). Tuto okolnost mi sdělila Jolana. Řekla mi, že chodí k lékaři a jazykové bariéry se v tu chvíli nebojí, protože by s sebou vzala svého syna, který jí bude překládat. Přitom Jolana navštěvuje kurz češtiny.

Tři z pěti oslovených respondentů bydlících v pobytovém středisku říkají, že jim nejsou dostupné léky, protože jsou pro ně drahé. Pouze dva respondenti uvedli, že využívají v případě potřeby projekt „Berlička“, který jim prostředky na léky poskytne. Nemají z čeho si léky zaplatit, dostávají pouze peníze na stravu, které jim pokryjí nákup potravin, ale kdyby si měli z této částky kupovat léky, hladověli by. Jolana si ve středisku přivydělává úklidovými pracemi, proto nějaké prostředky (na léky, telefon, dopis) má.

Negativní zážitky z domoviny v rozhovorech uvedli tři z pěti oslovených respondentů bydlících ve středisku. Ale pouze dvěma z nich se dostává pomoc psychologa. Marad mi sdělil, že jeho manželka chodila k psychologovi s depresi. Domnívám se, že mezi žadateli o mezinárodní ochranu existují negativní předsudky vůči psychologické péči. Jedna žadatelka o mezinárodní ochranu ve středisku sdělovala, že psycholog jim dokola říká, že to chce čas. Ale oni potřebují pomoci.

Z provedeného výzkumu v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí vyplynulo, že žadatelé o mezinárodní ochranu zde bydlící mají narušeny všechny své potřeby, na které jsem se dotazovala. Přestože se Správa uprchlických zařízení a neziskové organizace snaží život v této instituci zpříjemnit a pomáhat jim v náročném procesu adaptace v novém prostředí cizí země, přetrvávají některé negativní důsledky bydlení téměř tři sta lidí v jednom středisku. Sociální situace by byla dobrá, kdyby se zde

nemísilo tolik rozličných kultur a například každé patro obytné budovy by fungovalo jako komunita jedné kultury. Pracovníci se sice snaží ubytovávat na jedno patro střediska žadatele o mezinárodní ochranu podobné kultury, ale nelze toto vždy zajistit. Plně souhlasím s výrokiem „Problémy vyplývají z toho, že žijí v zařízení, které je velmi vzdálené klasickému rodinnému zázemí“ (35, s. 27).

V rámci zdravotní situace mají dostupného lékaře, ale ne přímo v azylovém zařízení. Tuto skutečnost velmi kriticky hodnotím, protože vím o některých lidech ve středisku se závažným onemocněním jako je hemofilie a v případě úrazu, nebo jakéhokoli rizika by nemusela být lékařská péče zajištěna dostatečně včas, přestože se bytové středisko nachází jeden kilometr za městem.

Z výpovědí žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí vyplynulo, že v rámci své sociální situace mají nejčastěji narušenu potřebu bezpečí a jistoty, dále potřebu lásky a společenství a následující potřeby v oblasti rodinného života, sociálních vazeb, identity, zaměstnání, soběstačnosti, komunikace a lidské důstojnosti. Potřeby mají oslovení respondenti ve všech oblastech kromě spirituálních potřeb. Potřeba bezpečí a jistoty není saturována u všech pěti oslovených respondentů a projevuje se pocity jako je nejistota a nedůvěra. Podle výzkumu, který provedla Krchová a Víznerová je život žadatelů o mezinárodní ochranu v podmínkách nejistoty, dlouhého pasivního čekání, beznaděje a obav (15). Nejistota se potvrdila i v mém výzkumu.

Potřeba lásky a společenství není naplňována u třech z pěti oslovených žadatelů o mezinárodní ochranu na soukromé adrese a představuje následující pocity: osamělost, smutek, deprese. Dvě respondentky z pěti oslovených bydlících v soukromí jsou ohroženou skupinou matek s dětmi.

Potřeby v oblasti rodinného života mají narušeny dva z pěti oslovených respondentů v soukromí. Samuelovi a Regíně se stýská po rodičích. Marina a Samuel by se chtěli vrátit do své domoviny, ale nemůžou. Oxana uvedla, že v ČR má dobré podmínky pro výchovu svých dětí, že tu jsou možnosti (školky, školy). Jak jsem se již zmínila, pro žadatele o mezinárodní ochranu je rodina velice důležitá.

Potřeby v oblasti sociálních vazeb mají narušeny dva z pěti oslovených respondentů v soukromí. Narušení není tak závažné, protože nemají přátele mezi Čechy. Jinak všech pět oslovených respondentů má přátele a mají se komu svěřit (kamarádkám, manželovi, přátelům).

Výsledky mého výzkumu odporují popsané skutečnosti, že žadatelé o mezinárodní ochranu vytvářejí uzavřené subkultury v případě odmítání majoritní společnosti a negativních zkušeností (61). Žádný z oslovených respondentů v soukromí neuvedl, že se schází se svou komunitou. Důvodem je to, že jejich komunity v místě jejich bydliště se nenacházejí.

Žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí mají narušeny potřeby v oblasti identity. Všech pět oslovených respondentů se vyslovalo, že nepatří mezi své krajany. Příčinou této skutečnosti je například u Mariny, že v Brně další lidé z Inguška nežijí. Oxana mi sdělila, že krajané z Etiopie spíše pobývají v Praze, ale v Brně jejich komunita není. Taktéž Samuel z Čečenska nemá své krajany v Brně. Všichni oslovení by jednou chtěli patřit do české společnosti. Čtyři z pěti oslovených uvedli, že nemají podporu kolektivu. Olga se vyjádřila, že podporu kolektivu sice nemá, ale podporuje ji její manžel a kamarádka. Z výpovědi Oxany je patrný vliv sociální opory její dcery. Potvrzuje se zde to, že žadatel o mezinárodní ochranu je motivován, aby zajistil svým dětem lepší budoucnost. A pokud ví, že jeho volba je účelná, může jej to posilovat a pomůže mu to zvládnout obtížné a nepříjemné situace, protože dává jeho úsilí smysl (61).

Akorát Oxana vnímá odlišnosti své a majoritní kultury. Myslí si, že lidé zde jsou velmi individualističtí. Překvapuje ji, že se všichni spoléhají na instituce a sami nedělají nic, nezapojují se do chodu a dění města. Nikomu z pěti respondentů v domácím prostředí se nezměnila role ženy a muže. Ale dvěma žadatelům o mezinárodní ochranu v pobytové středisku se genderová role změnila. Z mého výzkumu vyplynulo, že subkultury tito lidé nevytvářejí, nemají komunity. Přitom motivací k preferenci izolace a vytváření uzavřených subkultur bývá potřeba udržet si původní identitu alespoň v rámci menší skupiny, uchovat zvyky a tradice a tím i jistotu, kterou dosud poskytovaly (61).

V rámci potřeby zaměstnání je aktivita základním předpokladem pro tělesné i duševní zdraví člověka (16), ale všech pět žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v soukromí nemá práci, přestože by o ni stáli. Žádný z nich neuvedl kratší pobyt v ČR než jeden rok, který je hranicí omezující získání práce v ČR. Samuel mi sdělil, že se domnívá, že jako cizinec má čtyřikrát těžší šanci získat práci, než kdyby byl Čech. Jestliže žadatelé o mezinárodní ochranu nesmí pracovat 12 měsíců od podání žádosti o azyl, uvádí je toto opatření do stavu, kdy ztrácí každodenní povinnosti a stávají se plně ekonomicky závislími na státních prostředcích nebo pracují nelegálně (15).

Všech pět oslovených na soukromé adrese se stará o domácnost, dělá všechny běžné věci. Možnou alternativou saturace potřeby zaměstnání jsou volnočasové aktivity. Volný čas vyplňují pomocí aktivit zprostředkovaných SOZE. Všech pět respondentů to dělá především kvůli svým dětem. Chodí na kulturní akce, zúčastňují se výletů. Žadatelé si také musí vyřizovat věci na úřadech, vyhledávají právníka OPU a řeší své záležitosti.

Žadatelé o mezinárodní ochranu potřebují vědět, že mají život ve svých rukou. Jelikož nečinnost a závislost vyvolávají zoufalství, vztek, odpor a jsou příčinou vzniku různých forem protispoločenského chování (16). Z mého výzkumu vyplynulo, že tři z pěti oslovených respondentů v soukromí nemají svůj život pod kontrolou a Olga má jen částečně život pod kontrolou. Marina je závislá na pomoci azylového domu s dětmi a Oxana se domnívá, že svůj život ve svých rukou nemá, věří na osud. Všech pět oslovených v domácím prostředí si umí vyřídit věci na úřadech, rádi si ale nechají poradit od pracovníků OPU.

V oblasti komunikace chodila na kurz českého jazyka pouze Oxana a říká, že jí učení jde pomalu, její dcera ji nutí mluvit česky. Olga o kurzu uvažuje. Marina, Samuel a Regína se učí český jazyk sami, nevyhledali kurz. Všech pět oslovených v soukromí ale uvedlo, že se domluví se sociálními pracovníci. Je to jistě dáno tím, že pracovníci SOZE i OPU komunikují se žadateli o mezinárodní ochranu také anglickým, ruským a francouzským jazykem (46). A také tím, že jsou více v kontaktu s českými lidmi. Naopak v pobytovém středisku všichni navštěvují kurz češtiny.

Na otázku, zda se žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v soukromí cítí v ČR

důstojně, mi tři z pěti respondentů odpověděli negativně. Olga toto zdůvodnila tím, že se necítí důstojně kvůli finančním problémům. Samuel mi sdělil, že se necítí důstojně, protože je žadatelem o mezinárodní ochranu a z vyplývajících omezení na trhu práce. Oxana uvedla, že tady v ČR je její důstojnost méně pošlapávaná než v její původní zemi Etiopii. Dodává však, že tady trvá domáhání práv velmi dlouho. Přitom dokázat být samostatným člověkem a zvládnout postupně nový život bez pomoci druhých je významný pocit návratu vlastní důstojnosti (15). Domnívám se, že na pocitu důstojnosti v cizí zemi, se podílí více okolností. Tři respondenti mi sdělili, že se k nim pokaždé nechovají pracovníci na úřadech uctivě. Tito lidé také poukazovali na nedobré chování pracovníků v Příjímacím středisku Zastávka. Domnívám se, že díky této zkušenosti nešli do pobytového střediska a využili možnost bydlet v soukromí. Diskriminaci uvedli tři z pěti oslovených v soukromí. Dva respondenti se cítí diskriminováni jako cizinci.

Existenčně zajištění se necítí tři z pěti oslovených v domácím prostředí. Oxana uvedla, že bez pomoci přátel by bydlení v soukromí nezvládla. Samuel dodává, že je situace těžká. Po ekonomické stránce se žadatelé o mezinárodní ochranu pobývající v soukromí podle výsledků mého výzkumu moc dobře nemají. Ekonomické zajištění je odvislé od příspěvků odvozených od životního minima. Příspěvek ministerstva vnitra pobírají dva respondenti. Tři oslovení respondenti už tento příspěvek vyčerpali. Dva respondenti pobírají dávky hmotné nouze. Oxana žádá o sociální dávky po roce života mimo zařízení. Marina již jednou ztratila možnost bydlení v soukromí, raději vyhledala pomoc azylového domu pro matky s dětmi, než aby požádala o umístění do pobytového střediska. Olga ale uvedla, že by v případě ztráty bydlení o umístění do pobytového střediska požádala.

V rámci zdravotní situace uvedli čtyři oslovení respondenti bydlící v soukromí, že mají dostupného lékaře. Jen Marina uvedla, že jí dostupný lékař je, ale že každý lékař ji neošetří. Samuel se rovněž vyjádřil, že záleží na lékaři jako člověku, jestli je chce ošetřit nebo ne. Oxana říká, že jí je relativně dostupný doktor. Zdravotní pojištění mají všichni oslovení v domácím prostředí, protože měli povinnost zařídit si jej již v příjímacím středisku. Všichni oslovení v soukromí chodí k lékaři, nebojí

se jazykové bariéry, nebo neochoty lékařů. Dva respondenti sdělují, že k lékaři chodí hlavně se svými dětmi. Oni sami tolik nemarodí. Pouze Oxana říká, že jí nejsou dostupné léky, protože jsou pro ni drahé. Čtyři respondenti uvedli, že využívají v případě potřeby projekt „Berlička“, který jim prostředky na léky poskytne. Tento projekt jim je dostupný prostřednictvím SOZE. Negativní zážitky z domoviny v rozhovorech uvedli dva z pěti oslovených respondentů bydlících v soukromí. Ale žádný oslovený nevyhledal pomoc psychologa. Různí se tedy vyhledání psychologické péče, která je více dostupná prostřednictvím pobytového střediska. Domnívám se, že mezi žadateli o mezinárodní ochranu existují negativní předsudky vůči psychologické péči.

Ve srovnání nenaplněnosti potřeb u žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí a žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v soukromí v Brně jsou rozdíly. Celkově mají víc potřeb narušených žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Z výpovědí žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku vyplynulo, že v rámci své sociální situace mají nejčastěji narušenu potřebu bezpečí a jistoty, dále potřebu lásky a společenství a následující potřeby v oblasti rodinného života, sociálních vazeb, identity, zaměstnání, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, ale také spirituálních potřeb. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí mají narušeny stejné oblasti potřeb kromě spirituálních (viz kapitola 4.3.4).

Život v soukromí je podle mého výzkumu snem každého osloveného žadatele o mezinárodní ochranu bydlícím v pobytovém středisku. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí, až na respondentku Olgu, by nevyužili možnost umístění v pobytovém středisku, na které by měli nárok. Samostatné bydlení považují žadatelé o mezinárodní ochranu za základ pro život v nové zemi a plné začlenění do běžného života. Přitom odchod do soukromí není jednoduchý. Je nutné zorientovat se v nové životní situaci, v podmínkách fungování úřadů, trhu práce, vzdělávacích institucích, systému sociálního zabezpečení a zdravotní péče (15).

6. Závěr

Žadatelé o mezinárodní ochranu jsou jednou z nejzranitelnějších a nejznevýhodněnějších skupin. Procházejí změnou sociálního zařazení člověka, kdy postavení uprchlíka představuje téměř nejnižší status. Dlouhotrvající azylová procedura znamená pro mnohé žadatele o mezinárodní ochranu měsíce strávené v izolaci uprchlických zařízení nebo nejistý život v soukromí. Zajištění základních životních potřeb a poskytnutí materiální pomoci samo o sobě nestačí k důstojnému životu. Lidé, kteří žádají o mezinárodní ochranu, mají nárok také na uspokojení ostatních potřeb (16). Doba čekání na vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany je pro žadatele velmi nepříjemná. Jejich situaci lze sociální prací a nabídkou sociálních služeb jak v azylových zařízeních, tak prostřednictvím nestátních neziskových organizací zaměřených na žadatele o mezinárodní ochranu bydlících v soukromí, do značné míry pozitivně ovlivnit.

Cílem diplomové práce bylo zmapování a porovnání zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu bydlících v pobytovém středisku a těch, kteří žijí v soukromí. Tento cíl kvalitativního výzkumu byl naplněn. Podařilo se mi zmapovat, jaké oblasti potřeb mají narušeny žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení Kostelec nad Orlicí a jaké oblasti potřeb mají narušeny žadatelé o mezinárodní ochranu žijící na soukromé adrese v Brně. Z porovnání těchto dvou skupin respondentů vyplynulo, že narušeny mají všechny oblasti potřeb.

Z výpovědí žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí je zřejmé, že v rámci své sociální situace mají narušenu potřebu bezpečí a jistoty, dále potřebu lásky a společenství a následující potřeby v oblasti rodinného života, sociálních vazeb, identity, zaměstnání, soběstačnosti, komunikace, lidské důstojnosti, ale také spirituálních potřeb. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící na soukromé adrese v Brně mají narušeny stejné oblasti potřeb kromě spirituálních.

Spirituální potřeby mají narušeny žadatelé o mezinárodní ochranu bydlící ve středisku. V rámci naplňování potřeby bezpečí a jistoty a potřeby lásky a společenství se u oslovených respondentů vyskytly rozdíly. Žadatelé o mezinárodní

ochranu bydlící v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí mají více narušenu potřebu lásky a společenství. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící na soukromé adrese v Brně mají více narušenu potřebu bezpečí a jistoty. Z mého výzkumu je patrná odlišnost v přístupu ke kurzům českého jazyka, všichni žadatelé bydlící ve středisku navštěvují tento kurz, zatímco žadatelé žijící v soukromí tento kurz nevyhledávají a učí se česky sami.

V rámci vyhledávání služeb nestátních neziskových organizací, všichni oslovení mají aktivity ve volném čase. Odlišují se však možnosti, které mohou využít. Žadatelé žijící v Brně na soukromé adrese vyhledávají aktivity pořádané SOZE (kulturní akce, výlety), uvedli mi, že to dělají hlavně kvůli svým dětem. Za právní pomocí docházejí do OPU. Nabídka volnočasových aktivit je podle mého názoru bohatší (volnočasové aktivity zajišťuje Diecézní charita Hradec Králové – dřevodílnu, dílnu ručních prací, hudební dílnu) v pobytovém středisku. Pokud se žadatel dostane do apatie, prožívá depresi léčenou psychologem, mohou jeho stav tyto možnosti trávení volného času pozitivně ovlivnit.

V rámci zdravotní situace jsou na tom lépe respondenti oslovení v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Čtyři z pěti respondentů uvedli, že mají dostupného lékaře. Tři žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí mají relativně dostupného lékaře. K lékaři chodí ze soukromí především se svými dětmi, sami nemarodí, nemají časté zdravotní potíže. K lékaři chodí tři oslovení ve středisku a dvě uvedly negativní zkušenosti s lékaři. Časté zdravotní potíže má pouze Nina, která rovněž uvedla negativní zkušenost s lékařem. Tři žadatelé ze střediska se domnívají, že nemají dostupné léky, protože jsou pro ně příliš drahé. Dva respondenti využívají projekt „Berlička“, který jim poskytne prostředky na léky. Třem osloveným žadatelům o mezinárodní ochranu bydlícím ve středisku se vrací negativní zážitky ze své domoviny. Dva z nich jsou v péči psychologa. Z odpovědí žadatelů bydlících v soukromí se dvěma vrací negativní zážitky z domoviny, ale žádný nevyhledal pomoc psychologa. Různí se tedy vyhledání psychologické péče, která je více dostupná prostřednictvím pobytového střediska. Ale projekt na získání prostředků na léky je více využíván žadateli o mezinárodní ochranu žijícími v soukromí.

Zdravotní pojištění mají vyřízené obě zkoumané skupiny již z přijímacího střediska.

Život v soukromí je podle mého výzkumu snem každého osloveného žadatele o mezinárodní ochranu bydlícím v pobytovém středisku. Žadatelé o mezinárodní ochranu žijící v soukromí, až na respondentku Olgu, by nevyužili možnost umístění v pobytovém středisku, na které by měli nárok. Jak uvádí Krchová, samostatné bydlení považují žadatelé o mezinárodní ochranu za základ pro život v nové zemi a plné začlenění do běžného života **(15)**.

Využití práce v praxi spočívá především ve zpětné vazbě Pobytovému středisku Kostelec nad Orlicí. Díky zjištění zdravotně sociální situace žadatelů o mezinárodní ochranu žijících v pobytovém středisku a v soukromí došlo ke zmapování kvality systému pomoci těmto osobám. Získané informace z výzkumu budou poskytnuty pobytovému středisku pro zpětnou vazbu a pracovníci je následně mohou využít pro zlepšení kvality péče o žadatele o mezinárodní ochranu.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BURDOVÁ HRADEČNÁ, P., HONUSKOVÁ, V., ROZUMKOVÁ, P. Analýza projektu Konzorcía nevládních organizací pracujících s migranty „Proč mají zůstat stranou? – Komplexní využití potenciálu žadatelů o azyl“: *Žadatelé o mezinárodní ochranu na trhu práce*. [online]. 2008 [cit. 2009-12-10], 200 s. Dostupné z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/adatel__o_mezin_rodn__ochranu_na_trhu_pr_ce.pdf>.
2. *Cizinci v České republice* [online]. 7. 9. 2009 [cit. 2009-12-17]. Správa uprchlických zařízení, Zařízení SUZ - Azylová zařízení. Dostupné z WWW: <<http://cizinci.wordpress.com/category/cizinci-v-cr/azyl-cizinci-v-cr/>>.
3. *Cizinci v České republice* [online]. 5. 9. 2008 [cit. 2009-12-17]. Sociální zabezpečení cizinců v ČR. Dostupné z WWW: <<http://cizinci.wordpress.com/2008/09/05/socialni-zabezpeceni-cizincu-v-cr/>>.
4. Česká republika. Zákon o azylu – platný od 21. 12. 2007. *Sdružení pro integraci a migraci*. 2007, s. 1-45. Dostupný z WWW: <<http://www.uprchlici.cz/cs/aktualne/zakony.html>>.
5. DVOŘÁKOVÁ J., HORSKÁ, J. A KOL.: *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi – příručka pro pedagogy*. 1. vyd., Praha: TRITON, 2008, 154 s., ISBN 978-80-7387-044-7.
6. DYMEŠOVÁ, G.: Sociální práce se žadateli žijícími v soukromí. In *Sociální práce s uprchlíky*. Zlín: Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2003. s. 79. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.cz/dokumenty/opu-socialni-prace-s-uprchliky.pdf>>.
7. DYMEŠOVÁ, G.: Základní odlišnosti v sociální práci se žadateli o azyl a českými občany. In *Sociální práce s uprchlíky*. Zlín : Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2003. s. 79. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.cz/dokumenty/opu-socialni-prace-s-uprchliky.pdf>>.

8. HOSKOVCOVÁ, S. *Psychosociální intervence*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 173 s. ISBN 978-80-246-1626-1.
9. JASTRAM, K. *Ochrana uprchlíků: průvodce mezinárodním uprchlickým právem*. 1. vydání. Ženeva: Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, 2004. 148 s. ISBN 92-9142-133-2.
10. KEBZA, Vladimír. *KOSMAS* [online]. 2005 [cit. 2010-02-27]. Psychosociální determinanty zdraví - Anotace. Dostupné z WWW: <http://www.kosmas.cz/knihy/125150/psychosocialni-determinanty-zdravi/>.
11. KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. 1. vydání. Praha: Academia, 2005. 264 s. ISBN-10: 80-200-1307-5.
12. KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly ze sociální práce*. 1. vydání. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, Katedra psychologie a sociální práce, 2004. 100 s. ISBN 80-7042-682-9.
13. KOLEKTIV AUTORŮ. *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi*. 1. vydání. Praha: TRITON, 2008. 365 s. ISBN 978-80-7387-097-3.
14. KOPŘIVOVÁ, J. Mít kde žít - Pobytové středisko Zastávka: Pomoc a zázemí. *Sociální práce - časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci: Sociální práce s imigranty*. 2007, 2, s. 29-30. ISSN 1213-6204.
15. KRCHOVÁ A., VÍZNEROVÁ H. *Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy*. 1. vydání. Praha: Evropská kontaktní skupina v České republice, 2008. 76 s. ISBN 978-80-254-2035-5.
16. MATOUŠEK, O.: *Sociální práce v praxi*. 1. vyd., Praha: Portál, 2005, 352 s. 80-7367-002-X.
17. MASLOW, A. H.: *Remarks on existentialism and psychology*. Existentialist Inquiries, 1960, 1, 1-5.
18. *MIGHEALTHNET* [online]. 2008 [cit. 2010-02-06]. Nároky uprchlíků a azylantů na zdravotní péči. Dostupné z WWW: http://mighealth.net/cz/index.php/N%C3%A1roky_uprchl%C3%ADk%C5%AF_a_azylant%C5%AF_na_zdravotn%C3%ADp%C3%A9%C4%8Di.

19. *MIGHEALTHNET* [online]. 2008 [cit. 2010-02-06]. Práva a povinnosti žadatelů dle zákona o azylu. Dostupné z WWW: <http://mighealth.net/cz/index.php/Uprchl%C3%ADci_a_%C5%BEadatel%C3%A9_o_azyl>.
20. *MIGHEALTHNET* [online]. 2008 [cit. 2010-02-06]. Zdravotní stav uprchlíků a asylantů. Dostupné z WWW: <http://mighealth.net/cz/index.php/Zdravotn%C3%ADstav_uprchl%C3%ADk%C5%AF_a_asylant%C5%AF>.
21. MIKLUŠÁKOVÁ, M. Podle mluvčí UNHCR se žádný orgán státní správy komplexně nevěnuje integraci asylantů. *Sociální práce - časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci: Sociální práce s imigranty*. 2007, 2, s. 8-11. ISSN 1213-6204.
22. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2007, 16. 11. 2007 [cit. 2009-12-17]. Správa uprchlických zařízení - Azylová zařízení - Pobytové středisko. Dostupné z WWW: <<http://web.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/zarizeni.html#sluzby>>.
23. *Ministerstvo vnitra České republiky: Migrační a azylová politika České republiky* [online]. 29. 1. 2010 [cit. 2010-02-06]. Výroční zpráva o situaci v oblasti mezinárodní ochrany na území ČR v roce 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-migrace-a-azyly-169108.aspx>>.
24. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2008, 9. 10. 2007 [cit. 2009-12-17]. Správa uprchlických zařízení - Azylová zařízení - pobytové středisko Kostelec nad Orlicí. Dostupné z WWW: <<http://web.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/kostelec.html>>.
25. MOTEJL, O. *Veřejný ochránce práv - ombudsman* [online]. 15. 5. 2008 [cit. 2010-04-08]. Žadatelé o azyl nemají na lékařskou péči. Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2008/zadatele-o-azyl-nemaji-na-lekarskou-peci/>>.
26. MŮHLPACHR, P. *Sociální práce*. 1. vydání. Masarykova univerzita v Brně Pedagogická fakulta, 2004. 100 s. ISBN 80-210-3323-1.

27. *NESEHNUTÍ Brno* [online]. 2004 [cit. 2010-04-20]. Bezpečí pro uprchlíky - naše aktivity. Dostupné z WWW: <<http://uprchlik.ecn.cz/cz/index.html>>.
28. *NESEHNUTÍ Brno* [online]. [cit. 2010-04-20]. Bezpečí pro uprchlíky. Dostupné z WWW: <<http://nesehnuti.cz/index.php?rubrika=1&tex=97&polozka=2&umisteni=1&layout=1&jazyk=1>>.
29. OŠMERA, R. *NESEHNUTÍ Brno: „UDĚLEJTE S NÁMI COKOLIV, HLAVNĚ UŽ NÁS NENECHÁVEJTE V TÁBOŘE“ O životě příchozích v Pobytových střediscích* [online]. 2004 [cit. 2010-04-22]. Bezpečí pro uprchlíky. Dostupné z WWW: <<http://uprchlik.ecn.cz/cz/tabory.html>>.
30. *OPU Brno* [online]. c2005 [cit. 2010-04-22]. Klienti OPU. Dostupné z WWW: <http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=3&Itemid=7<=cs>.
31. *OPU* [online]. c2005 [cit. 2010-04-22]. Kdo jsme. Dostupné z WWW: <http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=6<=cs>.
32. *OPU* [online]. c2005 [cit. 2010-04-22]. Naše služby. Dostupné z WWW: <http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=2<=cs>.
33. *OPU* [online]. c2005 [cit. 2010-04-16]. OPU Brno. Dostupné z WWW: <http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=76&Itemid=31<=cs>.
34. PEXIDR, K. *Jak žít*. 1. vydání. Plzeň: NAVA, 2006. 204 s. ISBN 80-7211-234-1.
35. PILAT, L. Každý klient přichází do pobytového střediska se svým osobním příběhem. *Sociální práce - časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci: Sociální práce s imigranty*. 2007, 2, s. 27-28. ISSN 1213-6204.

36. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 2. vydání. Praha : Portál, 2007. 220 s. ISBN 978-80-7367-280-5.
37. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. c2003 - 2010 [cit. 2010-02-10]. Zákony ČR - Zákon o azylu. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=325/1999&PC_8411_l=325/1999&PC_8411_ps=10#10821>.
38. ROZUMEK, M. Cizincům schází dostupnost kvalitní bezplatné sociální a právní pomoci, říká ředitel OPU. *Sociální práce - časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci: Sociální práce s imigranty*. 2007, 2, s. 17-18. ISSN 1213-6204.
39. ROZUMEK, M. Slučování rodin uprchlíků. In ROZUMEK, Martin; VRÁTNÁ, Pavla. *Právo cizince na rodinný život*. Praha 1, Organizace pro pomoc uprchlíkům: LATNER, 2003. s. 126.
40. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. O organizaci. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=129>.
41. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. O nás. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=2>.
42. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Sociální poradenství. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=207>.
43. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=325>.
44. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Dobrovolnická služba. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=214>.
45. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Evropský uprchlický fond - Berlička. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=134>.

46. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Evropský uprchlický fond – Právní poradenství. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=134>.
47. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Evropský uprchlický fond – Volnočasové aktivity. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=134>.
48. *Sdružení občanů zabývajících se emigranty* [online]. [cit. 2010-04-16]. Realizované projekty - Berlička. Dostupné z WWW: <http://www.soze.cz/?page_id=201>.
49. *Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra* [online]. 2009 [cit. 2010-02-01]. Pobytové středisko. Dostupné z WWW: <<http://www.suz.cz/pages/6.html#pos>>.
50. *Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra* [online]. 2009 [cit. 2010-02-01]. Výroční zpráva 2008. Dostupné z WWW: <<http://www.suz.cz/pages/4.html>>.
51. *Správa uprchlických zařízení* [online]. 2008, 22. 5. 2008 [cit. 2010-03-20]. Multifunkční hřiště v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/projekty.html#hriste>>.
52. *Správa uprchlických zařízení MV* [online]. 2009 [cit. 2010-03-21]. Fotogalerie - Kostelec nad Orlicí - sportovní hřiště. Dostupné z WWW: <<http://www.suz.cz/pages/PhotoGallery.html>>.
53. *Státní zdravotní ústav* [online]. 2008 [cit. 2010-02-27]. Témata zdraví a bezpečnosti - Podpora zdraví – Psychosociální determinanty. Dostupné z WWW: <<http://www.szu.cz/tema/podpora-zdravi/psychosocialni-determinanty>>.
54. ŠÍŠKOVÁ, T, et al. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9.

55. ŠTĚCHOVÁ, M. Oběti internetnického násilí. *Kriminalistika*. 2001, 34, 4, s. 299-306. ISSN 1210-9150.
56. TÓTHOVÁ, V. *Ošetrovatelství*. 1. vyd., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2000, 218 s., ISBN 80-7040-454-X.
57. TRACHTOVÁ, E. *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*. 2. vydání., Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2005, 186 s. ISBN 80-7013-324-4.
58. UNHCR [online]. Budapešť: Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky regionální zastoupení pro střední Evropu, červenec 2009 [cit. 2010-04-23]. Zpráva AGDM 2008 - Být uprchlíkem - Jak žijí uprchlíci a žadatelé o azyl ve střední Evropě. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.cz/dokumenty/byt-uprchlikem-2008.pdf>>.
59. UNHCR: *REFUGEES, IDPs AND MIGRANTS AND ASYLUM SEEKERS* [online]. 2009 [cit. 2010-04-23]. PROTECTING REFUGEES & THE ROLE OF UNHCR 2008-2009. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr-centraleurope.org/images/stories/news/docs/02_Protecting%20Refugees/2_1_Protecting%20Refugees%20brochure_REG/NEWProtRefbrochure_ENG2009-10.pdf>.
60. UNHCR: *SOME FREQUENTLY ASKED QUESTIONS ABOUT REFUGEES* [online]. 2009 [cit. 2010-04-23]. PROTECTING REFUGEES & THE ROLE OF UNHCR 2008-2009. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr-centraleurope.org/images/stories/news/docs/02_Protecting%20Refugees/2_1_Protecting%20Refugees%20brochure_REG/NEWProtRefbrochure_ENG2009-10.pdf>.
61. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
62. VÁGNEROVÁ, M.; HADJ-MOUSSOVÁ, Z.; ŠTECH, S.. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 2001. 230 s. ISBN 80-7184-929-4.

63. WALTER, D. *ICM NIDM* [online]. únor 2007, srpen 2008 [cit. 2010-04-01].
Uprchlíci – azylová procedura. Dostupné z WWW:
<<http://www.icm.cz/uprchlici-azylova-procedura>>.
64. Zákon č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi. *ÚZ číslo 776 Sociální zabezpečení*. 1.
vyd. Ostrava: Sagit, 2010, 288 s. ISBN 978-80-7208-794-5.

8. Klíčová slova

Pobytové středisko

Sociální situace

Zdravotní situace

Žadatel o mezinárodní ochranu

Život v soukromí

9. Přílohy

Příloha 1: Arménská lidová píseň „Jare mardun“ zazpívaná na CD s názvem „Duha smíru“ v rámci projektu „Kulturní integrace dětí cizinců“

Příloha 2: Rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany v roce 2009

Příloha 3: Zájmové a volnočasové aktivity v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Příloha 4: Multifunkční hřiště v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí

Příloha 5: Finanční příspěvek na samostatné vaření v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí

Příloha 6: Fotografie - Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí

Příloha 7: Služby sociálního šatníku v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Příloha 8: Poradna pro cizince a uprchlíky Hradec Králové

Příloha 9: Volnočasová aktivita SOZE – Výlet na Špilberk (výstava Milana Magniho „Rám příštích obrazů“)

Příloha 10: Podklad pro rozhovory v češtině

Příloha 11: Podklad pro rozhovory v angličtině

Příloha 12: Podklad pro rozhovory ve francouzštině

Příloha 1 Arménská lidová píseň „Jare mardun“ zazpívaná na CD s názvem „Duha smíru“ v rámci projektu „Kulturní integrace dětí cizinců“

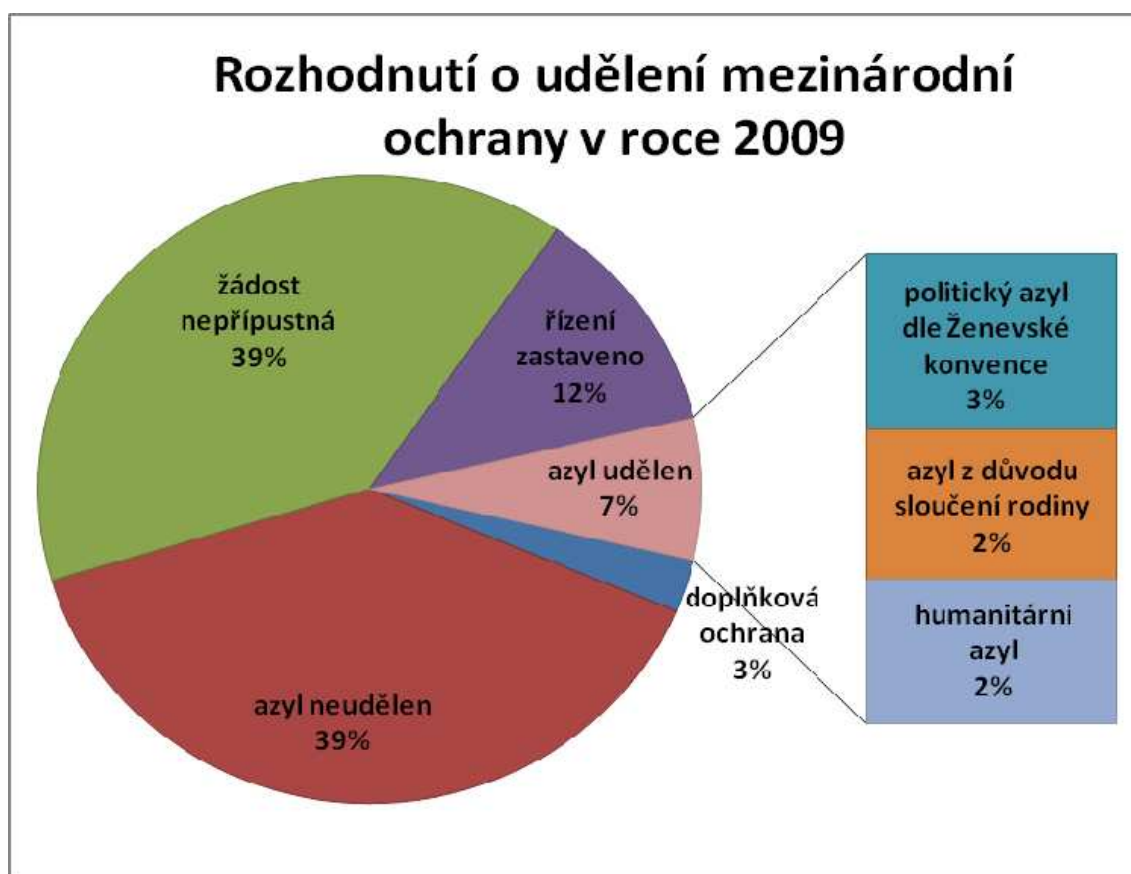
Milovaný dává člověku mnoho ran a tisíce mučení,
kdo miluje, ten pochopí mé trápení.
Srdce měl jako ze skály,
nedal mi žádný lék na mé rány.
Zpívám jako slavík o svém trápení,
oheň lásky srdce mého klid nedá mi.

Arménská lidová píseň „Jare Mardun“ (Milovaný)

Tato arménská lidová píseň byla nazpívána Alvínou z Arménie z pobytového střediska Kostelec nad Orlicí na hudební CD s názvem „Duha smíru“. Toto CD vzniklo v roce 2009 v rámci projektu „Kulturní integrace dětí cizinců“. Vydavatelem CD je Diecézní charita Brno. Projekt byl finančně podpořen Charitou Švýcarsko. Základní ideou projektu bylo přispět k integraci cizinců do české společnosti, zejména pak podpořit děti žadatelů o udělení mezinárodní ochrany, které bývají v řadě případů ohroženy sociálním vyloučením. Současně bylo záměrem Diecézní charity Brno seznámit českou veřejnost s odlišnými kulturami a připomenout, že také cizinci, žijící na území ČR, pocházejí ze zemí s bohatou kulturní tradicí, disponují hudebním vzděláním, zájmem a nadáním.

Zdroj: DIECÉZNÍ CHARITA BRNO. *Duha smíru*. [CD-ROM]. Brno: 2009.

Příloha 2 Rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany v roce 2009

Zdroj: <http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-migrace-a-azyly-169108.aspx>

Příloha 3 Zájmové a volnočasové aktivity v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Řezbářská dílna, dílna ručních prací a hudební dílna v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Cíl projektu: prevence sociálního vyloučení uprchlíků – žadatelů o azyl prostřednictvím tvůrčí práce v dílnách, kde se mohou dále rozvíjet, získávat a udržovat pracovní dovednosti i v době, kdy jim není umožněn v ČR přístup na trh práce. Současně zde mají možnost smysluplně trávit volný čas, dále se vzdělávat a učit se novým technikám.

Prezentační aktivity: prostřednictvím výstav výrobků, které cizinci vytvoří v dílnách, a také formou kulturních vystoupení při akcích v pobytovém středisku (dále jen PoS) i na multikulturních akcích pro veřejnost mimo PoS, mohou cizinci prezentovat kulturu svého národa.

Tento projekt podporuje vzájemné sblížení mezi národy, přispívá ke vzájemnému poznávání a respektování ve vztahu mezi českou majoritní společností a žadateli o azyl z různých zemí.

Řezbářská dílna, dílna ručních prací a hudební dílna v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Otevřeno:

Řezbářská dílna PoS Kostelec nad Orlicí – budova 02 (suterén)
pondělí, úterý, středa 9:00 - 16:00
čtvrtek, pátek 10:00 – 16:00

Dílna ručních prací PoS Kostelec nad Orlicí – budova 02 (suterén)
pondělí, úterý, středa 9:00 - 16:00
čtvrtek, pátek 10:00 – 16:00

Hudební dílna PoS Kostelec nad Orlicí – budova 03
pondělí, středa 9:30 - 16:30
pátek 9:30 - 15:30

Tento projekt podporují: Evropská unie – Evropský uprchlický fond, Správa uprchlických zařízení MVČR, Krajský úřad Královéhradeckého kraje

Zdroj: http://www.hk.caritas.cz/upr_aktivita.php

Příloha 4 Multifunkční hřiště v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí

Z finančních prostředků EUF 2006 byla realizována stavba multifunkčního hřiště sloužícího sportovním aktivitám (basketbal, volejbal, kopaná) v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí.

Zdroj: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/suz/projekty.html#hriste>

Multifunkční hřiště v Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí

Zdroj: <http://www.suz.cz/pages/PhotoGallery.html>

Příloha 5 Finanční příspěvek na samostatné vaření Pobytovém středisku Kostelec nad Orlicí v roce 2008 byl následující:

jednotlivci – dospělé osoby – 103,- Kč na den,
první dospělý člen rodiny – 95,- Kč na den,
druhý a další dospělý člen rodiny – 85,- Kč na den,
dítě do 6 let – 52,50 Kč na den,
dítě 6-15 let – 64,- Kč na den,
dítě 15 – 26 let, nezaopatřené dítě 74,- Kč na den.

Zdroj: <http://www.suz.cz/pages/4.html>

Příloha 6 Pobytové středisko Kostelec nad Orlicí

Zdroj: <http://www.unhcr.cz>

Příloha 7 Služby sociálního šatníku v Pobytovém středisku MV ČR pro žadatele o azyl v Kostelci nad Orlicí

Pracovníci charity zajišťují pro obyvatele pobytového střediska MV ČR pro žadatele o azyl standardní služby sociálního šatníku. Uprchlíci si zde mohou vybrat potřebné ošacení, obuv, dětské kočárky apod. Tento sociální šatník provozuje Oblastní charita Ústí nad Orlicí.

Otevřeno: pondělí (1x za 2 týdny)

Tento projekt podporuje: Správa uprchlických zařízení MV ČR, farní a oblastní Charity.

Zdroj: http://www.hk.caritas.cz/upr_satnik.php

Příloha 8 Poradna pro cizince a uprchlíky Hradec Králové

Poradna pro cizince a uprchlíky Diecézní charity Hradec Králové poskytuje bezplatné poradenské a asistenční služby uprchlíkům, cizincům a žadatelům o mezinárodní ochranu (azyl) v Pobytovém středisku MV ČR v Kostelci nad Orlicí.

Poskytované služby:

- sociální a právní poradenství
- informace o právních předpisech ČR a Evropské unie, které se týkají uprchlictví a cizinecké problematiky
- asistence při jednáních na úřadech
- asistence v průběhu azylového řízení
- sociální pomoc a krizová intervence
- vzdělávací programy – kurz češtiny pro cizince

Otevřeno:

Pondělí, úterý, středa 9:00 – 12:00, 13:00 - 16:00 hod. Konzultace jsou možné také dle individuální domluvy.

V rámci právního a sociálního poradenství pro cizince a uprchlíky realizujeme následující projekty spolufinancované EU:

- **POSKYTOVÁNÍ ASISTENČNÍCH SLUŽEB CIZINCŮM ZE TŘETÍCH ZEMÍ**

Cíl projektu: Efektivní poskytování komplexních bezplatných asistenčních služeb cizincům – příslušníkům třetích zemí – za účelem posílení jejich adaptability a integrace do majoritní společnosti. Asistenční služby zahrnují vedle poskytování sociálního a právního poradenství také realizaci kurzu češtiny pro cizince.

Tento projekt spolufinancuje Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí a Ministerstvo vnitra ČR.

- **PRÁVNÍ A SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ PRO ŽADATELE O UDĚLENÍ MEZINÁRODNÍ OCHRANY S VYUŽITÍM TLUMOČNICKÝCH SLUŽEB**

Cíl projektu: Efektivní poskytování komplexních asistenčních služeb pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany a posílení sociální adaptability klientů poradny. Záměrem projektu je také usnadnění přístupu k právnímu a sociálnímu poradenství s využitím tlumočnických služeb se zřetelem na vysoce zranitelné skupiny osob.

Tento projekt spolufinancuje Evropský uprchlický fond. Činnost poradny dále podporují: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Správa uprchlických zařízení MV ČR, Královéhradecký kraj, drobní dárci, Tříkrálová sbírka.

Zdroj: http://www.hk.caritas.cz/upr_poradna.php

Příloha 9 Volnočasová aktivita SOZE – Výlet na Špilberk (Výstava Milana Magniho „Rám příštích obrazů“)

Místo konání: Muzeum města Brna, II. patro západního křídla hradu Špilberk

Doba konání: 11. 3. – 18. 4. 2010

Otevřeno: pondělí až neděle: 10 – 18 hodin

Zdroj: <http://www.spilberk.cz/index.php?pg=zobraz&co=milan-magni-ram-pristich-obrazu>

Dílo Milana Magni, které patří k brněnské malbě posledních desetiletí, má také svá specifika. Brněnský okruh je v rámci českého umění posledních třiceti let vnímán zejména jako bašta konceptualismu a různých směrů abstrakce či konstruktivního tvoření. Magni, který svým dynamismem a spontánním malířským rukopisem nekalkuluje s tím, aby se zalíbil, trochu vypadává z tohoto brněnského jakoby spořádaného a klidného konceptu. Možná právě v tom spočívá jeho originalita a přínos české malbě.

Ukázka:

Zdroj: http://brno.idnes.cz/spilberk-zve-na-vystavu-milana-magniho-dys-/brno-zpravy.asp?c=A100310_193926_brno-zpravy_aja

Příloha 10 Podklad pro rozhovory v češtině

Podklad pro rozhovory se žadateli o udělení mezinárodní ochrany v Pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí a v soukromí

- 1, Jste muž nebo žena?
- 2, Věk: Kolik Vám je let?
- 3, Jaká je Vaše Země původu? (národnost)
- 4, Jak dlouho pobýváte v České republice? (délka pobytu)
- 5, Kde pobýváte do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany? (v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra, v soukromí)
- 6, Jak vnímáte tuto dobu? (cítíte nejistotu, máte obavy, naději...)
- 7, Jak se cítíte v nové zemi?
- 8, Domníváte se, že jste existenčně zajištěn/a?
- 9, Jste v České republice sama s dítětem?
- 10, Jste senior /ka ?
- 11, Pociťujete, že Vám někdo ubližuje? (fyzicky, psychicky)
- 12, Máte nějaký handicap – omezení? (fyzické, psychické)
- 13, Míváte pocity: nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj (potřeba bezpečí a jistoty)
- 14, Míváte pocity: osamělost, smutek, zbytečnost, deprese (potřeba lásky a společnosti)

Sociální situace

Rodina

- 15, Máte v České republice také svoji rodinu?
- 16, Pokud ano, máte možnost ji vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z Vaší kultury?
- 17, Cítíte se dobře v České republice se svou rodinou?
- 18, Pokud zde nemáte svoji rodinu, jak zvládáte smutek z odloučení?

- 19, Chtěl/a byste se jednou vrátit do své domoviny? (pro nespokojenost zde)
- 20, Myslíte si, že v České republice máte dobré podmínky (pro Vás vhodné) pro výchovu své rodiny, nebo pro budování své rodiny?

Sociální vazby (sociální síť)

- 21, Máte nyní blízké přátele? V pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení ministerstva vnitra, v soukromí – sousedi (krajané?)
- 22, Máte se komu svěřit, pokud máte starosti? (potřebujete vyslechnout)
- 23, Přátelíte se s majoritní společností (s Čechy)? Máte přátele mezi Čechy?

Soběstačnost

- 24, Domníváte se, že máte svůj život pod kontrolou?
- 25, Umíte si sám/a zařídit věci (formality) na úřadech?
- 26, Nebo raději vyhledáte pomoc (přátel, sociálního pracovníka, dobrovolníka) a jste přitom nečinný/á (cítíte zoufalství, vztek, odpor)?

Komunikace

- 27, Jakou řečí hovoříte?
- 28, Umíte česky, rozumíte česky?
- 29, Navštěvujete kurz češtiny? Nebo o tom uvažujete, že byste začal/a chodit na takový kurz?
- 30, Jak zvládáte jazykovou bariéru? (tlumočník)
- 31, Domluvíte se se sociální pracovníci, s úřednicemi?
- 32, Dostáváte srozumitelné informace?

Zaměstnání (aktivita)

- 33, Máte práci získanou prostřednictvím úřadu práce? (pokud čekají déle než rok)
- 34, Máte nějaké aktivity ve volném čase? (ruční práce, řemeslné aktivity, výpomoc v kuchyni, čajovna, knihovna, dětské centrum, hřiště, sportovní vyžití, kulturní akce, výlety)

35, Staráte se o domácnost? (rodina)

Identita

36, Patříte do komunity svých krajanů?

37, Patříte do české společnosti? Chtěl/a byste patřit? (jednou, splynout s majoritou)

38, Máte podporu kolektivu?

39, V případě potřeby dostane se Vám pomoci?

40, Kulturní identita: Máte (vnímáte) odlišnosti své a majoritní kultury?

41, Identita- role: Změnila se Vám role při emigraci? Změnilo se postavení ženy, muže ve Vaší původní kultuře a v kultuře kde se dnes pohybujete?

Ekonomická stránka života

42, Pobíráte dávky sociálního zabezpečení? (pomoc v hmotné nouzi)

Pobíráte finanční příspěvek MV první 3 měsíce? (pokud žijete v soukromí - až do výše životního minima)

43, Pokud ztratíte možnost ubytování, uvažujete o tom, že požádáte o umístění v uprchlickém středisku?

44, Dostáváte kapesné v Pobytovém středisku Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra?

Zdravotní situace

Zdraví

45, Myslíte si, že je Vám dostupná lékařská péče? (smluvní doktor- právo na bezplatné poskytnutí základní zdravotní péče, avšak pouze v tzv. smluvních zdravotnických zařízeních – v soukromí?)

46, Máte zařízené zdravotní pojištění? (musí v přijímacím středisku k VZP, komplexní prohlídka)

47, Chodíte k lékaři v případě potíží? Jestliže nechodíte – proč? (jazyková bariéra, neochota, nezájem, neprofesionalita)

48, Máte často zdravotní potíže? (stresová zátěž, nejistota)

49, Myslíte si, že jsou pro Vás v České republice drahé léky? A proto nedostupné?

50, Vrací se Vám negativní zážitky z domoviny?

51, Pokud ano, dostává se Vám pomoci psychologa?

Lidská důstojnost

52, Chovají se k Vám lidé (pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře) uctivě?

53, Cítíte se v České republice důstojně? (uplatnění lidských práv)

54, Myslíte si, že jste diskriminován/a? (v rámci získaného socioekonomického statusu, národnosti,....)

Spirituální potřeby

55, Máte možnost realizovat (podmínky) své náboženství? (chrám, mešita, místnost)

56, Cítíte v České republice, že zde můžete svobodně vyznávat své náboženství?

Příloha 11 Podklad pro rozhovory v angličtině

Podklad pro rozhovory se žadateli o udělení mezinárodní ochrany v Pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí a v soukromí

- 1, Jste muž x žena? / Are you man or woman?
- 2, Věk /Age (How old are you?)
- 3, Jaká je Vaše Země původu? (národnost) / What is your nationality? (What is your country of origin?)
- 4, Jak dlouho pobýváte v České republice? (délka pobytu) / How long are you staying in the Czech Republic?
- 5, Kde pobýváte do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany? (v pobytovém středisku, v soukromí) / Where are you staying until the date obtaining of the application of international protection? (in private)
- 6, Jak vnímáte tuto dobu? (cítíte nejistotu, máte obavy, naději...) / How do you perceive this period? (feel uncertainty, fear you, hope ...)
- 7, Jak se cítíte v nové zemi? / How do you feel in the new country?
- 8, Domníváte se, že jste existenčně zajištěn/a? / Are you assured?
- 9, Jste v České republice sama s dítětem? / Are you alone with your child in the Czech Republic?
- 10, Jste senior? / Are you retired?
- 11, Pociťujete, že Vám někdo ubližuje? (fyzicky, psychicky) / Does somebody maltreat? (physicaly or psychical)
- 12, Máte nějaký handicap – omezení? (fyzické, psychické) / Do you have a handicap? (physical or psychical)
- 13, Míváte pocity: nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj? / Do you have feelings of uncertainty, anxiety, fear, jeopardy, aggression, unbelief, despair?
- 14, Míváte pocity: osamělost, smutek, zbytečnost, deprese? / Do you have feelings of loneliness, sadness, disutility, depression?

Sociální situace / Social situation

Rodina / Family

15, Máte v České republice také svoji rodinu? / Do you have your own family in the Czech Republic?

16, Pokud ano, máte možnost ji vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z Vaší kultury? / If yes, do you have this possibility to educate/bring up your child in accordance with your traditions and belief?

17, Cítíte se dobře v České republice se svou rodinou? / Do you feel good in the Czech Republic?

18, Pokud zde nemáte svoji rodinu, jak zvládáte smutek z odloučení? / If you have not your family in the Czech Republic, what are your feelings?

19, Chtěl/a byste se jednou vrátit do své domoviny? (pro nespokojenost zde) / Do you want return to your country? (for example for dissatisfaction here)

20, Myslíte si, že v České republice máte dobré podmínky (pro Vás vhodné) pro výchovu své děti, nebo pro budování své rodiny? / Do you think that you have good conditions to educate your children or build up your family in the Czech Republic?

Sociální vazby (sít') / Social relations

21, Máte nyní blízké přátele? V Pobytovém středisku, v soukromí – sousedí (krajané?) / Do you have close friends now? (in residence center, neighbours, fellow-countrymen)

22, Máte se komu svěřit, pokud máte starosti? (potřebujete vyslechnout) / Do you have a possibility to open one's heart to somebody? (Do you need listen to?)

23, Přátelíte se s majoritní společností (s Čechy)? / Do you have good relationship with Czech?

Soběstačnost / Self-support

24, Domníváte se, že máte svůj život pod kontrolou? / Do you have your life in your hand (under the control)

25, Umíte si sám/a zařídit věci (formality) na úřadech? / Do you arrange your formalities in the administrative department (office)?

26, Nebo raději vyhledáte pomoc (přátel, sociálního pracovníka, dobrovolníka) a jste přitom nečinný/á (cítíte zoufalství, vztek, odpor)? / Or, do you look for help from friend, social worker, volunteer and you are inactive (do you feel desperation, rage, opposition)?

Komunikace / Communication

27, Jakou řečí hovoříte? / Which language do you speak?

28, Umíte česky, rozumíte česky? / Do you speak Czech? Do you understand Czech?

29, Navštěvujete kurz češtiny? Nebo o tom uvažujete, že byste začal/a chodit na takový kurz? / Do you study Czech course? Do you want to start?

30, Jak zvládáte jazykovou bariéru? (tlumočnick) / Do you have language barrier? What are you doing with that?

31, Domluvíte se se sociální pracovníci, s úřednicemi? / Do you understand office worker?

32, Dostáváte srozumitelné informace? / Do you get understandable information?

Zaměstnání (aktivita) / Job

33, Máte práci získanou prostřednictvím úřadu práce? (pokud čekají déle než rok) / Do you have your job from the Bureau of Labor? (if you wait one year)

34, Máte nějaké aktivity ve volném čase? (ruční práce, řemeslné aktivity, výpomoc v kuchyni, čajovna, knihovna, dětské centrum, hřiště, sportovní vyžití, kulturní akce, výlety) / What are your favourite freetime activities? (handwork, industrial arts, help in the kitchen, tearoom, library, children center, sportground, sport activities, culture, trips)

35, Staráte se o domácnost? (rodina) / Do you care for household?

Identita / Identity

36, Patříte do komunity svých krajanů?

37, Patříte do české společnosti? Chtěl/a byste patřit? (jednou, splynout s majoritou) / Do you fall into the Czech society? Do you want to fall into?

38, Máte podporu kolektivu? / Do you have backing of collective?

39, V případě potřeby dostane se Vám pomoci? / Do you get help, when you need?

40, Kulturní identita: Máte (vnímáte) odlišnosti své a majoritní kultury? / Cultural identity: Do you perceive differences between you and majority?

41, Identita- role: Změnila se Vám role při emigraci? Změnilo se postavení ženy, muže ve Vaší původní kultuře a v kultuře kde se dnes pohybujete? / Identity – role: Your role was changed during emigration? The status of woman or man was also changed in your original culture and in your present (today's) culture?

Ekonomická stránka života / Economical aspect of your life

42, Pobíráte dávky sociálního zabezpečení? (pomoc v hmotné nouzi) / Are you on the dole?

43, Pokud ztratíte možnost ubytování, uvažujete o tom, že požádáte o umístění v uprchlickém středisku? / If you lose the possibility of accommodation, considering that you apply for placement in a refugee camp?

Zdravotní situace / Medical situation

Zdraví / Health

44, Myslíte si, že je Vám dostupná lékařská péče? / Do you have accessible medical care? (contract surgeon)

45, Máte zařízené zdravotní pojištění? / Do you have health insurance?

46, Chodíte k lékaři v případě potíží? Jestliže nechodíte – proč? (jazyková bariéra, neochota, nezájem, neprofesionalita) / Do you visit your doctor when you are ill? If no, why? (language barrier, unwillingness, lack of interest, unprofessional conduct)

47, Máte často zdravotní potíže? / Do you have often health troubles? (stress, uncertainty)

48, Myslíte si, že jsou pro Vás v České republice drahé léky? A proto nedostupné? /
Do you think that the medicaments are expensive for you in the Czech Republic?
And so, inaccessible?

49, Máte finanční prostředky na nákup léků? / Do you have money to buy drugs?

50, Vrací se Vám negativní zážitky z domoviny? / Does your negative experience
from your country return to yourself?

51, Pokud ano, dostává se Vám pomoci psychologa? / If yes, do you have help
of psychologist?

Lidská důstojnost / Human dignity / Dignité humaine

52, Chovají se k Vám lidé (pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře) uctivě? /
Do Czech people have just conduct?

53, Cítíte se v České republice důstojně? (uplatnění lidských práv) / Do you feel
dignified in the Czech Republic? (Human rights)

54, Myslíte si, že jste diskriminován/a? (v rámci získaného socioekonomického statusu,
národnosti,...) / Do you think that you are underprivileged? (in the social-economic
context, nationality, ...)

Spirituální potřeby / Spiritual needs

55, Máte možnost realizovat (podmínky) své náboženství? (chrám, mešita, místnost) /
Can you practice your religion?

56, Cítíte v České republice, že zde můžete svobodně vyznávat své náboženství? /
Do you think that you can profess your religion in the Czech Republic?

Příloha 12 Podklad pro rozhovory ve francouzštině

**Base pour des interviews avec les demandeurs de protection internationale
dans le centre résidentiel à Kostelec nad Orlicí en privé**

Jste muž x žena? / Etes-vous homme ou femme?

Věk / Âge (Âge Quel est votre âge?)

Jaká je Vaše Země původu? (národnost) / Quelle est votre nationalité?

Jak dlouho pobýváte v České republice? (délka pobytu) / Combien de temps êtes-vous dans la République tchèque?

Kde pobýváte do vyřízení žádosti o udělení mezinárodní ochrany? (v Pobytovém středisku, v soukromí) / Où est-ce que vous séjournerez jusqu'à la date pour l'acquisition la demande de la protection internationale? (dans le centre résidentiel et du statut de réfugié Services Administration du Ministère de l'Intérieur, en privé)

Jak vnímáte tuto dobu? (cítíte nejistotu, máte obavy, naději...) / How do you perceive this period? / Comment est-ce que vous voyez cette période? (feel incertitude, vous avez peur, espoir ...)

Jak se cítíte v nové zemi? / Comment est-ce que vous sentez dans le nouvel pays?

Domníváte se, že jste existenčně zajištěn/a? / Etes-vous assuré, -e?

Jste v České republice sama s dítětem? Etes-vous seule avec enfant dans la République tchèque?

Jste senior? / Etes-vous en retraite?

Pocitujete, že Vám někdo ubližuje? (fyzicky, psychicky) / Pensez-vous que quelqu'un vous blesse? (physique ou psychique)

Máte nějaký handicap – omezení? (fyzické, psychické) / Avez-vous un handicap? (physique ou psychique)

Míváte pocity: nejistota, úzkost, strach, ohrožení, agrese, nedůvěra, beznaděj / Avez-vous les sentiments du doute, de l'angoisse, de la peur, de la menace, de l'agression, de la méfiance, du désespoir?

Míváte pocity: osamělost, smutek, zbytečnost, deprese / Avez-vous les sentiments de la solitude, de la tristesse, de l'inutilité, de la dépression?

Sociální situace / Situation sociale

Rodina / Famille

Máte v České republice také svoji rodinu? / Avez-vous votre famille dans la République tchèque?

Pokud ano, máte možnost ji vychovávat podle svých tradičních hodnot a přesvědčení, vycházejících z Vaší kultury? / Si oui, avez-vous la possibilité d'élever votre enfant d'après les traditions de votre pays?

Cítíte se dobře v České republice se svou rodinou? / Est-ce que vous sentez bien dans la République tchèque?

Pokud zde nemáte svoji rodinu, jak zvládáte smutek z odloučení? / Si vous n'avez pas votre famille dans la République tchèque, quels sont vos sentiments?

Chtěl/a byste se jednou vrátit do své domoviny? (pro nespokojenost zde) / Est-ce que vous voulez rentrer à votre pays? (pour l'insatisfaction ici)

Myslíte si, že v České republice máte dobré podmínky (pro Vás vhodné) pro výchovu své děti, nebo pro budování své rodiny? / Pensez-vous que vous avez les bonnes conditions d'élever vos enfants et construire votre famille dans la République tchèque?

Sociální vazby (sít) / Relations sociales

Máte nyní blízké přátele? V Pobytovém středisku, v soukromí – sousedi (krajané?) / Avez-vous un ami maintenant? (dans le centre résidentiel et du statut de réfugié Services Administration du Ministère de l'Intérieur, dans le privé, voisins, compatriotes)

Máte se komu svěřit, pokud máte starosti? (potřebujete vyslechnout) / Avez-vous la possibilité de s'ouvrir à quelqu'un? (Avez-vous besoin d'écouter?)

Přátelíte se s majoritní společností (s Čechy)? / Avez-vous la bonne relation avec la société tchèque?

Cítíte se, že jste se ocitl/a na nejnižší úrovni ve společnosti? (socioekonomický status) /
Pensez-vous que vous êtes au bas niveau dans la société?

Soběstačnost / Auto-suffisance

Domníváte se, že máte svůj život pod kontrolou? / Avez-vous votre vie sous le contrôle?

Umíte si sám/a zařídit věci (formality) na úřadech? / Procurez-vous votre formalités à la municipalité (office administrative)?

Nebo raději vyhledáte pomoc (přátel, sociálního pracovníka, dobrovolníka) a jste přitom nečinný/á (cítíte zoufalství, vztek, odpor)? / Ou, cherchez-vous l'aide (assistance) de votre ami, travailleur social, volontaire et vous êtes passif (est-ce que vous sentez désespoir, colère, résistance)?

Komunikace / Communication

Jakou řečí hovoříte? / Quelle langue parlez-vous?

Umíte česky, rozumíte česky? / Parlez-vous tchèque? Comprenez-vous en tchèque?

Navštěvujete kurz češtiny? Nebo o tom uvažujete, že byste začal/a chodit na takový kurz? / Est-ce que vous étudiez le cours de la langue tchèque? Voulez-vous commencer?

Jak zvládáte jazykovou bariéru? (tlumočnick) / Avez-vous la barrière de langue? (traducteur?)

Domluvíte se se sociální pracovníci, s úřednicemi? / Comprenez-vous l'officier?

Dostáváte srozumitelné informace? / Recevez-vous informations compréhensibles?

Zaměstnání (aktivita) / Travail

Máte práci získanou prostřednictvím úřadu práce? (pokud čekají déle než rok) /
Obtenez-vous votre travail du Bureau de travail? (si vous attendez un an)

Máte nějaké aktivity ve volném čase? (ruční práce, řemeslné aktivity, výpomoc v kuchyni, čajovna, knihovna, dětské centrum, hřiště, sportovní vyžití, kulturní akce, výlety) / Quelles sont votre activités dans votre loisir? (art, aide dans la cuisine, salon de

thé, bibliothèque, centre pour les enfants, terrain de jeux, activités du sport, culture, balades

Staráte se o domácnost? (rodina) / Vous vous occupez de votre ménage?

Identita / Identité

Patříte do komunity svých krajanů? / Etes-vous dans la communauté de votre compatriotes?

Patříte do české společnosti? Chtěl/a byste patřit? (jednou, splynout s majoritou / Appartenez-vous à la société tchèque? Voulez-vous appartenir là?

Máte podporu kolektivu? / Avez-vous le soutien de la collectivité?

V případě potřeby dostane se Vám pomoci? / Obtenez-vous l'aide quand vous demandez?

Kulturní identita: Máte (vnímáte) odlišnosti své a majoritní kultury? / Identité culturelle: Percevoyez-vous les differences entre vous et la majorité?

Identita- role: Změnila se Vám role při emigraci? Změnilo se postavení ženy, muže ve Vaší původní kultuře a v kultuře kde se dnes pohybujete? / Identité – rôle: Est-ce que votre rôle a été changé pendant l'émigration? La position de la femme ou d'homme a été aussi changé dans votre culture originale et dans votre culture contemporaine?

Ekonomická stránka života / Aspect économique dans votre vie

Pobíráte dávky sociálního zabezpečení? (pomoc v hmotné nouzi) / Prenez-vous des allocations sociales?

Pobíráte finanční příspěvek Ministerstva vnitra první 3 měsíce? (pokud žijete v soukromí - až do výše životního minima) / Prenez-vous une allocation financière de MV pendant le premier trois mois? (Si vous habiter dans le privé - le niveau du minimum vital)

Pokud ztratíte možnost ubytování, uvažujete o tom, že požádáte o umístění v uprchlickém středisku? / Quand vous perdez votre logement, demandez-vous sur le logement dans le camp de réfugiés?

Zdravotní situace / Situation médicale (de santé)

Zdraví // Santé

Myslíte si, že je Vám dostupná lékařská péče? / Avez-vous l'aide accessible de médecin?
(contract médecin)

Máte zařízené zdravotní pojištění? / Avez-vous l'assurance-maladie?

Chodíte k lékaři v případě potíží? Jestliže nechodíte – proč? (jazyková bariéra, neochota, nezájem, neprofesionalita) / Visitez-vous votre médecin quand vous êtes malade? Si non, pourquoi? (barrière de langue, désobligeance, désintérêt, manière (comportement) d'amateur)

Máte často zdravotní potíže? (stresová zátěž, nejistota) / Etes-vous souvent malade?

Myslíte si, že jsou pro Vás v České republice drahé léky? A proto nedostupné? / Pensez-vous que les médicaments sont cher pour vous, dans la République tchèque? Et donc, hors de prix?

Máte finanční prostředky na nákup léků? / Avez-vous l'argent pour acheter de la drogue?
Vrací se Vám negativní zážitky z domoviny? / Les expériences négatives de votre pays retournent (reviennent) chez vous?

Pokud ano, dostává se Vám pomoci psychologa? / Si oui, recevez-vous l'aide de psychologue?

Lidská důstojnost / Dignité humaine

Chovají se k Vám lidé (pracovníci zařízení, na úřadech, u lékaře) uctivě? / Les gens tchèques ont les manières polies?

Cítíte se v České republice důstojně? (uplatnění lidských práv) / Sentez-vous dignement dans la République tchèque? (Droit de l'homme)

Myslíte si, že jste diskriminován/a? (v rámci získaného socioekonomického statusu, národnosti,...) / Pensez-vous que vous êtes discriminé? (dans le contexte social et économique, la nationalité, ...)

Spirituální potřeby / Nécessité spirituelle

Máte možnost realizovat (podmínky) své náboženství? (chrám, mešita, místnost) /

Pouvez-vous pratiquer votre religion?

Cítíte v České republice, že zde můžete svobodně vyznávat své náboženství? / Pensez-

vous que vous pouvez professer votre religion?